

БУЗУРМАНКУЛ САРБАГЫШОВ

КУРАН ТАФСИРИ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

УДК
ББК
А

Ош мамлекеттик университети
Арашан гуманитардык институту
Дин таануу факультети

Рецензенттер:

Галмамтов А. А. – теология илиминин доктору (PhD), окутуучу.

Козуев С. А. – теология илиминин доктору (PhD), окутуучу.

Сарбагышов Бузурманкул Рапылбекович

Тафсир: Бишкек: 2021. – 176 б.

Бул китепте Курандын маанилүүлүгү, ошондой эле Курандын өзгөчөлүктөрү, Курандын тарыхы, тафсир, тафсир тарыхы, Куран илимдери боюнча кеңири маалыматтар берилген.

© Сарбагышов Бузурманкул Рапылбекович, Бишкек 2021

📍 Аламүдүн району, Арашан айылы, Чыңгыш Баатыр көчөсү 36

🌐 www.arashan.edu.kg

✉ arashan.edu.kg@gmail.com

📷 [arashan_edu_kg](https://www.instagram.com/arashan_edu_kg)

📘 [arashan.theology.faculty](https://www.facebook.com/arashan.theology.faculty)

БУЗУРМАНКУЛ САРБАГЫШОВ

КУРАН ТАФСИРИ

Бишкек - 2021

МАЗМУНУ

КИРИШ СӨЗ	9
-----------------	---

I - БӨЛҮМ **КУРАНЫ КАРИМДИ ТААНЫЙЛЫ / 11**

1. КУРАНДЫН АНЫКТАМАСЫ ЖАНА ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ	13
2. КУРАНЫ КАРИМДИН ЫСЫМДАРЫ	17
3. КУРАНДЫН МАКСАТТАРЫ ЖАНА НЕГИЗГИ ТЕМАЛАРЫ	18
3.1. МАКСАТТАРЫ.....	18
3.2. НЕГИЗГИ ТЕМАЛАРЫ.....	20
3.2.1. ИШЕНИМ	20
3.2.2. ИБАДАТТАР	21
3.2.3. АХЛАКТЫК МААЛЫМАТТАР	24
3.2.4. УКУК	25
4. КУРАНДЫН ТҮШҮНДҮРҮҮ ЖАГЫНАН ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ	27
4.1. КУРАНДЫН ТИЛ ЖАГЫНАН ҮСТӨМДҮГҮ	27
4.2. КУРАНДА ХИТАПТАР (КАЙРЫЛУУЛАР)	28
4.3. АНТТАР	29
4.4. КУРАНДА КАЙТАЛООЛОР.....	30
4.5. КУРАНДА КЫССАЛАР (ИКАЯЛАР)	31
4.6. ХУРУФУ МУКАТТА	32
5. КУРАНДЫН КӨРҮНҮШҮ ЖАГЫНАН ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ	34
5.1. СҮРӨ	34
5.1.1. СҮРӨНҮН АНЫКТАМАСЫ.....	34
5.1.2. СҮРӨЛӨРДҮН САНЫ, ТАРТИБИ, УЗУНДУК ЖАНА КЫСКАЛЫКТАРЫ.....	34
5.1.3. МЕККЕДЕ ЖАНА МАДИНАДА ТҮШКӨН СҮРӨЛӨР	35
5.2. АЯТ	36
5.2.1. АЯТТЫН АНЫКТАМАСЫ	36
5.2.2. АЯТТАРДЫН САНЫ	36
5.2.3. АЯТТАРДЫН СҮРӨЛӨРДҮН ИЧИНДЕГИ ТАРТИБИ	37
ОКУУ БӨЛҮМҮ: АБДУЛЛАХ БИН МАСЪУД	38
ТЕКШЕРҮҮ ҮЧҮН СУРООЛОР	40

II –БӨЛҮМ **КУРАН ТАРЫХЫ / 45**

1. КУРАНДЫН ТҮШҮҮСҮ	47
---------------------------	----

1.1.	ВАХИЙНДИН АНЫКТАМАСЫ	47
1.2.	ВАХИЙ ЖАНА АНЫН КЕЛҮҮ ФОРМАЛАРЫ.....	48
1.3.	ПАЙГАМБАРЫБЫЗДЫН ВАХИЙ КЕЛҮҮ УЧУРУНДАГЫ АБАЛДАРЫ	49
1.4.	АЛГАЧКЫ ТҮШКӨН АЯТТАР	50
1.5.	АКЫРКЫ ТҮШКӨН АЯТТАР	50
1.6.	СЕБЕБИ НУЗУУЛ ЖАНА АНЫН МААНИЛҮҮЛҮГҮ	51
1.7.	КУРАНДЫН ТЕДРИЖЕН (ДАРАЖА ДАРАЖА - АКЫРЫНДЫК МЕНЕН) ТҮШҮҮСҮНҮН СЕБЕП ЖАНА ХИКМАТТАРЫ	52
1.8.	КУРАН ТҮШКӨН ЧӨЙРӨ	53
1.9.	КУРАНДАН МУРУН ВАХИЙ КЫЛЫНГАН КИТЕПТЕР	54
2.	КУРАНДЫН ЖАЗУУ МЕНЕН АНЫКТАЛЫШЫ.....	56
2.1.	КУРАНДЫН ТҮШҮРҮЛҮШҮ, ООZEКИ ЖАНА ЖАЗУУ МЕНЕН АНЫКТАЛЫШЫ.....	56
2.2.	КУРАНДЫН МУСХАФ АБАЛЫНА КЕЛТИРИЛИШИ.....	57
2.3.	МУСХАФТЫН КӨБӨЙТҮЛҮҮCҮ	58
ОКУУ БӨЛҮMҮ: КЫРААТЫ МЕНЕН ТААНЫМАЛ БОЛГОН САХАБА:		
УБЕЙ БИН КАЪБ.		60
ТЕКШЕРҮҮ ҮЧҮН СУРООЛОР.....		62

III – БӨЛҮМ

ТАФСИР / 67

[illegible]

IV – БӨЛҮМ

ТАФСИР ТАРЫХЫ / 83

1. ТАФСИР ИЛИМИНИН ЧЫГЫШЫ	85
2. ТАФСИРДИН ХАДИС ИЛИМИ МЕНЕН БАЙЛАНЫШЫ	87
3. ТАФСИРДИН ИЛИМ КАТАРЫ КАЛЫПТАНЫШЫ	87
4. АЗИРЕТИ МУХАММЕД (С.А.В.) ДООРУНДА ТАФСИР	88
5. САХАБАЛАР ДООРУНДА ТАФСИР ИШ-АРАКЕТТЕРИ	90
6. ТАБИУН ДООРУНДА ТАФСИР ИШ-АРАКЕТТЕРИ	92
7. ТАБАУ ТАБИИН ДООРУНДА ТАФСИР ИШ-АРАКЕТТЕРИ.....	95
8. ТАБАУ ТАБИИН ДООРУНДАН КИЙИНКИ ТАФСИР ИШ-АРАКЕТТЕРИ	96
9. АКЫРКЫ ДООРДОГУ ТАФСИР ИШ-АРАКЕТТЕРИ.....	98
ОКУУ БӨЛҮМҮ: ТЕНДЕШСИЗ ҮЛГҮ	101

ТЕКШЕРҮҮ ҮЧҮН СУРООЛОР	103
------------------------------	-----

V –БӨЛҮМ КУРАН ИЛИМДЕРИ / 107

1. ИЪЖАЗ ЖАНА МУЪЖИЗА.....	109
1. 1. КУРАНДЫН ИЪЖАЗ ЖАКТАРЫ.....	110
1.1.1 КАЙЫПТАН КАБАР БЕРҮҮСҮ ЖАГЫНАН КУРАНДЫН ИЪЖАЗЫ	110
1.1.2. АР ЗАМАН ЖАНА ЖЕРДЕ ӨТҮМДҮҮ БОЛУУСУ ЖАГЫНАН КУРАНДЫН ИЪЖАЗЫ	111
1.1.3. КЕП ЖАГЫНАН КУРАНДЫН ИЪЖАЗЫ.....	112
1.1.4. МУЗЫКАЛЫК (ҮН) ЖАГЫНАН КУРАНДЫН ИЪЖАЗЫ.....	113
1.1.5. ТАЛИФ (СӨЗДӨРДҮН ӨЗ АРА БАЙЛАНЫШЫ) ЖАГЫНАН КУРАНДЫН ИЪЖАЗЫ	114
1.1.6. ИЛИМИЙ МАЗМУНУ ЖАГЫНАН КУРАНДЫН ИЪЖАЗЫ	115
2. МУХКАМ ЖАНА МУТЕШАБИХ.....	116
2.1. МУХКАМ АЯТТАР	116
2.2. МУТЕШАБИХ АЯТТАР	117
2.3. МУХКАМ ЖАНА МУТЕШАБИХ МЕНЕН ТИЕШЕЛҮҮ КӨЗ КАРАШТАР	118
2.4. КУРАНДЫН ТАФСИРИ ЖАГЫНАН МУХКАМ ЖАНА МУТЕШАБИХ ТЕМАСЫНЫН МААНИЛҮҮЛҮГҮ.....	119
3. АСБАБУН-НУЗУУЛ	120
4. НАСХ	121
4.1. НАСХТИН АНЫКТАМАСЫ	121
4.2. НАСХТИН ХИКМАТАРЫ (СЫРЛАРЫ)	122
5. ХАКИКАТ ЖАНА МАЖАЗ	123
6. МУБХЕМААТ.....	123
8. ВУЖУХ ЖАНА НАЗААИР (ҮНДӨШ ЖАНА МААНИЛЕШ СӨЗДӨР).....	124
9. ГАРИБУЛ - КУРАН.....	126
ОКУУ БӨЛҮМҮ: ИСЛАМ УЛУТЧУЛДУКТУ КАБЫЛ КЫЛБАЙТ.	129

V –БӨЛҮМ ТААНЫМАЛ ТАФСИРЧИЛЕР ЖАНА ТАФСИРЛЕРИНИН ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ / 135

ТААНЫМАЛ ТАФСИРЧИЛЕР ЖАНА ТАФСИРЛЕРИНИН ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ	137
1. АБДУЛЛАХ Б. АББАС ЖАНА ТАФСИРДЕГИ ОРДУ	137
2. ТАБЕРИЙ ЖАНА ТАФСИРИ	139
3. ЗАМАХШЕРИЙ ЖАНА ТАФСИРИ	139
4. ФАХРЕДДИН АР-РАЗИ ЖАНА ТАФСИРИ	140
5. КУРТУБИЙ ЖАНА ТАФСИРИ	141
6. КАДЫ БЕЙЗАВИ ЖАНА ТАФСИРИ	142
7. ИБН КАСИР ЖАНА ТАФСИРИ.....	142
ОКУУ БӨЛҮМҮ: АБДУЛЛАХ Б. АББАС.....	144

V –БӨЛҮМ

ТАФСИРДЕН ТАНДАЛМАЛАР / 149

1. ИЛИМ (ЗУМЕР 8-9)	151
2. БҲЙМАН ЖАНА ИБАДАТ (БАКАРА 3-5).....	153
3. АДЕП ЖАНА КӨРКӨМ КУЛК-МҮНӨЗ (ААЛУ ИМРАН 133-136)	159
4. ИНФАК ЖАНА САДАКА (БАКАРА 261-266)	163
ЖООПТОР	171

КИРИШ СӨЗ

Адамбаласына ак менен караны, чындык менен төгүндү айрымалап билүү үчүн эң туура жол көрсөткүч болгон Кураны Каримди багыштаган Улуу Аллах Таалага чексиз санаа жана мактоолор болсун.

Таптаза берекелүү жүрөгү менен Кураны Каримди ааламдардын Жаратуучусу болгон Аллах Тааладан алып бизге кынтыксыз жеткирген Аллахтын куттуу Элчиси Азирети Мухаммед пайгамбарга (с.а.в.) салам жана салаваттар болсун.

Жаратуучудан келген жол көрсөткүч китептин алгачкы мугалими Азирети Мухаммед (с.а.в.) болуп бул озуйпаны кийинки муундарга окутуу, жаттатуу, жаздыруу жана түшүндүрүү жолдору менен алардын да бул жолду карманууларын буйруп кеткен. Арийне бул муундардан сахабалар, табиун, табау табиин жана кийинки аалымдар Кураны Каримди үйрөтүү жана чечмелөө озуйпасун аркалап олтуруп күнүбүзгө чейин көчүн уланта келген Куран тафсири илимин түптөп кетишкен.

Биздин Кураны Каримге карата озуйпа - милдетибиз болсо төмөндөгүчө:

Биринчи милдетибиз – Курандын кандай китеп болгондугун таанып билүү. Тактап айтканда - Вахий деген эмне? Аллах Таала пенделерини акыл жөндөмдүүлүктөрү менен бирге вахий жана пайгамбарлык менен эмнеге кубаттап колдоду? Инсаниятка пайгамбарлар эмнеге жөнөтүлдү? Акыркы пайгамбар Мухаммед (с.а.в.) эмне үчүн жөнөтүлдү? Куран Ага (с.а.в.) эмне үчүн түшүрүлдү жана Ага (с.а.в) кантип келди? Кантип жазылды жана кандайча окулду? Күнүбүзгө чейин кантип сакталып калды? Куранды окуунун эрежелери, аны түшүнүүнүн негиздери эмнелер? суроолоруна жооп издөө. Ырас, бул суроолордун жообун үйрөнгөндөн кийин,

Экинчи милдетибиз – Кураны Каримди тамгаларынын жана тажвидинин акысын берип тартил (оор басырыктуулук, акырындык) менен тилават кылуу.

Үчүнчү милдетибиз – Куранды Аллахтын каалоосуна төп келе тургандай түшүнүү.

Төртүнчү милдетибиз – Пайгамбарыбыз (с.а.в.) жана сахабаларды (р.а.) үлгү алып Кураны Карим жана сүннөттү амал кылып жашоо.

Мындан улам Аллахтын сөзүнө карата жооптуу болгон береги жогорудагы милдеттерибизди андап жана түшүнүп жашоого алыбыздын жетишинче жардамчы болуу ниети менен Кураны Карим, анын тафсири, тафсир усулу жана тарыхы темаларын камтыган бул китеп даярдалды. Айрыкча, бул китепте теологиялык колледждерде билим алып жаткан студенттердин түшүнө ала турган тили жана методу колдонулду.

Эгебизден бул эмгегибиздин өзүнүн ыраачылыгына жетүү үчүн себепчи кылуусуну сурануу менен бирге Куранга кызмат жолунда берекелүү кылуусун тилейбиз.

КУРАНЫ КАРИМДИ ТААНЫЙЛЫ

БӨЛҮМДҮН ТЕМАЛАРЫ

- ▶ КУРАНДЫН АНЫКТАМАСЫ ЖАНА ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ
- ▶ КУРАНЫ КАРИМДИН ЫСЫМДАРЫ
- ▶ КУРАНДЫН МАКСАТТАРЫ ЖАНА НЕГИЗГИ ТЕМАЛАРЫ
- ▶ КУРАНДЫН ТҮШҮНДҮРҮҮ ЖАГЫНАН ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ
- ▶ КУРАНДЫН КӨРҮНҮШҮ ЖАГЫНАН ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ

ДАЯРДЫК ҮЧҮН СУРООЛОР

- ▶ Кураны Карим тууралуу маалыматтарыңарды талкуулагыла?
- ▶ Кураны Карим канча жылда жана кандай түшкөн?
Изилдегиле.
- ▶ Кураны Каримдин башка ысымдары барбы? Изилдегиле.
- ▶ Кураны Каримден башка ыйык китептер барбы?
Талкуулагыла.

1. КУРАНДЫН АНЫКТАМАСЫ ЖАНА ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ

Куран - Аз. Мухаммед пайгамбарга (с.а.в.) түшүрүлгөн вахийлердин топтомунун аты. Бул ысым Курандын көп жеринде төмөнкүчө коллонулган:

إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُبِينٌ

“...Бул бир үгүт жана апачык бир Куран....”¹

Куран сөзү “ көп окулган, кайта - кайта окулган” маанилерин билдирет. Ал эми терминологиялык мааниси болсо “Куран - Аз. Пайгамбарыбызга (с.а.в.) вахий кылынган, мусхафтарга жазылган, көптөгөн адамдар тарабынан бизге жеткирилген, окулуусу менен ибадат кылынган жана өзүнө таандык өзгөчөлүктөрдү камтыган Аллахтын сөздөрү” деп аталат.

Бул аныктамадан улам Курандын кээ бир өзгөчөлүктөрү төмөнкү тартипте каралган:

1. Кураны Карим - Пайгамбарыбыз Мухаммедке (с.а.в.) түшүрүлгөн Аллахтын сөзү. Бул сөз ага эч бир адамдын сөзү аралашпагандыгын айгинелейт. Арийне төмөндөгү аяттар бул жааттагы маанилүү далилдерден:

تَنْزِيلٌ مِنَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

“(Куран) Ырайымдуу жана Мээримдүү болгон Аллахтын түшүрүлгөн.”²

وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ الْكِتَابَ فَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يُؤْمِنُونَ بِهِ

“(Элчим!) Мына ушундайча сага бул Китепти түшүрдүк. Ошол үчүн, биз китеп бергендер ага ыйман келтиришет.”³

وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِثْلِهِ
وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

1. Ясин 36/69.
2. Фуссилет 41/2.
3. Анкабут 29/47.

“Эгер силер Биздин пендебизге түшүрүлгөнгө шектенсеңер, анда ошого окшош сүрө келтирип бергилечи? Эгер сөзүңөр чындык болсо, Аллахтан башка күбөлөрүңөрдү чакыргыла.”⁴

وَلَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَمَا يَكْفُرُ بِهَا إِلَّا الْفَاسِقِينَ

“Ант болсун биз сага ачык-айкын аяттарыбызды түшүргөнбүз. Ага анык адашкандар гана ишенбейт.”⁵

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ تَنْزِيلًا

“Биз сага Куранды бөлүк-бөлүк кылып түшүрдүк.”⁶

Аз. Мухаммед пайгамбарыбызга (с.а.в.) алгачкы вахий 40 жаштарында келген жана 23 жыл уланyp турган. Бул 23 жылдын 13 жылы Меккеде болсо, калган 10 жылы Мадинада өткөн.

БИЛЕТ БЕЛЕҢИЗ?

Азирети Мухаммед Пайгамбардын (с.а.в.) Куранга болгон мамилеси төмөндөгүдөй эле:

- Түшкөн аяттарды жаттоо,
- Аларды инсандарга угузуп жеткирүү (Таблиг),
- Түшүнүлбөгөн жагдайларды ачыктоо жана жоромолдоо (Табйин),
- Аяттардын өкүмдөрүнү жашоосунда аткаруу жана ишке ашыруу (Тамсил).

Курандын окулуусу - бул ибадат. Кураны Карим окуунун бир ибадат болуп эсептелүүсү, дүйнөнүн кайсыл жеринде болбосун ар мусулмандын Куранды жүзүнөн окуу жана үйрөнүүсү үчүн чоң аракет ичине кирүүсүнө көмөк көрсөткөн. Бирок ушул нерсе унутулбаш керек, бир гана жүзүндөн же болбосо жатка окуу эмес, маанисини да түшүнүү жана үйрөнүү үчүн аракет кылынуусу керек.

Арийне Аз. Пайгамбар (с.а.в.) да бир хадисинде Куран окууга канча сооп - жакшылык бериле тургандыгын айтуу менен бул ибадатка өтө маани берилүүсүн үндөгөн:

وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ قَرَأَ حَرْفًا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ فَلَهُ حَسَنَةٌ، وَالْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا لَا أَقُولُ أَلَمْ حَرْفٌ، وَلَكِنْ أَلِفٌ حَرْفٌ وَلَا م حَرْفٌ وَمِيمٌ حَرْفٌ (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

4. Бакара 2/23.

5. Бакара 2/99.

6. Инсан 76/23.

Ибн Масъуддан (р.а.) риваят кылынганына караганда Аллахтын Элчиси (с.а.в.) төмөндөгүдөй деди:

“Ким Кураны Каримден бир тамга окуса, анын үчүн бир жакшылык бар. Ар бир жакшылык он соопко тете. Мен алиф лаам миим бир тамга деген жокмун. Тескерисинче алиф бир, лаам бир, миим да бир тамга, деп жатамын.”⁷

КУРАНДЫ КАНТИП ОКУЙБУЗ?

- Куран окууга баштоодон мурун акылыңызды жана жүрөгүңүздү Куранга даярдаңыз. Акылыңыз жана жүрөгүңүз, сезим жана ойлоруңуз Кудайдын сөзүнө даяр эмес болсо алгач аларды тартипке салыңыз жана вахийди угууга ылайык абалга алып келиңиз.
- Куранды алып отурганыңызда өзүңүздү Аллахтын алдында отургандай сезиңиз. Ошол учурда Аллахтын сиз менен сүйлөшүп жаткандыгын акыл-эсиңиз менен туюп билип кыймылдаңыз.
- Куранды сизге түшүп жаткан сымал окуңуз. Ал жердеги кайрылууларды өз көңүлүңүзгө алыңыз. Ар түшүндүрүлгөн окуянын каарманынын ордуна өзүңүздү койуңуз.
- Куран окуп жатканыңызда жүрөгүңүздүн кыбласы дайыма Аллахка караган болсун жана “Аллахым мени Куранга ач, Куранды мага ач” деп дуа кылыңыз.
- -Ар күн үй-бүлөңүз бар болсо, үй-бүлө мүчөлөрү менен биргеликте Курандан бираз түшүнүп окууну көнүмүш адатка айлантаңыз. Аларды да вахий менен тааныштырыңыз.
- Балдарга Куран каармандарынын; Аз. Ибрахимдин, Аз. Исмаилдин, Аз. Мусанын, Аз. Исанын, Аз. Марямдын окуяларын түшүндүрүп бериңиз. Алардын дүйнөсүнө Курандын каармандарын сүңгүтүңүз.
- Өзгөчө Курандын түрдүү сүрөлөрүндөн бөлүк - бөлүк кээ бир аяттарды жаттаңыз. Булардын маанисин түшүнүү менен намаздарыңызда окуңуз.

2. Куран - Арапча. Курандын башка тилдердеги котормолору Куран болуп эсептелбейт. Эч бир котормо нукура Курандын ордун ээлей албайт. Арийне Аллах Таала бир аятта мындай дейт:

وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا وَصَرَّفْنَا فِيهِ مِنَ الْوَعِيدِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ أَوْ يُحْدِثُ لَهُمْ ذِكْرًا

“(Элчим!) Ошентип, Куранды араб тилинде түшүрүп, анын ичинде түрдүү эскертүүлөрдү баяндадык. Мүмкүн, алар такыба болушаар. Балким, аларга эскертүү пайда берээр.”⁸

7. Тирмизий, Фазааилул-Куран 16.

8. Тоха 20/113.

3. Куран таватур жолу менен келген. Кураны Карим Аз. Пайгамбарга (с.а.в.) түшкөн күндөн тартып бул күнгө чейин кандайдыр бир өзгөрүүгө дуушар болбостон көптөгөн адамдар тарабынан бири - бирине өктөрүлүп берилип келген. Анын Аллахтын сөзү болгондугунун жана анда эч бир өзгөртүлүүнүн болбогондугунун башка бир далили да мына ушул.

4. Куран Аллах тарабынан сакталууда жана анда эч бир өзгөрүү жок. Дүйнөнүн ар жеринде болгон жана окулган миллиондогон Куран Аллахтан келгениндей нукура бойдон сакталып келет. Анткени анын сакталып корголуусу Аллах Таала тарабынан кепилдикке алынган:

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ

“Ырасында эскертмени (Куранды)Биз түшүрдүк. Эми аны Өзүбүз сактайбыз.”⁹

ЭСКЕ САКТАГЫЛА

Куран Аллах тарабынан сакталууда. Курандын сакталуусунун жана өзгөрбөөсүнүн башка себептери төмөндөгүчө:

- Түшкөн ар бир аят сахабалардан милдеттендирилген атайын жооптуулар тарабынан жазылып турчу. Куранды Пайгамбарыбыздын (с.а.в.) буйругу, билдирүүсү менен жазган бул милдеттүү сахабаларга “вахий катиби (вахий катчысы)” деп аталат эле.
- Аяттар бир топ сахаба тарабынан дароо жатталат эле.
- Ар жыл Рамазан айында ошол убакытка чейин түшкөн аяттар Азирети Мухаммед пайгамбар (с.а.в.) тарабынан Азирети Жабраилга (а.с.) окулат эле. Буга “арз” деп аталчу эле.
- Пайгамбарыбыздын көзү өткөндөн кийин түрдүү окуу тариздерине жол бербеш үчүн Куран Аз. Абу Бакирдин (р.а.) буйругу менен Мусхаф абалына келтирилген.
- Бир сөздүн жалган айтуусу мүмкүн болбой турганчалык киши тарабынан муундан муунга өткөрүлүп жеткирилүүсүнө “Таватур” деп аталат. Куран да мына ушундай таватур жолу аркылуу муундан муунга өтүп келген. Куран ушунчалык көп киши тарабынан билинет жана башкасына өткөрүлүп берилет эле. Кара ниет жаман ойлуу бир адамдын кошумча кылуусу мындан улам мүмкүн эмес эле.

9. Хижр 15/9.

2. КУРАНЫ КАРИМДИН ЫСЫМДАРЫ

Кураны Каримдин көптөгөн ысымдары бар. Курандын аяттарында баяндалгандай эле бул ысымдарындан кээ бирлери төмөндөгүлөр:

1. Аль-Китаб: Кураны Каримдин көптөгөн аяттарында өткөн бул ысым, Курандын өзү үчүн колдонулууда. Мисалы:

ذٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيْهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِيْنَ.

“Бул Китеп. Анда шек жок! Ал такыбалар үчүн Туура жол.”¹⁰

аятында өткөн “аль-Китаб” сөзүндөн максат Кураны Карим.

2. Аль-Фуркан: Курандын бул ысымы “чындык менен жалганды, туура менен катаны бирибиринден так бөлгөн” маанисине келет. Куранга; чындыкты жалгандан, туураны катадан, адалды арамдан бөлгөндүгү үчүн бул ысым берилген. Бул ысым өткөн аяттардан бириси төмөндөгү аят:

تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُوْنَ لِلْعَالَمِيْنَ نَذِيْرًا.

“Ааламдарга эскертүүчү болсун үчүн Өзүнүн пендесине Фурканды жөнөткөн улук болсун.”¹¹

3. Аль-Худaa: Куран, өзүнө моюн сунган инсандарды туура жолго багыттаган бир жол көрсөткүч. Арийне улуу Аллах Таала Кураны Карим үчүн:

هُدًى لِّلْمُتَّقِيْنَ.

“Ал такыбалар үчүн Туура жол.”¹² деген. Анын бул өзгөчөлүк баяндаган жана “туура жол көрсөтүүчү, туура жолго жеткирген” маанисинде болгон “аль-Худа” сөзү Куранга ысым болгон.

4. Аз-Зикр: Куран, инсандарга көптөгөн эскертмени берүүдө. Бул себептен “эскертме” маанисиндеги “аз-Зикр” сөзү кээ бир аяттарда Курандын ысымы катары колдонулган. Мисалы:

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ

“Ырасында эскертмени (Куранды) Биз түшүрдүк. Эми аны Өзүбүз сактайбыз.”¹³ аяты, “аз-Зикр” сөзүнүн Куранга ысым катары колдонулушун камтыган аяттардан.

10. Бакара 2/2.

11. Фуркан 25/13.

12. Бакара 2/2.

13. Хижр 15/9.

МААЛЫМАТ КУТУСУ

Курандын башка ысымдарындан кээ бирлери төмөндөгүчө:

→ Келам (Аллахтын сөзү), Нур (Жарык берген), Шыпаа (Шыпаа болгон), Рахмат (Мээримдүүлүктүн булагы), Хикмат (Акыйкат билими, Жараткандын максаты, Даанышмандык), Ахсануль-хадис (Сөздөрдүн эң көркөмү), Хаблуллах (Аллахтын бекем жиби), Фасл (Туура менен жаңылышты бөлгөн), Танзил (Аллахтын даргөйүндөн түшүрүлгөн), Вахий (Аллах тарабындан жөнөтүлгөн аян), Баян (Ачыктама), Хак (Өзгөрбөс чындык, акыйкат), Тазкира (Үгүт), Адл (Адилеттүүлүк), Сыдк (Тууралык), Бушра (Сүйүнчү), Азиз (Шарапаттуу), Башир (Сүйүнчү берген), Белог (Адабияты жогору)..

ЖАЗГЫЛА

Төмөндөгү аяттарды котормолордон табып ал жерде өткөн Курандын ысымдарын боштуктарга жазгыла.

3.КУРАНДЫН МАКСАТТАРЫ ЖАНА НЕГИЗГИ ТЕМАЛАРЫ

3.1. МАКСАТТАРЫ

Аллах Таала түшүргөн Кураны Каримдин максаты - инсандарды туура жолго багыттоо жана хидаят кылуу. Хидаят болсо - инсандын капырдык, ширк жана адашуудан кутулуп

Исламдын жарык жолуна кирүүсү. Тактап айтканда инсандын дүйнө жана акырет бак-таалайын камсыздоо жана аны туура жолго салуу.

Аллах Таала Курандын дароо башында эле бул максатты төмөнкүчө белгилеген:

ذٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيْهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِيْنَ.

“Бул Китеп. Анда шек жок! Ал такыбалар үчүн Туура жол.”¹⁴

ЖЫЙЫНТЫК ЧЫГАРГЫЛА

1. “Бул (Куран), бүтүндөй инсаниятка багытталган ачыктама, такыба ээлери үчүн болсо бир хидаят жана үгүт”¹⁵

2. “Бул Куран инсандар үчүн даана далилдер менен чындап ыйман келтирген элге жол башчы жана ырайым.”¹⁶

3. “Биз түшүргөн Китеп-бул куттуу, өзүнүн алдыңкысын тастыктоочу Китеп. Сен шаарлардын энесин жана анын айланасындагыларды эскертүүнү үчүн (түшүрдүк). Акыретке ишенгендер ага да ишенишет. Алар намаздарын да дайыма окушат.”¹⁷

4. “Же болбосо: «Эгер бизге Китеп түшүрүлгөндө, биз алардан да туурараак жол менен барар элек» деп айтпооңор үчүн (түшүрдүк). Азыр силерге Эгеңерден ачык-айкын аяттар, туура жолду көргөзүүчү жана мээримдүүлүк келди. Аллахтын аяттарын жалганга чыгаргандан, андан жүз үйрүгөндөн өткөн заалымыраак ким бар? Аяттарыбыздан баш тарткандарды баш тартуулары себептүү жаман азап менен азаптайбыз!”¹⁸

5. “Эй Мухаммед! Айткын: “Жабраил Куранды акыйкат менен ыйман келтиргендерди кубаттандыруу жана мусулмандар үчүн Туура жол, ошондой эле кубаныч түрүндө Эгең тараптан түшүрдү.”¹⁹

6. “Эй, адамдар! Силерге Эгеңерден үгүт-насаат, жүрөктөрдөгүнү айыктыруучу (шыпаа), ыймандуулар үчүн Туура жол жана ырайым келди.”²⁰

Жогорудагы аяттарга карата Курандын максаттарын төмөнгө жазгыла:

-Куран инсандарды Туура жолго багыттайт.

.....

.....

.....

14. Бакара 2/2.
15. Аалу Имран 3/138.
16. Жаасийа 45/20.
17. Ан’аам 6/92.
18. Ан’аам 6/157.
19. Нахл 16/102.
20. Йунус 10/16.

3.2. НЕГИЗГИ ТЕМАЛАРЫ

Курандын максаттары инсанды жамандыктан, Аллахка каршы келүүдөн куткарган, аны дүйнө жана акыретте бак-таалайга жеткирүүнү көздөгөн ар тармактагы Курандын темалары менен ишке ашат.

Андыктан Курандын темалары негизинен төмөндөгү темалар болгону байкалат:

3.2.1. ИШЕНИМ

Куран алгач туура ишеним үстүндө көп турат. Туура бир ишенимдин эки өзөктүү негизи Аллах жана акырет ишеними болуп эсептелет. Куран түшкөн чөйрөдө Аллахтын бар экендиги жалпы жонунан кабыл кылынса да Анын бир жана жалгыз болгондугу зат, сыпат жана кыймылдары жагынан теңдешсиз болгондугу кабыл кылынбайт эле. Андыктан Куран Аллахтын бар экендигинден көбүн эсе Анын бир болгондугу жөнүндө көп сөз кылат.

Куран алып келген эң маанилүү ишеним - Тавхид ишеними. Бул болсо Аллахтын бар экендиги, сыпаттары жана кыймылдары жагынан бир жана жалгыз болуусун билдирет.

Тавхид ишеними ошол эле учурда ааламдагы ар бир жаратыктын бири - бири менен карым-катнашта болгондугуна жана булардын жаратуучусу менен алакалуу болгондугуна ишенүү. Бул ишенимге жараша эч бир жаратык өзүнчө жана көз карандысыз эмес.

Кураны Каримдеги ишенимдин тартибин көрсөткөн жана аны тактаган аяттардан кээ бирлери төмөндөгүлөр:

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ * اللَّهُ الصَّمَدُ * لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ * وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ

“Айткын: Аллах Жалгыз! Аллах эч кимге муктаж эмес! (Ал) төрөбөгөн жана төрөлбөгөн! Ага эч ким теңдеш эмес!”²¹

هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ * هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ

“Ал-Аллах! Андан башка кубай жок. Ал жашыруунду да, ашкерени да Билүүчү. Ал-Мээримдүү, Ырайымдуу! * Ал-Аллах! Андан башка кудай жок, (Ал) Падыша, Ыйык, Тынчтык ээси, Амандык ыроолоочу, Көзөмөлдөөчү, Үстөмдүк кылуучу, Каардуу жана чоңдук ээси. Алар шерик кылган нерселерден Аллах аруу (таза)!”²²

وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللَّهِ وَقَالَتِ النَّصَارَى الْمَسِيحُ ابْنُ اللَّهِ ذَلِكَ قَوْلُهُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ يُضَاهَوْنَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ قَاتَلَهُمُ اللَّهُ أَنَّى يُؤْفَكُونَ

21. Ихлас 112/1-4.

22. Хашр 59/22-23.

“Иудейлер: «Узайр-Аллахтын уулу», - дешет. Христандар болсо: «Иса-Аллахтын уулу» дешет. Бул-мурдагы каапырлардын айтканына окшоштуруп, ооздору менен айткандары. Аларды Аллах жок кылсын! Кантип (акыйкаттан) кайтып кетишет?!”²³

إِنَّمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا وَتَخْلُقُونَ إِفْكًا إِنَّ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَا يَمْلِكُونَ لَكُمْ رِزْقًا فَابْتَغُوا عِنْدَ اللَّهِ الرِّزْقَ وَاعْبُدُوهُ وَاشْكُرُوا لَهُ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ.

“Силер Аллахтын ордуна сөлөкөттөргө табынып, жалганчылыкты жасап жатасыңар. Акыйкатта, Аллахтын ордуна силер сыйынып жаткандар-силер үчүн ырыскы бере албайт. Ырыскыны Аллахтан гана талап кылгыла. Ага сыйынгыла жана Ага шүгүр кылгыла. Силер Ага кайтарыласыңар.”²⁴

Кураны Каримде Ислам дининин пайдубалын түзгөн ишеним негиздери бир аятта төмөндөгүчө белгиленген:

أَمِنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ.

“Элчи менен момундар Эгеси тарабынан түшүрүлгөнгө ыйман келтиришти. Баарысы Аллахка, Анын периштелерине, Анын китептерине, Анын элчилерине ишеништи. Алар: «Анын элчилеринин эч бирисин бөлбөйбүз», «угуп, мойун сундук», - дешти. Оо Эгем, Сенин кечиримиңди тилейбиз жана Сага гана кайтып барабыз.”²⁵

Кыскасы Куран инсандын “Кайдан келдим? Эмнемин? Кай жакка бара жатамын?” сыяктуу ишенимге тиешелүү негизги суроолоруна жооп берет. Ошондой эле “Бул ааламдын эгеси ким? Жашоонун максаты жана маңызы эмне? сыяктуу инсандардын негизги суроолоруна да жооп берет. Буларга берилген туура жооптор инсандын бактылуулугуну да камсыздайт.

3.2.2. ИБАДАТТАР

Куранда каралган негизги темалардан бирөөсү – бул, ибадаттар. Ибадат – бул, инсандын Аллахка болгон сүйүүсүн, сый-урматын жана мойун сунгандыгын көрсөтүү, Анын ыраазычылыгына жетүү ниети менен жасаган белгилүү жүрүм-турум жана кыймылдары.

Аллах Таала инсандын жаратылыш максатынын да ибадат болгондугун Куранда мындайча баяндайт:

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ.

“Мен жин жана адамдарды Өзүмө сыйынуулары үчүн гана жараткам.”²⁶

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ.

23. Тавба 9/30.

24. Анкабут 29/17.

25. Бакара 2/285.

26. Заарийат 51/57.

“Сага гана сыйынабыз, Сенден гана жардам сурайбыз.”²⁷

Ишеним, диндин ички өңүтү, ибадаттар болсо сырткы өңүтү жана жүзү. Ишеним - бул рух. Ибадаттар болсо дене келбети бойу. Ишеним руханий, ибадаттар болсо материалдык жактары болуп эсептелет. Ишеним мөмөнүн ичи жана өзөгү, ибадаттар болсо аны сактап коруган кабыгы жана сырты. Ишеним бир шам чырактын жарыгы, ибадаттар болсо жарыкты өчүп калуудан коруган шише. Андыктан ишеним жана ибадатты бири - биринден айрып бөлүү мүмкүн эмес. Ишеним болбостон ибадаттын мүмкүн болбогондугундай эле ибадат болбостон ишеним да улантылбайт. Жалгыз гана ишеним ибадатсыз убакыттын өтүүсү менен алсырашы жана акырындап өчүп калышы мүмкүн.

Ибадаттар Аллах менен инсан арасындагы байланышты коруйт; инсандын Аллахка болгон урмат жана сүйүүсүн жандуу кармап аны жамандыктардан узакташтырат. Бул себептен улам ибадаттардын бир гана Аллах ыраазычылыгы үчүн кылууну керек болгондугу бир аятта төмөндөгүчө белгиленет:

قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ *
لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ.

“«Менин намазым да, курманчылыгым да, жашоом да, өлүмүм да ааламдардын Эгеси Аллах үчүн-деп айт. * Анын шериги жок. Бул мага буйрук кылынган жана мен Ага баш ийгендердин биринчисимин.»”²⁸

Куран, бир тараптан инсандардын бузулган ишеним жана ынанымдарын оңдогон болсо башка тараптан да ага жанаша эле ибадат жашоосун жаңыртып туура таризде тартипке салган эле. Анткени инсандар жана инсаният Аллах менен бирге көптөгөн кудайларга кулчулук кыла турган абалга келип калган эле. Бир бөлүгү ибадаттардын түзүмүнү унуткан болсо, бир бөлүгү өздөрү үчүн жаңы ибадаттарды ойлоп чыгарып алышкан эле. Христиандар Азирети Исанын айкелине сыйынышып калган болсо, ал эми Иудейлердин көпчүлүгүндө ибадаттар дин адамдардын өз кызыкчылыгына кызмат кылып калган болчу. Көптөгөн адамдар Аллахты таштап пут-сөлөкөттөргө, айкелдерге, арбактарга, жылдыздарга жана отко сыйынышат эле. Болбосо булардын эч бири Аллахтын бир экендигине таянган Исламдын тавхид ишеними менен айкалышпайт эле.

Куран, инсандарды бир болгон Аллахка ибадат кылууга чакырган жана бул туура ибадаттын формасын жана негизги принциптерин аларга билдирген эле.

ЖЫЙЫНТЫК ЧЫГАРГЫЛА

اَتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى
عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ

27. Фатиха 1/5.

28. Ан'аам 6/162-163.

“Аларга китептен сага кабар берилгендерди окуп бер да, намаз оку. Анткени намаз бузукулуктан жана күнөөдөн тыйат. Ал эми Аллахты эскерүү андан да чоң. Аллах силердин эмне кылып жатканыңарды билип турат.”²⁹

وَجَعَلْنَاهُمْ أُمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ
وَإِقَامَ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءَ الزَّكَاةِ وَكَانُوا لَنَا عَابِدِينَ

“Аларды Биздин буйругубуз боюнча туура жолду көрсөтө турган башчы кылдык жана аларга жакшылыктарды кылууга, намаз окуп, зекет берүүгө жашыруун аян бердик. Алар Бизге сыйынуучулардан болушту.”³⁰

وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ
تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

“Намаз кылгыла жана зекет бергиле! Ошондо өзүңөр үчүн мурда жасаган жакшылыгыңарды Аллахтын алдынан табасыңар. Албетте, Аллах силердин эмне кылганыңарды Көрүүчү.”³¹

قُلْ مَعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِنْ صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَا أَذَى وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَلِيمٌ

“Жакшы сөз жана кечиримдүүлүк, ыза ээрчитип келген садакадан жакшы. Аллах-Бай жана Жумшак.”³²

فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ

“Демек, сен жетимге каарданба!”³³

Жогорудагы аяттарда кайсыл ибадат түрлөрүндөн сөз кылынып жатканын төмөнгө жазгыла.

-Жетимдин акысын берүү.

.....

.....

.....

29. Ан'аам 6/162-163.

30. Анкабут 29/45.

31. Анбийа 21/73.

32. Бакара 2/110.

33. Бакара 2/263.

3.2.3. АХЛАКТЫК МААЛЫМАТТАР

Куран баяндаган темаларындан дагы бирөөсү – бул, көркөм ахлак. Көркөм ахлак тууралуу Азирети Мухаммед пайгамбарыбыз (с.а.в.) макталууда жана мусулмандарга үлгү катары көрсөтүлүүдө.

وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ

“Сен-улуу кулк-мүнөз ээсисиң.”³⁴

Азирети Пайгамбарыбыз (с.а.в.) көркөм ахлакты өзү жашап көрсөткөндөй эле момундарды да буга үндөгөн. “Момундардын арасында ыйманы жеткилең болгону кулк мүнөз - ахлагы эң сулуу болгону. Эң жакшыңар болсо үй-бүлөсүнө эң жакшы мамиле кылганыңар.”³⁵

Куранга жараша жашоолоруну тартипке салган мусулмандар өздөрүнүн жашоосунда да, коомдук жашоолорунда да улуу бир кулк-мүнөзгө ээ бир ахлак маданиятын түптөшкөн.

Куран үндөгөн ахлактык мамилелердин кээ бирлери төмөндөгүлөр:

- Куран башкаларды да ойлоого, кечиримдүү болууга жана инсан болууга үндөйт:

الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكَاطِمِينَ الْغَيْظِ
وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

“Кеңирчиликте да, жетишсиздикте да Аллах жолунда сарптагандар, ачуусун сабырдуулук менен баскандар, адамдарга кечиримдүү болгондор-(ушулар такыбалар)! Аллах жакшылык кылуучуларды сүйөт!”³⁶

• Куран аманаттарга кылдат мамиле кылууну жана инсандарды алдабоого үндөйт, Куран инсандардын бири - биринин кемчиликтерин жарыя кылуусун жана бири - бирини төмөн көрүп кемсинтүүсүн тыйат;

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبِ بَعْضُكُم بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَن يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ

“Эй, ыймандуулар! Күмөн сактоонун көпчүлүгүнөн арылгыла. Анткени, айрым шек саноолор-күнөө. Бири-бириңерди аңдыбагыла жана бири-бириңерди артыңардан кайбат кылбагыла. Силердин араңардан ким өлгөн бир тууганынын этин жегенди жакшы көрсүн?! Силер аны жактырбайсыңар! Аллахтан корккула. Чындыгында Аллах-тооболорду Кабыл Кылуучу, Боорукер.”³⁷

• Куран инсандын текеберчилик, бой көтөрүү, көрө албастык сыяктуу кулк-мүнөздөрдөн арылуусу, башында үй-бүлөсү менен бирге чөйрөсүндөгү баардык адамдардын

34. Калем 68/4.

35. Тирмизий, Раад 11 (1162); Абу Давуд, Сүннөт 16 (4682).

36. Аалу Имран 3/134.

37. Хужурат 49/12.

акы жана укуктарына сый-урмат көрсөтүүсү сыяктуу жашоонун ар алкагы менен байланышы жаатында инсанды “көркөм инсан” акыбалына алып келе турган мамилелерди орундатууга үндөйт.

НЕГИЗДЕРДИ ЧЫГАРГЫЛА

Төмөндөгү аяттардан ахлак негиздерин чыгаргыла:

-“Кечиримдүүлүктү ал, аларды тууралыкка буйур! Наадандардан жүз үйүр.”³⁸

-“Жакшылык менен жамандык тең эмес. Жамандыкты жакшылык аркылуу жойгун. Ошентсең сени менен анын ортосунда душмандык болгон адам да өтө жакын достой болуп кетет. * Бул касиет сабыр кылгандарга гана берилет. Мындай сыпатка, зор ийгиликке жетүүчүлөр гана ээ.”³⁹

-“Бирок ким сабыр кылса жана кечирсе, албетте бул улуу иштерден.”⁴⁰

-“Жер жүзүндө менменсинип жүрбө. Анткени сен жерди теше албайсың жана тоого тең боло албайсың.”⁴¹

-“Эй, ыймандуулар! Бир эл экинчи (башка) бир элди шылдыңдабасың: (анткени) балким, алар тигилерден мыктыраактыр; ошондой эле аялдар да башка бир аялдарды шылдың кылышпасын: мүмкүн тигилер беркилерден мыктыраак. Өзүңөрдү (бири-бириңерди) жемелебегиле! Бери-бириңди жакпаган аттар менен атабагыла! Ыйманга келгенден кийинки бузукулук-кандай ыплас! Кимде-ким тообо кылбаса, демек, алар-заалымдар.”⁴²

-“Эгер үйдө жок болсо, (кирүүңөргө) уруксат берилмейинче кирбегиле. Эгер силерге: «Кайткыла», -делсе, анда кайткыла. Бул силер үчүн жакшыраак. Аллах эмне кылганыңарды жакшы Билүүчү!”⁴³

-Кечиримдүү болуу эң жакшы мамиле.

.....

.....

.....

3.2.4. УКУК

Кураны Каримде орун алган негизги темалардан бири коомдук байланыштарды тартипке салган укуктук негиздер. Бул негиздер, жеке адамдын жеке адам менен, жеке адамдын коом менен, же болбосо коомдордун бири-бири менен болгон байланыштарын жөнгө салат. Бул

38. Аараф 7/199.

39. Фуссилат 41/34-35.

40. Шуура 42/43.

41. Исра 17/37.

42. Хужурат 49/11.

43. Нур 24/28.

тема менен тиешелүү Кураны Каримде көптөгөн аяттар бар. Бул аяттардан биринде төмөнкүчө буйрулат:

وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّى يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ

“Жашы жетилгенге чейин, жашоосун оңдоо үчүн гана болбосо, жетимдин мал-мүлкүнө жакындабагыла. Чен өлчөмдү жана таразаны туура алгыла!...”⁴⁴

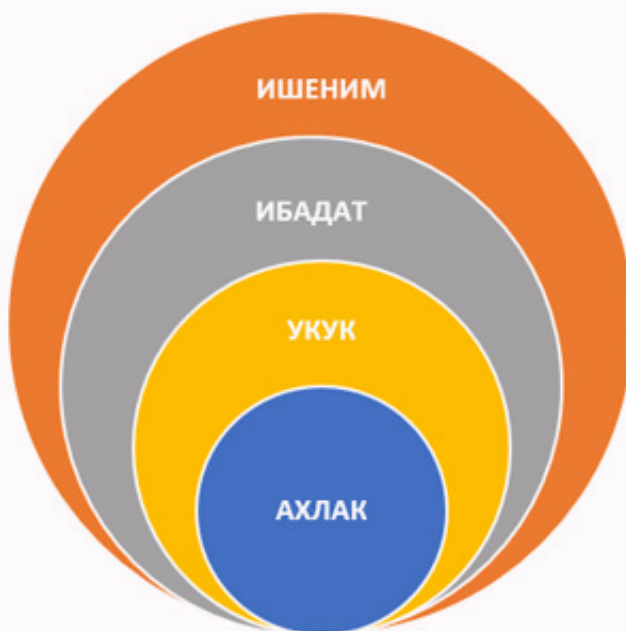
Куранда үй-бүлөнүн өз ара алакалары, соода-сатык жана карыз иши сыяктуу темалары да орун алат. Мисалы Курандын эң узун аяты болгон Бакара сүрөсүнүн 282-аятында берилген карыздын жазылуусу кеңеш кылынган.

Кураны Каримдин негизги темаларындан дагы бирөөсү инсандар арасындагы мамилелерде адилеттүүлүктүн камсыздалуусу. Арийне Аллах Таала бир аятында төмөндөгүчө буйрган:

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا

“Акыйкатта, Аллах силерге тапшырылган аманатты анын ээсине тапшырууга буйрук кылат! Эгерде силер адамдардын ортосунда өкүм жүргүзсөңөр, анда адилеттүүлүк менен өкүм чыгаргыла. Албетте, Аллах силерди үндөп жаткан нерсе кандай сонун! Акыйкатта. Аллах- Угуучу, Көрүүчү!”⁴⁵

Курандын негизги темалары жана тармактары:

44. Ан'аам 6/152.

45. Ниса 4/58.

4. КУРАНДЫН ТҮШҮНДҮРҮҮ ЖАГЫНАН ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ

4.1. КУРАНДЫН ТИЛ ЖАГЫНАН ҮСТӨМДҮГҮ

Аллах Таала жөнөткөн баардык пайгамбарларын ошол учурдун эң жогорку илим, өнөр жана башка жөндөмдүүлүк жагынан инсандарды алсыз абалда калтыра турган мужиза менен колдогон. Азирети Мухаммед (с.а.в.) доорунда болсо адабият кеңири кулач жайган жана инсандар тарабынан талап кылынган өзгөчөлүк эле. Пайгамбарыбыз Мухаммедке (с.а.в.) берилген мужизалардын эн башында Куран келет. Куран түшүрүлгөндө тил жана стили жагынан эң таанымал адабиятчылар дагы анын жанында үн ката алышпай калгандыгынан анын үстөмдүгүн кабыл кылышкан.

Куран Арапча бир китеп. Куранда түрдүү аяттарда бул жагдай баса белгиленген: *“Ушинтип Арапча Куранды аян кылдык.”*⁴⁶, *“Чындыгында түшүнүүңөр үчүн аны Арапча Куран кылдык.”*⁴⁷.

Курандын Арапча болуп түшүүсү табигый көрүнүш. Анткени Пайгамбарыбыздын (с.а.в.) угуучу чөйрөсү Арабистан эле жана алгач Куран ошол чөйрөдө инсандарга багытталып түшүрүлгөн. Анткени ар пайгамбарга өз элинин тили менен китеп берилген. Арийне аятта бул жагдай төмөнкүчө баяндалууда:

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُولٍ إِلَّا بِلِسَانٍ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ...

*“Биз баардык коомдорго ачык түшүндүрүп берсин деп, ал элдин гана тилинде сүйлөгөн элчилерди жөнөттүк...”*⁴⁸

Айрыкча пайгамбарларга өз тилдеринде китептер берилбегенде, алардын алып келген кабарларын түшүнүүдө, кошумча тил көйгөйү да чыгат эле. Бул абал коом менен пайгамбардын арасында ансыз деле бар болгон көйгөйгө дагы жаңы бирөөсү кошулат эле жана иш дагы да кыйындайт эле.

Андыктан Кураны Карим, Арап тилинин баардык адабий өзгөчөлүктөрүн эч бир инсандын колдоно албай тургандай колдонгон. Мисалы бир аятта:

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ.

*“Ырасында эскертмени (Куранды) Биз түшүрдүк. Эми аны Өзүбүз сактайбыз.”*⁴⁹ билдирилүүдө. Бул себептен Курани карим, көп окуу менен, көп кайталоо менен кемибейт, үгүт жана сабактары түгөнбөйт. Анткени ал, Аллахтан мужиза катары түшүрүлгөн.

Аят маани жагынан Курандын Аллахтын сөзү болгондугун так билдирүүсү менен бирге тил жагынан инсандын жасаганына окшош болбогондугун далилдейт. Анткени жарым

46. Шуура 42/7.

47. Зухруф 43/3.

48. Ибрахим 14/4.

49. Хижр 15/9.

саптык бул аятта жети жолу күчөтмө элементи колдонулган. Түшүнүктүү бир сүйлөмдө он түрдүү маанинин күчөтүлүүсү инсандын күчүн ашкан бир жагдай.

ТАЛКУУЛАГЫЛА						
Төмөндөгү аятты маанини күчөтүү жагынан талкуулагыла:						
إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ						
حَافِظُونَ Ысым сөзү этиштерден күчтүү	ل Күчөтмө тамгасы	أَهِ Күчөтмө тамгасы	إِنَّا Күчөтмө сөзү жана "биз" ат атоочу	نَزَّلْنَا "Биз" ат атоочу	نَحْنُ "Биз" ат атоочу	إِنَّا Күчөтмө сөзү жана "биз" ат атоочу

Курандын сөздөрү бири-бирине карама - каршы жана түшүнүксүз эмес. Ал, бүтүндөй инсаниятка сөз сүйлөгөндүгү үчүн Куранды окуган ар адам жөндөм жана илим даражасына жараша андан маалымат ала алат.

Куран инсандын кээде акылына, кээде жүрөгүнө, кээде сезимдерине кайрылган. Түшүндүрүп андатууну каалаган бир теманы, ынандыруу, кайталоо, мисалдандыруу, сүрөттөө, аңгемелештирүү, тамсилдештирүү жана башка ыкмалар менен ачыктоодо. Төмөндөгү аят бул жааттагы мисалдардан бирөөсү:

وَسَخَّرَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ
بِأَمْرِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ.

“Ал силер үчүн түндү, күндүздү жана күн менен айды баш ийдирди. Жылдыздар да Анын буйругуна баш ийишет. Так ушундай ойлонгон коом үчүн белгилер бар.”⁵⁰

4.2. КУРАНДА ХИТАПТАР (КАЙРЫЛУУЛАР)

Сөз сүйлөөнүн формасы анын каршыдагы адамга таасир калтыруусу жагынан өтө маанилүү. Кайрылуулар угуучунун көңүлүнү айтылып жаткан темага бурат, анын аң-сезимин сөзгө даярдайт.

Курандын колдонгон кайрылуу формалары угуучулардын өзгөчөлүктөрүнө жараша айрымаланып турат.

Эй, Пайгамбар!: يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ

Эй, ыйман келтиргендер!: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا

50. Нахл 16/12.

Эй, Каапырлык кылгандар!: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ كَفَرُوا

Эй, Инсан!: يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ

Оо Уулум!: يَا بُنَيَّ

Жогорудагы кайрылуулар менен бирге Куранда периште, жин, жаныбар жана жансыз нерселерге да кайрылуу кылынган.

Эй, От!: يَا أَيُّهَا النَّفْسُ

Эй, Напси!: يَا نَارُ

Эй, Асман!: يَا سَمَاءُ

Эй, Кумурскалар!: يَا أَيُّهَا النَّمْلُ

Курандагы кайрылуулар мактоо, жерүү, үгүт кылуу сыяктуу маанилерди да ташыйт.

4.3. АНТТАР

Аллах Таала Кураны Каримде кээде сүрө баштарында, кээде сүрөнүн ортолорунда сөз кезеги келгенде ант ичүүдө. Кураны Каримде он жети сүрөнүн башында ант орун алган. Бул анттардын бир канчасы жана бул анттардын хикмат жана сырларындан кээбирлери төмөнкүчө:

وَالصَّافَّاتِ صَفًّا * فَالزَّاجِرَاتِ زَجْرًا * فَالتَّالِيَاتِ ذِكْرًا * إِنَّ إِلَهُكُمْ لَوَاحِدٌ.

“Сапка тизилип турган (периштелерге) ант! (Булутту айдаган айдоочуларга (периштелерге) ант! Эскертүүнү окуп берүүчүлөргө (периштелерге) ант!”⁵¹

وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ.

“Анык китепке ант!”⁵²

وَالذَّارِيَاتِ ذَرْوًا * فَالْحَامِلَاتِ وِقْرًا * فَالْجَارِيَاتِ يُسْرًا *
فَالْمُقْسِمَاتِ أَمْرًا * إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَصَادِقٌ.

“Уйулгутуучуларга ант! Жүктү көтөргөндөргө ант! Жеңил сүзүп кетип бараткан кемелерге ант! Ишти бөлүштүрүүчүлөргө ант! Силерге убада кылынгандар –албетте чындык.”⁵³

وَالَّتَيْنِ وَالزَّيْتُونِ * وَطُورِ سِينِينَ * وَهَذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ

“Анжир менен зайтунга ант! Сиинаа тоосуна ант! Мына ушул бейпил шаарга ант!...”⁵⁴

51. Саффаг 37/1-3.

52. Зухруф 43/2.

53. Заарийат 51/1-5.

54. Тиин 95/1-3.

وَالْعَصْرِ

“Кылымга ант”⁵⁵

وَالسَّمَاءِ وَالطَّارِقِ

“Асманга жана таңкы жылдызга ант!”⁵⁶

Куранда жаратыктарга карата ант ичилүүсүнүн көптөгөн хикмат-сырлары бар. Булар:

1. Сөз кылынып жаткан нерсеге көңүл бурдуруу,
2. Ант кылынган нерсенин даражасын жогорулатуу,
3. Айтылган сөздүн маанисин күчөтүү,
4. Ант ичилген нерсенин инсан үчүн маанисин билдирүү.

4.4. КУРАНДА КАЙТАЛОЛОР

Кураны Каримде кээ бир аяттар жана сөздөр кайталанып турат. Курандагы сөз жана сүйлөмдүн кайталануусу баса белгилөө максаты менен бирге таң калтыруу жана үрөй учуруу, коркутуу, эскертүү жана сүрөттөөнү жандуу абалга алып келүү сыяктуу Арап адабиятынын элементтерин камсыздоо үчүн болгон. Мисалы Кариъа сүрөсүндө “аль-Кариъа” (Жүрөктөрдү титиреткен чоң апаат) сөзүнүн үч жолу кайталануусу, кыяматтын коркунучтуу көрүнүшүнүн угуучуга тереңдетилип сездирилүүсү себебине таяндырылат.

Ошондой эле Рахман сүрөсүндө:

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

“Эгеңердин жакшылыктарынын кайсынысын жалганга чыгара аласыңар?!” отуз бир жолу кайталанган. Рахман сүрөсүндө инсандар жана жиндер үчүн жаратылган нимат жана жакшылыктар саналган сүйлөмдөрдүн аркасындан келген бул сүйлөм пенделерге кайдыгерлик пардаларын ачып Кудайдын ниматтарын мойунга алдыруу менен шүгүрчүлүк милдетин эстетүүдө.

Ал эми Мурсалат сүрөсүндө болсо төмөндөгү сүйлөм он жолу кайталанган:

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ

“Жалган дегендерге-ал Күнү азап болсун!” аяты да көптөгөн кудай тууралуу акыйкаттар айтылгандан кийин кайталанып келүүдө жана буларды жалганга чыгаргандардын, баштан аяк зыян менен толгон жазага дуушар кылына тургандыгы айтылууда. Бул себептен улам тафсирчилер бул аят өткөн ар жердин алдындагы маанилерди эске алып аяттардын маанисинин бир болгондой көрүнсө да башка - башка маанилерге келгенин баса белгилешкен. Андыктан бул кайталоолор орунсуз эмес. Кайталанган аяттардын ар бирөөсү өз алдынча функцияга ээ.

55. Аср 103/1.

56. Таарик 86/1.

Кураны Каримде эң көп кайталанган темалар: ыйман, тавхид жана акырет менен байланыштуу маселелер, өтмүш пайгамбарлар жана үмөттөргө тиешелүү икая-кыссалар.

Куранда кээ бир темалардын жана сөздөрдүн кайталануусунун бир канча себеп жана сырлары бар. Бул себеп жана сырлардан бир канчасы төмөнкүчө:

- Куран бир даават китеби. Даават канчалык көп кылынса ошончолук таасирдүү болот жана жайылат.
- Ислам дининин негизги принциптерин инсандардын жүрөктөрүнө жакшылап жайгаштыруу жана аларды акыл менен ынандыруу үчүн кайталоонун көп болуусу кажет. Бул суу тамчысы сыяктуу, тынымсыз бир жерге түшө берсе ташты да тешет. Демек кайталоодо таасир бар.

Арийне сөздүн таасири жагынан көп жана үзгүлтүксүз болуусу маанилүү. Сөздөрдүн кайталануусу тажатуучу болушу мүмкүн. Бирок Курандагы сөздөрдүн кайталануулары эч бир инсанга тажоо сезимин бербейт.

4.5. КУРАНДА КЫССАЛАР (ИКАЯЛАР)

Куран кабарын инсандарга жеткирүүнү кээ бирде түзмө-түз эмес, өтмүш окуяны түшүндүрүп же болбосо угуучунун билген маалыматындан мисал берүү аркылуу ишке ашырат. Анткени билим жана маданий деңгээли кандай болсо болсун икаянын окуучу жана угуучуга чоң таасири бар.

Инсандар Курандагы кыссаларды окуп жатканда кыссада өзүн табат. Андан пайда жана кубаныч табат. Пикиринин жана жүрөгүнүн ичин толтурган окуялар менен бирге тажрыйбага ээ болот.

Кыссада кээде эмне кыла тургандыгын билбеген, алсыз калган жана көптөн бери алдын тоскон көйгөйлөрдүн чечилүүсү ага билдирилет.

Кыссада кээде инсандын каалоолорун орундата турган, бул дүйнөдө алдын тоскон жана тоо сымал ашылгыс көйгөйлөрдүн жойулушу менен тиешелүү ачыкчтар кошо берилген. Аларда жоготкон кымбат баалуулуктардын үлгүлөрүнү табат жана булардын ишке ашуусуну камсыздайт.

Кээде болсо инсанга сабырдуулукту илхам кылган жана дем берген жагдайлар сөз кылынат.

Кыссаларда Эгелеринден корккон, кемеңгер жана акылмандардын түшүнө ала турган сабактар бар. Төмөндөгү аятта бул белгиленген:

“Албетте алардын баянында акыл ээлери үчүн өрнөктөр бар...”⁵⁷

Кыссалардын пайда жана максаттары

Куранда кыссалардын сөз кылынуусунда албетте кээ бир пайдалар жана максаттар бар. Булардын билинүүсү керек. Булар кыскача төмөнкүчө:

1. Аз. Пайгамбардын (с.а.в.) пайгамбарлыгынын аныктыгын далилдөө. Анткени Ал уммий эле. Тактап айтканда окуганды жана жазганды билбейт эле. Мектепте тарбия

57. Юсуф 12/111.

көргөн эмес эле. Анын китеп ээлери болгон дин аалымдары менен чогуу жашоосуна мүмкүнчүлүк да, шарт да жок эле. Андыктан өтмүш коомдор тууралуу кабарларды кайдан билет эле жана анын бул кабарларды ийне жибине чейин калтырбай так даана айтуусу кандайча мүмкүн болот эле.

2. Баардык пайгамбарлардын алып келген кабарларынын бир болгондугуну далилдөө.

3. Куран кыссалар аркылуу бир момундун туура жолдон узакташкан жана адашкан кишилер менен беттеше тургандыгы пикирин жайгаштырат.

4. Кыссалардын максаттарындан бирөөсү Пайгамбарыбыз Музаммеддин (с.а.в.) жеткирген дин менен андан мурдакы пайгамбарлардын жеткирген диндин бир болгондугун тастыктоо.

5. Кыссалардын максаттарындан дагы бирөөсү Аллахтын акыркы чегине чейин пайгамбарларга жардам берип, жалганчыларды жок кыла тургандыгын баяндоо.

6. Кыссалар дин жеткирүү күрөшүнүн азыр башталбагындыгын, акыр кыяматка чейин улана тургандыгын, мунун колдоочусунун да Аллах Таала болгондугун өрнөктөр менен билдирип момун адамга ишенич, тынчтык жана сабыр берген болсо, наадандарга болсо катуу эскертүүнү билдирет.

ОКУП ТҮШҮНГҮЛӨ

Курандагы кыссалар кээде тарыхтын тереңдиктериндеги окуядан кеп кылат. Адам жана Обонун жаратылышы сыяктуу. Кээде бир пайгамбар жана анын коомуну, кээде болсо тарыхта болгон оң (Лукман (а.с.) сыяктуу) же болбосо терс (Карун сыяктуу) бир мүнөздөмөлөрдү түшүндүрөт.

Айрыкча окуя жана кыссаларда заман жана жер өзгөчөлүгү алдыга чыгарылган эмес. Куран угуучусуна бул кыссалар менен кудум эле ушуларды баяндайт: Адамбаласы кайсыл заманда жана кайсыл жерде болсо болсун ушундай абал менен жолугушуп калышы мүмкүн. Андыктан кабатыр болбо. Сенден мурун ушуга окшогон окуялар болуп өткөн. Бул абалда кандай мамиле кылуу керектигин мисалдардан түшүнсөң болот.

4.6. ХУРУФУ МУКАТТА

А) Хуруфу мукаттанын аныктамасы жана саны

Хуруфу мукаттаанын сөздүк мааниси “кесилген тамгалар” маанисинде. Бул менен кылынган максат Арапчадагы муун тамгалары. Бир термин катары Хуруфу мукаттаа Кураны Каримдеги кээ бир сүрөлөрдүн башында орун алган жана бир же бир канча тамганын биригүүсүндөн түзүлгөн тамгаларга берилген ысым деп аталат.

Хуруфу мукаттанын саны - окшош болгондор бир саналуу менен- он төрт. Бул тамагалардан кээ бирлери жана алардын жайгашкан сүрөлөрү төмөнкүлөр:

	Хуруфу Мукаттаалар	Сүрөлөр
1	الم	Бакара, Аалу Имран, Рум
2	الر	Худ, Юсуф
3	المص	Аараф
4	كهيعص	Марйам
5	طسم	Касас жана Шуара
6	يس	Ясин
7	عسق	Шуура
8	المر	Раад
9	ق	Кааф
10	حم	Ахкаф, Жасия, Духан, Зухруф, Шуура
11	طه	Таха
12	ص	Сад
13	طس	Намл
14	ن	Калем

Б) Хуруфу мукаттанын маанилери жаатындагы көз караштар

Мутешабихтен эсептелген Хуруфу мукаттаанын маанилери тууралуу Кураны Каримде жана хадистерде кандайдыр бир маалымат орун алган эмес. Бирок Ислам аалымдары тарабынан бул тууралуу түрдүү көз караштар айтылган. Аалымдардын бул көз караштары жалпысынан экиге бөлүнөт:

1. Хуруфу мукаттаа - Курандын сырларындан. Булардын маанилерини бир гана Аллах Таала билет. Ошондуктан инсан бул тамгалардын маанилерини канчалык ойлонсо да натыйжага бара албайт. Бул тууралуу айтылган көз караштар кишилердин жеке көз караштары менен гана чектелген.

2. Хуруфу мукаттаа тууралуу Куранда жана хадистерде ачыктоочу кандайдыр бир маалымат жок. Бирок илимде жогорку даражага жеткен адамдар бул тамгалардын маанилерин билүүлөрү мүмкүн.

Бул көз карашты карманган аалымдар Мукаттаа тамгаларынын маанилери тууралуу түрдүү көз карашты айтышкан. Алар төмөнкүчө:

а) Бул тамгалардан ар бири Аллахтын ысым жана сыпаттары менен башка ысымдарына далалат кылат. Мисалы Ибн Аббаска (р.а.) таяндырылган көз карашка караганда “Кааф-хаа-яа-айн соод” тамгалары Аллахтын “аль-Карим, аль-Хаадий, аль-Хакийм, ас-Сыддыйк” ысымдарын билдирет. “алиф-лаам-миим” тамгалары болсо “Мен Аллахмын дагы да жакшы билемин” маанисине келет. Буга окшогон көптөгөн көз караштарды айтсак болот.

б) Булардын бирөөсү “Бул тамгалардын Курандын мужиза болгондугу жана анын окшошунун чыгарылуусу мүмкүн эместиги” абалында.

в) Башка дагы бир көз караш болсо бул тамгалардын эскертүү тамгалары болгондугу. Бул тамгаларды колдонуудан максат угуучунун көңүлүн буруу.

Мындан сырткары көптөгөн башка көз караштар да айтылган. Бирок бул көз караштардын көпчүлүгү бекем таянычы далили жок.

Хуруфу мукаттаанын Курандын башка аяттары сыяктуу Аллах сөзү болгондугунда да шек жок. Бирок Аллах Таала жана Анын Элчиси Мухаммед (с.а.в.) бул тамгалардын маанилери тууралуу кандайдыр бир маалымат бербегендиги үчүн булардын маанилеринин үстүндө туруунун кажети жок. Бул жерде кылына турган эң туура нерсе “Булар Аллахтын сөзү жана Курандан, маанисини Аллах жана Анын Элчиси жакшы билет” деп айтуу.

5. КУРАНДЫН КӨРҮНҮШҮ ЖАГЫНАН ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ

5.1. СҮРӨ

5.1.1. СҮРӨНҮН АНЫКТАМАСЫ

Сүрөнүн сөздүк мааниси “даража, шарапат, белги, чеп, бийик имарат же болбосо имараттын бөлүк жана кабаттары” маанилерине келет.

Тафсир илиминде сүрө сөзү Курандын ар бөлүмүнө берилген ысымына аталат. Бул сөз аяттарда төмөнкүчө өтөт:

قُلْ فَاتَّبِعُوا سُورَةَ مِثْلِهِ وَادْعُوا مَنْ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ.

“Айткын: Эгер чын болсоңор анда ага окшогон бир сүрө келтиргиле жана Аллахтан башка чакыра ала турганыңарды да чакыргыла.”

5.1.2. СҮРӨЛӨРДҮН САНЫ, ТАРТИБИ, УЗУНДУК ЖАНА КЫСКАЛЫКТАРЫ

Кураны Карим 114 сүрөдөн турат. Алымдардын көпчүлүгү сүрөлөрдүн да аяттар сыяктуу тавфики тактап айтканда Пайгамбарыбыз (с.а.в.) тарабынан тартипке койулгандыгы тууралуу көз карашын тутунушкан.

Кураны Карим Пайгамбарыбыз Мухаммед (с.а.в.) доорунда толугу менен жазылган жана жатталган. Бирок бүгүнкү тартипке койулган эмес эле. Куранды топтогон жана жазган топ Аз. Пайгамбардын (с.а.в.) ишаратына карата тартипке койушкан. Андан алган маалыматка ылайык иш жүргүзүшкөн. Болбосо сахабалар муну өзбилемдикке салып кылышкан эмес. Аз. Пайгамбардын тартипке салганын изилдешкен жана ошого жараша тартипке койушкан.

Кураны Карим “лавхул-махфуз” дан дүйнөнүн асманына бир жолуда жана бул тартип менен түшкөн. Андан кийин абалга жараша Аз. Пайгамбарга (с.а.в.) бөлүк -бөлүк болуп түшкөн. Ошол эле учурда ар жылы Рамазан айында Куранды Аз. Жабраилге (с.а.в.) арз кылып (окуп текшертип) турган. Өмүрүнүн акыркы жылында бул эки жолу кайталанган. Булардын баары белгилүү тартип жана иретке жараша жүзөгө ашырылган.

Булар бизге көрсөткөндөй эле аяттардын жана сүрөлөрдүн тартиби кудайдын вахийине (аянына) таянууда. Аяттар сүрөлөр ичинде, сүрөлөр Курандын бүтүндүгү ичинде эң көркөм

жана эң мыкты таризде тартиптелген. Ал Аллахтын сөзү. Анын иретини жана тартибини берген Аллах Таала.

Аят саны жагынан сүрөлөрдүн кээ бирлери узун кээ бирлери кыска.

Сүрөлөрдүн ысымдары: Сүрөлөр, ысымдарын камтыган бир сөздөн же болбосо берген маанилеринден алынган. Кээ бирлеринин бирден көп ысымдары бар. Мисалы Фатиха сүрөсүнө жыйырмадан ашык ысым берилген. Фатихатул-Китаб, Фатихатул - Куран, Уммул-Китаб, Уммул-Куран деген сыяктуу.

Кээ бирде эки жана андан көп сүрөгө орток бир ысым берилген. Мисалы: Бакара жана Аалу Имран сүрөлөрүнө “аз-Захраваан”, аль-Фалак жана ан-Наас сүрөлөрүнө болсо “аль-Муаввизатайн” аты берилген.

Өтмүш пайгамбарларга таандык кыссаларды камтыган сүрөлөр, ошол пайгамбарлардын атын алган. Нух, Худ, Ибрахим, Юнус, Юсуф, Мухаммед сүрөлөрү сыяктуу. Ошондой эле түрдүү элдерди, жаратыктарды, түрдүү кулк - мүнөздүн ээлерини түшүндүргөн сүрөлөргө алардын аттары берилген. Аль-Жинн, аль-Мунафикуун, аль-Мутаффиин сыяктуу. Бирок баардык сүрөлөр камтыган темаларга жараша ысымдандырылган эмес. Муса тууралуу баяндаган Тоха, Касас жана Аараф сүрөлөрүнүн эч бири Муса сүрөсү деп аталган эмес.

5.1.3. МЕККЕДЕ ЖАНА МАДИНАДА ТҮШКӨН СҮРӨЛӨР

Хижраттан мурун түшкөн сүрөлөргө Меккеде түшкөн сүрөлөр аты берилген. Хижраттан кийин түшкөн сүрөлөргө Мадинада түшкөн сүрөлөр деп аталган.

Бул таризде бөлүштүрүү заманга карата кылынган. Хижраттан мурдакы доор болжол менен 13 жыл болгон. Бул убакыт ичинде түшкөн баардык сүрөлөргө **Маккий сүрөлөр** деп аталган. Меккеде түшкөн сүрөлөрдүн саны жалпысынан 86 сүрө болгондугу кабыл кылынган. Мындан тышкаркы 28 сүрө болсо Мадинада түшкөн. Буларга **Маданий сүрөлөр** денилген.

Меккеде түшкөн сүрөлөрдүн ичинде Маданий аяттар болгондугу сыяктуу, Мадинада түшкөн сүрөлөрдүн ичинде Маккий аяттар да бар. Сүрөлөрдүн Маккий же Маданий болгондугу сүрөлөрдүн башында белгиленген.

Сүрөлөрдүн Меккеде жана Мадинада түшкөндүгүн билүүнүн көптөгөн пайдалары бар. Сүрөнүн же болбосо аяттын кай жерде жана качан түшкөндүгүн билүү; Курандын дагы да оңой түшүнүлүүсүн жана Курандын бөлүк бөлүк түшүрүлүүсүндөгү сырдын андалуусун камсыздайт.

ЭСКЕ САКТАГЫЛА

Меккеде түшкөн аяттардын башкы өзгөчөлүктөрү төмөндөгүлөр:

- Аяттар дагы да кыска жана көп маанини камтыйт.
- Сөз жана кептер дагы да толкундаткандай эле үн жагынан да таасирдүү.
- Бийман негиздери жана жалгыз Аллах Таалага ибадат кылынуусу тууралуу көп белгиленет.
- Мушриктердин бузук ишенимдерин жана чектен ашкан пикирлерин жарыялоодо, бейиш жана тозокту сүрөттөөлөрү жана кыямат сахналары түшүндүрүлүүдө.

ЭСКЕ САКТАГЫЛА

Мадинада түшкөн аяттардын башкы өзгөчөлүктөрү төмөндөгүлөр:

-Аяттар Меккелик аяттарга караганда дагы да узун жана ыкмасы жагынан болсо көбүнөсө жумушак.

-Ислам өлкөсүнүн укуктук принциптери, оор жазалары, мурас, жеке адамдын жана коомчулуктун алакалары сыяктуу негиздер орун алууда.

-Жихадка уруксат берилүүсү жана жихаддын өкүмдөрү баяндалууда.

-Мунафык, Иудей жана Християндардын абалы, алардын бузулган пикирлери, кылган күнөөлөрүн камтууда жана китептериндеги тахрифтерини (бузуп орун алмаштыруулары) ачыктаган.

5.2.АЯТ

5.2.1. АЯТТЫН АНЫКТАМАСЫ

Аят сөздүк мааниси жагынан белги, ишарат, далил жана ибарат маанилерине келет. Көптүк түрү “аай” же “аайаат” болгон “аят” сөзү Аллахтын барлыгына жана бирдигине далалат кылган баардык нерселерге да айтылат. Көктөрдүн жана жердин жаратылуусу, күн менен түндүн бири - бирин ээрчип жүрүүсү, ай, күн, жылдыздар, гүлдөр жана башкалар. Булардын баары Аллахтын бар экендигин жар салган далилдер. Пайгамбарлардын улуу Аллах тарабындан жөнөтүлгөндүгүн тастыктаган мужизалар да “аят” деп аталат.

Аят сөзү Куранда; далил, белги, мужиза, ибарат, таңкалычтуу иш сыяктуу түрдүү маанилерде колдонулат.

Тафсир адабиятында болсо “аят бир же бир канча сүйлөмдөн турган вахий” деп аталат. Аяттарды бири - биринден бөлүү белгилүү эрежеге байланыштуу эмес. Аяттарды белгилениши - тавфики. Тактап айтканда Аз. Жабраилдин көрсөтүүсү аркылуу Аз. Пайгамбардын (с.а.в.) буйругу менен аяттардын башы аягы белгиленген. Бул себептен улам (المص) жана (الم) өз алдынча бир аят болгондой (الر) толук бир аят эмес. Өзүнөн кийинки келген аяттын бир бөлүгү.

Бир канча өкүм жана сүйлөмдү камтыган аяттар болгондой эле өзү жалгыз бир өкүм билдирген бир жана бир канча сөздөн турган аяттар да бар. Мисалы: Бакара сүрөсүнүн 282-аяты бир бет болгон болсо Рахман сүрөсүндөгү (مدهامتان) аяты бир сөздөн турат.

Бир аятты башка бир аяттан бөлүп турган жана аяттын аягында болгон сөзгө “фасыла” деп аталат.

5.2.2. АЯТТАРДЫН САНЫ

Аяттардын саны тууралуу түрдүү көз караштар айтылса да түпкү тамырында бири - биринден айрымасы жок. Аят номерлери кийинки доорлордо койулгандыгындан улам башка - башка номер койулгандыгынын болуусу мүмкүн. Натыйжада бул иш-чарага байланыштуу

аяттар өзгөрбөгөндүгү жана азайып көбөйбөгөндүгү абалда аят номерлери азайып көбөйүүсү мүмкүн. Арийне кээ бир аалымдар сүрө баштарындагы бисмилланы жана мукаттаа тамгаларындан бир бөлүгүнү өз алдынча аят деп эсептешкен. Кээ бирлери болсо токтоо ишараттары менен бөлүнгөн аяттарды эки башка аят деп эсептешкендиктен аят сандары аркыл сандар менен билинген.

Дүйнө жүзүндө Мусулмандар тарабындан кеңири колдонулган номерлендирүүгө караганда Куранда 6236 аят бар. Башка бир номерлендирүүгө караганда болсо аяттардын саны 6666 аятка чейин чыгууда.

5.2.3. АЯТТАРДЫН СҮРӨЛӨРДҮН ИЧИНДЕГИ ТАРТИБИ

Аяттардын тартиби - тавкифи. Тактап айтканда Аз. Пайгамбардын (с.а.в.) буйругу менен койулган. Бир аят келгенде кайсыл сүрөгө таандык болгондугун жана бул сүрөнүн кайсыл жерине койулуусу керек болгондугун Пайгамбарыбыз (с.а.в.) өзү вахий катчыларына жаздырткан. Келген аяттардын ордуну Аз. Жабраил Аз. Пайгамбарга (с.а.в.) ишарат кылат эле. Ал болсо вахий катчыларына билдирет эле. Бул жаатта аалымдар бир көз карашта биригишкен.

Аз. Пайгамбар аяттарды намаздарда белгилүү бир тартипке карата окуйт эле. Сахабалар аны тартип кылынган абалда жатташат эле жана ошого жараша окушат эле. Аз. Абу Бакир (р.а.) учурунда Курандын жазылуусу жана Аз. Осмон доорунда көбөйтүлүүсүндө дайым ушул тартипке карата иш алып барышкан. Бул багытта эч кандай өзгөрүүлөр болгон эмес.

ОКУУ БӨЛҮМҮ

АБДУЛЛАХ БИН МАСЪУД

Аз. Абдуллах бин Масъуд сахабалардын эң таанымалдарындан болуп алгачкы ыйман келтиргендерден болуп эсептелет. Абдуллах бин Масъуд Меккеде алгачкы болуп Куранды ачыктан окуган. Бир күнү сахабалар бир жерде отуруп сүйлөшүп отурушат эле. Араларындан бирөөсү:

-Аллахтын Элчисинен башка бирөө жарым чыгып Курани Каримди мушриктерге окуй албады. Муну аткара ала турган эч ким жокпу? деди. Бул сөздү уккан Аз. Ибн Масъуд дароо тура калып:

-Мен окуймун, деди.

-Биз сага зыян берүүлөрүн каалабайбыз. Мушриктердин ал адамдын уруусундан корко турган адам окусун.

-Жөн койгула мен барайын! Сиздер дуба кылыңыздар! Аллах Таала мени сактайт!

Эртеси күн Ибрахим макамына барды. Мушриктер ал жерде топтолушкан абалда эле. Аз. Ибн Масъуд бисмилланы айтып Рахман сүрөсүн окуп баштады.

Мушриктер анын бул кылган ишинден улам ага жабылып кетишти. Аны тебиб ургулап башташты. Жүзү, көзү ар тарабы кан жалаган абалга алып келип ташташты. Бирок ал кудум эле эч нерсе болбогондой Кураны Каримди окууну уланта берди. Окуп бүтүрүп жана ур - токмок бүткөн соң сахабалардын жанына кайтып барганда алар ага мындай дешти:

-Кооптононубузду көрдүк. Дагы бир жолу алардын жанында Куран окуба!

-Жок дагы барып окуймун. Мушриктерди биринчи жолу ушундай чарасыз абалда көрдүм. Алардын алсыздыгы мени аябай сүйүндүрөт. Мага кылынган кыйноолорундан эч кандай азап сезген жокмун.

Ал эртеси күн ошондой эле кайтып барып дага окуду. Алар да ошондой эле ур – токмокко алышты. Андан өтүп ысык кумга жаткырып кыйнашты. Ал ага да көңүл бурбастан окуганга уланта берди. Акыры мушриктердин айласы кетти.

Меккелик мушриктер башка мусулмандарга кылгандай эле Абдуллах бин Масъудка дагы көп зордук-зулумдуктарды кылышты. Кыйноолор жан чыдагыс абалга келгенде уруксат менен алгачкы жолу Хабешистанга хижрат кылды. Аллахтын Элчиси Пайгамбарыбыздын (с.а.в.) хижрат кылуусундан кийин Хабешистандан Мадинага хижрат кылды. Кийинчирээк Пайгамбарыбыздын (с.а.в.) жанында бир үй курдуруп көчүп келди.

Пайгамбарыбыз (с.а.в.) Абдуллах бин Масъудду Кураны Карим үйрөткөндөрдүн башында да эсептейт жана **“Курани каримди Ибни Масуд, Салим, Убей бин Каъб жана Муъаз бин Жабалдан үйрөнгүлө!”** деп айтат эле.

Ибни Масъуд 70 сүрөнү Аллахтын Элчисинин берекелүү оозундан угуп жаттаган эле. Ошондуктан Аасым, Хамза, Кисай, Халеф, Аъмеш сыяктуу таанымал кыраат имамдарынын кыраат санжыралары Ибн Масъудка таянууда.

Аллахтын Элчиси (с.а.в.) Курани Каримди андан угууну аябай жакшы көрөт эле.

Пайгамбарыбыз бир күнү ага мындай деген:

-Ниса сүрөсүнү оку, угалык. Ибн Масъуд болсо:

-Кураны Карим сизге түштү. Биз аны сизден окудук жана сизден үйрөндүк, деди. Аллахтын Элчиси мындан улам ага:

-Ооба ошондой. Бирок мен Курани Каримди башкасындан угууну жакшы көрөм, деди.

Ибн Масъуд окуп баштады. Котормосу **“Эгер Биз ар бир элден күбө алып келсек, сени буларга каршы күбөлөндүрсөк, алардын абалы кандай болоор экен?”**⁵⁸ аятына келгенде Аллахтын Элчисинин (с.а.в.) берекелүү көздөрүндөн жаштар төгүлдү.

58. Ниса 4/41.

ТЕКШЕРҮҮ ҮЧҮН СУРООЛОР

А. Төмөндөгү суроолорго жооп бергиле.

1. Кураны каримдин өзгөчөлүктөрүн жазгыла.
2. Кураны Каримдин ысымдарынын бешөөнү жазып маанилерини түшүндүргүлө.
3. Куран камтыган негизги темалар жана тармактар эмнелер? Кыскача ачыктагыла?
4. Курандын кээ бир темаларын жана сөздөрдүн кайталануусунун себеп жана сырларын кыскача ачыктагыла.
5. Куранда кыссалар тууралуу сөз кылынуусундагы пайда жана максаттарын жазгыла.
6. Хуруфу Мукаттаа деген эмне? Кыскача маалымат бергиле.
7. Курандагы сүрөлөрдүн саны, тартиби жана ысымдандырылуусу жөнүндө маалымат бергиле.
8. Меккеде түшкөн аяттардын негизги өзгөчөлүктөрүн жазгыла.
9. Мадинада түшкөн аяттардын негизги өзгөчөлүктөрүн жазгыла.
10. Аят термини жөнүндө маалымат бергиле.

Б. Төмөндөгү суроолордун туура болгондорун белгилегиле.

1. Төмөндөгүлөрдөн кайсынысынын Куран ысымдарындан бирөөсү болгондугу айтылбайт? а. Гуфран б. Фуркан в. Куран г. Зикр д. Худаа	2. Төмөндөгүлөрдөн кайсынысы Курандын өзгөчөлүктөрүндөн бири эмес? а. Аз. Пайгамбарыбызга (с.а.в.) вахий кылынган. б. Мусхафтарга жазылган. в. Таватур жолу менен жеткирилип келген. г. Окулуусу ибадат. д. Ислам алымдары тарабындан сакталууда.

3. Кураны Каримдин жөнөтүлүш максаты төмөндөгүлөрдөн кайсынысы?
- а. Маалымат берүү
 - б. Хидаят кылуу
 - в. Арапчанын артыкчылыгыны далилдөө
 - г. Келечектен кабар берүү
 - д. Окуу үчүн
4. Төмөндөгүлөрдөн кайсынысы Курандагы ант ичүүлөрдүн сырларындан бирөөсү эмес?
- а. Ант ичилген нерсеге ант ичүү.
 - б. Ант ичилген нерсенин мартабасыны жогорулатуу.
 - в. Айтылган сөздүн маанисини күчөтүү.
 - г. Ант ичилген нерсенин ыйыктыгын баса белгилөө.
 - д. Ант ичилген нерсенин инсан үчүн кадырыны билдирүү.
5. Кураны Каримдеги кайталоолордун максаттарындан бирөөсү - Арап адабиятынын маанилүү жагынын бирөөсүнү баса белгилөө. Төмөндөгүлөрдөн кайсынысы бул максаттардан бири эмес?
- а. Күчөтмө
 - б. Коркутуу
 - в. Жеңилдетүү
 - г. Таң калуу
 - д. Эскертүү
6. Төмөндөгүлөрдөн кайсынысы Куранда баяндалган кыссалардын сыр, хикмат жана максаттарындан эмес?
- а. Аз. Пайгамбардын (с.а.в.) пайгамбарлыгынын тууралыгын далилдөө.
 - б) Бүтүндөй пайгамбарлардын алып келген кабарынын окшош болгондугун тастыктоо.
 - в. Пайгамбарыбыз Аз. Мухаммеддин (с.а.в.) жеткирген дин менен мурдакы пайгамбарлардын чакырган диндеринин бир болгондугун билдирүү.
 - г. Аллахтын пайгамбарларына жардам берип жалганчыларды жок кыла тургандыгыны ачыктоо.
 - д. Окулуусуну оңой абалга алып келүү.
7. Хуруфу мукаттаа Кураны Каримдеги кээ бир сүрөлөрдүн башында орун алган жана бир тамагадан турган же болбосо бир канча тамганын биригүүсүндөн түзүлгөн тамгаларга берилген ысым. Хуруфу мукаттаанын сөздүк мааниси төмөндөгүлөрдөн кайсынысы?
- а. Маанилүү тамгалар
 - б. Сырдуу сөздөр
 - в. Узатылган тамгалар
 - г. Башталгыч тамгалар
 - д. Кесилген тамгалар

8. Төмөндөгүлөрдөн кайсынысы Маккий сүрөлөрдүн өзгөчөлүктөрүндөн боло албайт?

- а. Ибадаттардын маанилүүлүгүнө басымдылуулук кылынган.
- б. Аяттар кыска жана көп маанини камтыган.
- в. Сөз жана кептер көбүн эсе толкунданткан жана үн жагынан да таасирдүү.
- г. Ыйман негиздери тууралуу көп сөз кылган жана тавхид ишеними каралган.
- д. Бейиш жана тозоктун сүрөттөлүшү, кыямат сахналары баяндалган.

9. Төмөндөгүлөрдөн кайсынысы аят терминин сөздүк маанилеринден бири эмес?

- а. Ишарат
- б. Далил
- в. Ибарат
- г. Белги
- д. Сөз

10. Төмөндөгүлөрдөн кайсынысы Маданий сүрөлөрдүн өзгөчөлүктөрүндөн боло албайт?

- а. Аяттар Маккий аяттарга караганда узун жана стили дагы да жумшак.
- б. Ислам мамлекетинин укуктук негиздери, оор жазалары, мурас, жеке адамдык жана коомдук байланыштар сыяктуу негиздер орун алган.
- в. Ибадаттарга басым жасалган жана жихаддын өкүмдөрү ачыкталган.
- г. Мунафык, Иудей жана Христиандардын акыбалы жана бузулган пикирлери белгиленген.
- д. Маккий аяттарга караганда адабий өзгөчөлүгү жогору.

11. Төмөндөгүлөрдөн кайсынысы Курандын негизги темаларындан бири эмес?

- а. Ибадат
- б. Соода
- в. Ишеним
- г. Ахлак
- д. Укук

В) Төмөндөгү сүйлөмдөрдө өткөн боштуктарды кашанын ичинде берилген сөздөрдүн ылайыктуу болгону менен толтургула.

(Тавкифи, муаввизатайн, Мусхаф, ахлак, Маккий)

- 1. Курандын китеп абалына келтирилгенинедеп аталат.
- 2. “Сен албетте улуу.....үстүндөсүн.”
- 3. Фалак жана Наас сүрөлөрүнүн экөөсүнө чогууаты берилген.
- 4. Хижраттан мурунку доордо түшкөн сүрөлөргө сүрөлөр деп аталат.
- 5. Аяттардын тартиби Тактап айтканда Аз. Пайгамбардын (с.а.в.) буйругу менен тартипке койулган.

Г) Терминдер

Бош жерлерге келе турган терминдерди тапкыла.

1.: Аз. Пайгамбарыбызга түшүрүлгөн ыйык китеп.
2.: Куранды жазуу менен милдеттендирилген сахаба.
- 3.....: Аз. Пайгамбарыбыздын ар Рамазан айында Куранды Жабраилге (а.с.) окуп берүүсү.
- 4.....: Курандын “чындык менен жалганды, туура менен жаңылышты бири-биринден бөлгөн” маанисиндеги ысымы.
5.: Үгүт маанисине келген Курандын ысымы.
6.: Инсандын капырдык менен ширктен кутулуп Исламдын жарык жолуна кирүүсү.
7.: Аллахтын бир жана жалгыз болуусуна таянган Ислам ишеничи.
8.: “Кесилген тамгалар” маанисине келген бир сөз.
9.: Курандын ар бир бөлүмүнө берилген ысым.
10.: Курандын Аз. Пайгамбар тарабынан тартипке койулгандыгын билдирген сөз.
11.: Курандын алгачкы сүрөсү.
12.: Фалак жана Наас сүрөлөрүнүн экөөсүнө чогуу колдонулган ысым.
13.: Хижраттан мурун түшкөн сүрөлөргө берилген ысым.
14.: Хижраттан кийин Мадинада түшкөн сүрөлөргө берилген ысым.
15.: Кураны Каримдеги бир же бир канча сүйлөмдөн турган вахий.
16.: Курандын китеп абалына келтирилген абалы.
17.: Курандын жалган айтуусу мүмкүн болбогончолук көптөгөн адамдар тараптан башкаларга өткөрүлүп берилүүсү.
18.: Аз. Пайгамбарыбыздын (с.а.в.) өзүнө берилген Кудайдын кабарын инсандарга жеткирүүсү.
19.: Куран алгач Пайгамбарыбызга түшүрүлгөн үңкүрдүн аты.
20.: Аллах тарабындан Пайгамбарыбызга (с.а.в.) түшүрүлгөн кабар.

КУРАН ТАРЫХЫ

БӨЛҮМДҮН ТЕМАЛАРЫ

- ▶ КУРАНДЫН ТҮШҮҮСҮ
- ▶ КУРАНДЫН ЖАЗУУ МЕНЕН АНЫКТАЛЫШЫ

ДАЯРДЫК ҮЧҮН СУРООЛОР

- ▶ Вахийдин бир термин катары кайсыл мааниге келгендигин сөздүктөрдөн издегиле.
- ▶ Кураны Каримде сүрө баштарындагы ачыктама бөлүмдөрүндө ал сүрөнүн Меккеде же Мадинада түшкөндүгү тууралуу маалымат берилет. Бул бөлүмдөргө карап Мекке жана Мадинада түшкөн үч даана сүрөнүн ысымдарын дептериңизге жазыңыз.
- ▶ Кураны Карим түшүүсү эмне үчүн 23 жылдык бир заманга жайылган ой жүгүрткүлө.
- ▶ Курандын түшүрүлүшүндөн тартып бир канча жыл өтүүсүнө карабастан анда эч кандай өзгөрүүнүн болбоосунун себептери жөнүндө ой жүгүрткүлө.

1. КУРАНДЫН ТҮШҮҮСҮ

1.1. ВАХИЙНДИН АНЫКТАМАСЫ

Кураны Карим Аз. Пайгамбарга вахий жолу менен келген. Вахий сөзү сөздүктө жашыруун сүйлөшүү, шыбыроо, илхам кылуу, буйрук кылуу, үн катуу, шашылуу, табып чыгуу сыяктуу түрдүү маанилерге келет.⁵⁹

فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ مِنَ الْمِحْرَابِ فَأَوْحَى إِلَيْهِمْ أَنْ سَبِّحُوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا.

“Ошондо (Закария) ибадатканадан (өз) коомуна чыгып, эртели-кеч (Аллахты) аруулоону вахий кылды.”⁶⁰

Бул жердеги вахийден максат Аз. Закариянын өз элине кылган ишарат жана чакырыгы.

وَأَوْحَيْنَا إِلَى أُمِّ مُوسَى أَنْ أَرْضِعِيهِ...

“Мусанын апасына: «Аны эмиз да...» вахий кылдык.”⁶¹

Бул жерде вахий сөзүнүн илхам маанисине келгендиги көрүлүүдө.

وَأَوْحَى رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنْ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ.

“Эгең бал аарыга: «Тоолорго, жыгачтарга, жана адамдардын курулуштарына уйа сал», -деп вахий кылды.”⁶²

Бул аятта өткөн вахий, Аллахтын бал аарысына берген инстинкти (ички сезимин) билдирет.

إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلَائِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ...

“Качан сенин Эгең периштелерге: «Акыйкатта, Мен силер мененмин...» деп вахий кылганда.”⁶³

Бул жерде вахий сөзү Аллахтын периштелерге берген буйругун билдирет.

59. Ибнул-Манзур, Лисанул-Араб, XI, 379-381.

60. Марйам 19/11.

61. Касас 28/7.

62. Нахл 16/68.

63. Анфал 8/12.

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ زُخْرَفَ الْقَوْلِ غُرُورًا...

“Биз ар бир элчиге адамдардан жана жиндерден шайтан душмандарды бири бирине сөз кооздоп, азгырсын үчүн жасадык...”⁶⁴

Бул жердеги вахий болсо жин жана инсан шайтандардын берген васваса азгырыктары маанисине келет.

Жогорудагы аяттарда көрүлгөндөй эле вахий сөзү ар-кыл маанилерге келүүдө. Бирок диний термин катары “Аллах Тааланын пайгамбарларына буйрук жана тыйууларыны билдирүүсү” маанисине келет.

1.2. ВАХИЙ ЖАНА АНЫН КЕЛҮҮ ФОРМАЛАРЫ

Курандын билдиргенине караганда улуу Аллах Таала инсандар менен үч түрдө сүйлөшкөн. Аллах өз сөзүнү же кулунун жүрөгүнө түшүрчү, же бир парда аркасындан сүйлөчү, же болбосо бир периште аркылуу сөзүнү жеткирчү. Бул жагдайды аятта мындайча ачыктайт:

وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكْلِمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ...

“Аллах вахий аркылуу, же тосмонун (парданын) артынан, же Өзү уруксат менен пайгамбар жөнөтүп Өз каалаганын кабар кылбай туруп адамга сүйлөгөн эмес...”⁶⁵

Мына пайгамбарларга келген вахийлер жалпысынан бул аятта белгиленген таризде болгон. Азыр буларды тереңдетип ачыктаганга аракет кылалык:

1) Вахийдин алгачкы келүү таризи садык (чынчыл) түштөр абалында болгон.

2) Периштенин көрүнбөстөн Аллахтын сөзүнү пайгамбарынын жүрөгүнө илхам кылуусу. Аз. Пайгамбарга (с.а.в.) келген вахийдин эң кыйыны ушул вахий таризи эле. Коңгуроо үнүнө окшогон бир үн угулат эле. Үн токтогондо Аз. Пайгамбар вахий кылынган сөздөрдү андап түшүнгөн болот эле. Көбүнчө тавхид жана эскертүүнү камтыган аяттар бул абалда келет эле.

64. Ан’аам 6/112.

65. Шуура 42/51.

3) Аз. Жабраилдин өз келбетинде көрүнүшү. Жабраил (а.с.) бул абалда эки жолу көрүнгөн. Алгачкысы Пайгамбарыбызга (с.а.в.) пайгамбарлыктын башталышында Хира үңкүрүндө; экинчиси болсо Мираж түнү Сидратул-Мунтехада болгон.

4) Аз. Жабраилдин инсан келбетинде көрүнүүсү. Көбүнчө Жабраил (а.с.) Дихйестул-Калбийнин келбетинде көрүнүп келет эле.

5) Аз. Пайгамбар (с.а.в.) ойгосунда периште көрүнбөстөн вахийдин жүрөгүнө түшүрүлүүсү.

6) Аз. Пайгамбар ойго учурунда түзмө-түз Аллахтын сөзүнү угуусу. Бул тариздеги вахийге Аз. Пайгамбар (с.а.в.) Мираж түнү дуушар болгон. Намаздын парз болуусу бул таризде болгон.

7) Аз. Пайгамбар уйкуда болгон учурунда периштенин вахий алып келүүсү.

БОШТУКТАРДЫ ТОЛТУРГУЛА

Төмөндөгү боштуктарга
вахийдин келиш түрлөрүн
жазгыла.

1.3. ПАЙГАМБАРЫБЫЗДЫН ВАХИЙ КЕЛҮҮ УЧУРУНДАГЫ АБАЛДАРЫ

Улуу Аллах Тааланын сөз сүйлөөсү менен жолугушуусу инсан үчүн ырахат жана оңой иш эмес. Инсан өзгөчөлүктөрүнө ээ болуп периштеден келген вахийди алуу болушунча кыйын бир иш. Бул себептен вахий алуу учурунда Мухаммед Пайгамбар (с.а.в.) түрдүү кыйын абалдар менен жолугат эле. Толкундануу жана коркунучтан улам эң суук күндөрү дагы тердейт эле. Дем алганда коңурук жана онтоого окшогон үндөр угулат эле кээде. Айрыкча коңгуроонун үнүндөй келген вахий Аз. Пайгамбарга (с.а.в.) өтө оор болот эле.

Вахийдин руханий салмактуулугу өтө оор эле. Эгер төөнүн үстүндө жүргөндө вахий келип калса анда төө ага чыдай албайт эле. Вахийдин руханий салмактуулугундан төө чөгө калганда Пайгамбарыбыз (с.а.в.) үстүнөн түшөт эле. Айрыкча бир жолкусунда Зейд б. Сабиттин тизеси Аз. Пайгамбарыбыз Мухаммеддин (с.а.в.) тизесине тийген учурда вахий келген экен. Мындан улам Зейд аябай оордукту сезген экен.

Вахийдин келгендигин Аз. Пайгамбарыбыздын (с.а.в.) тегерегиндегилер да сезишет эле. Алгач аны титирөө баскан соң берекелүү жүздөрү бозоро түшөт эле. Бул абал кеткенден кийин гана аяттын катуулугу же болбосо жумушактыгы жүзүндөн белгилүү болот эле.

1.4. АЛГАЧКЫ ТҮШКӨН АЯТТАР

Аз. Пайгамбарыбыз (с.а.в.) кырк жашына келгенде көбүнчө жалгыздыкты жактыра баштаган эле. Кээде Хира үңкүрүнө барып өз көңүлүнө жараша Аллахка ибадат кылат эле. Акыры Хира үңкүрүндө болгон бир түнү ага вахий келе баштады. Курандын Рамазан айында жана Кадыр түнүндө түшкөндүгү аяттарда белгиленген. Периште Аз.Пайгамбарыбызга (с.а.в.) келип төмөнкүчө деди:

اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ * خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ *
اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ * الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ * عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ.

“Оку! Жараткан Эгеңдин аты менен. Инсанды Ал уйуган кандан жараткан. Оку! Сенин Эгең абдан Айкөл-Ызаттуу. Ал (инсанга) калем менен жазууну үйрөттү. (Ал) инсанга анын билбеген нерселерин үйрөткөн.”⁶⁶

Мына ушул аяттар Аз. Пайгамбарга алгачкы түшкөн аяттар эле. Булар менен ага пайгамбар болгондугу билдирилген, бирок элге чакырык кылуу буйругу берилген эмес эле. Түшкөн бул аяттардан кийин бир канча убакыт вахий үзгүлтүккө учурады. Вахий үзгүлтүккө учураган учурга “Фетретул-вахй” деп аталды. Вахийдин үзгүлтүккө учураган убакыттын үч жыл болгондугу риваят кылынган. Мындан кийин кайрадан вахий келе баштаган. Фетретул-вахиден кийин алгачкы келген аяттар болсо төмөндөгү аяттар болгон:

يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ * قُمْ فَأَنْذِرْ * وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ * وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ *
وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ * وَلَا تَمْنُنْ تَسْتَكْثِرُ * وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ.

“Эй, кийимине чүмкөнүп алган! Тур да, эскерткин! Жараткан Эгеңди даңкта, улукта! Кийимиңди таза тут! Ыластыктан кач! Кылган жакшылыгыңды көп деп эсептебе. Эгең үчүн сабырдуу бол!”⁶⁷

1.5. АКЫРКЫ ТҮШКӨН АЯТТАР

Булактар төмөндөгү аяттардын эң акыркы түшкөн аяттар болгондугун баяндайт:

66. Алак 96/1-5.

67. Муддассир 74/1-7.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ

“Эй, ыйман келтиргендер! Аллахтан корккула, эгер ишенсеңер сүткорлуктан калган нерсеңерди таштагыла.”⁶⁸

وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ تُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ.

“Аллахка кайтып келе турган Күндөн корккула (сактангыла). (Ал күнү) ар бир жанга, ар бир кылган иши үчүн толук акысы берилип, аларга зулумдук кылынбайт.”⁶⁹

الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتِمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا.

“...Бүгүн силерге диниңерди толук кылдым жана силерге (Менин) ырайымымды акырына чейин жеткирип, Ислам динин силерге ыраа көрдүм...”⁷⁰

1.6. СЕБЕБИ НУЗУУЛ ЖАНА АНЫН МААНИЛҮҮЛҮГҮ

Бүтүндөй Кураны Каримдин инсандарды караңгылыктан жарыктыкка чыгаруу жана инсандарды эң туура жолго багыттоо үчүн жөнөтүлгөндүгүн жогоруда билдирген элек. Муну менен бирге кээ бир аят жана сүрөлөрдүн кээде бир окуя же бир суроодон улам түшкөндүгү көрүлүүдө. Буга “себеби нузуул (түшүү себеби)” көптүк түрү эсбабун-нузуул денилген.

Аяттын түшүү себептеринин билинүүсүнүн аяттардын тафсиринде мааниси чоң. Булар:

- Бир аяттын түшүү себеби билинген учурда ал аяттын мааниси жакшы түшүнүлгөн болот.
- Аяттар менен белгиленген буйрук жана тыйуулардын сыры дагы да ачык жана оңой билинет.
- Шек жана күмөндөрдөн жойулат жана каталарга жол берилбейт.

Бул тема учуру келгенде кененирээк түшүндүрүлөт.

ЭСКЕ САКТАЙБЫЗ

Хадис китептеринин тафсир бөлүмдөрү көбүнчө аяттардын түшүү себептерин ачыктоодо. Тафсир китептеринин кириштеринде болсун, тафсир усулуна багытталган эмгектерде болсун бул тууралуу кенен маалыматтар бар. Ошондой эле бул жаатта атайын жазылган көптөгөн эмгектер бар. Мисалы Вахидинин (ө. 468/1075) “Эсбабун-нузуул” аттуу эмгеги менен Суйутинин (ө. 911/1505) “Любабун-нукуул фи Эсбабин-нузуу” аттуу эмгектери танымал.

68. Бакара 2/278.

69. Бакара 2/281.

70. Мааида 5/3.

1.7. КУРАНДЫН ТЕДРИЖЕН (ДАРАЖА ДАРАЖА - АКЫРЫНДЫК МЕНЕН) ТҮШҮҮСҮНҮН СЕБЕП ЖАНА ХИКМАТТАРЫ

Кураны Карим алып келген негиздерди тедрижи бир абалда (баскыч-баскыч менен акырындыктан) инсандарга кабылдандырганга аракет кылган. Ары жаман көнүмүш адаттардын тыйылуусунда, ары тавхид негиздерине карата керектүү болгон милдеттердин койулуусунда баскычтуу бир жолду колдонгон. Муну менен мусулмандардын бул жоопкерчиликтерини аркалай ала турган жеткилендикке ээ болууларына көңүл бөлгөн. Анткени Кураны Карим инсанга керектүү нерселердин эң майда жактарын да камтыган бир мыктылыкка ээ.

Жахилия доорундан бери болуп келген жамандыктардын четинен ташталуусу инсан табиятына оор келиши мүмкүн эле. Булардын иш жүзүнө ашуусу бир гана жумшак бир таризде аз-азтан жана акырындык менен өсүү ыгы ичинде мүмкүн эле. Бул себептен Кураны Карим дароо эмес, аят аят же сүрө абалында түшүп жыйырма үч жылда толукталып бүткөн.

Курандын тедрижи түшүүсүндөгү сыр бир аятта төмөнкүчө ачыкталган:

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ جُمْلَةً
وَاحِدَةً كَذَلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا.

“Каапырлар: «Эмне үчүн Куран бир жолу эле (толук) түшүрүлбөдү?» - дешет. Муну ушинтип, сенин жүрөгүңдө бекемдөө үчүн Биз аны бөлүп түшүрдүк.”⁷¹

Мына Курандын бөлүк - бөлүк жана убакыт - убакыты менен түшүүсүнүн себеби бул жана башка аяттар менен так белгиленген. Аяттар түшкөн сайын сахабалар аны жатташат жана маанилерине да ой-толгошот эле. Ошол эле учурда аяттардын өкүмдөрүн четинен практика жүзүндө ишке ашырышат эле. Эгер Куран бир жолу толук түшүрүлгөндө түшүнүлүүсү да иш жүзүнө ашырылышы да оорлошот эле. Бул себептен убакыт-убакыты жана бөлүк-бөлүк түшүүсү менен ар эки тараптан тең чоң жеңилдик камсыздалган.

Бул жаатта Аз. Айшадан (р.а.) риваят кылынган бир кабарда болсо мындай денилген:

“Алгач бейиш жана тозок тууралуу баяндаган кыска аяттар түштү. Инсандар Исламга көнгөндө адал жана арам менен тиешелүү аяттар түштү. Эгер мурда шарап ичпегиле маанисиндеги аят түшкөн болгондо инсандар - «Биз шарапты эч таштабайбыз!» дешмек.”⁷²

Айрыкча кээде вахий келгенде Аз. Пайгамбар жана мусулмандар абдан кубанышат эле. Душмандардын өчөшүү жана басымына каршы дем болгондугундан улам күчтөнүшөт эле. Ары мусулмандардын, ары душмандардын сураган суроолоруна аяттар менен жооп берүү мүмкүнчүлүгү жаралат эле.

71. Фуркан 25/32.

72. Бухари, Сахих, VI, 185.

ЭСТЕП КАЛГЫЛА

Курандын тедрижен түшүрүлүүсүнүн себептерини төмөнгө жазгыла.

-Инсандардын жаман көнүмүш адаттарыны таштоосун камсыз кылуу.

.....

.....

1.8. КУРАН ТҮШКӨН ЧӨЙРӨ

Пайгамбарыбыз Мухаммед (с.а.в.) өскөн коом жана ошол доордун үрп-адаттары, пикирлери жана көнүмүштөрү менен Аз. Пайгамбарыбыздын (с.а.в.) жөнөтүлүшү арасында аябай бекем жана күчтүү байланыштар бар. Пайгамбар (с.а.в.) ошол коомдун бир мүчөсү катары ошол жерде бар болгон нерселерден кабардар эле.

Исламдан мурун Араптардын көбү чоң адашуу ичинде эле. Аллахтан тышында таштан, жыгачтан, чоподон айкелдерге сыйынышат эле. Чындык, адилеттүүлүк, жакшылык, изгилик жана ушундай жакшы мамилерден болушунча узак эле. Куран алардын бул жаңылыш ишенимдери жөнүндө сөз кылган.

Мисалы, ажылык айларында инсандардын үйлөрүнө аркаларынан кирүүлөрүн жакшылык деп билүүлөрү бул жаңылыштардын бирөөсү. Мына Пайгамбар (с.а.в.) ушундай коомдун ичинде эле жана албетте буларды туура деп кабылданган эмес эле.

Куран түшүүдөн мурун Мекке жана тегерегиндегилер түрдүү диний ишенимдери болгон инсандар эле. Булар путтарга табынган мушриктер, ахли китап (китеп ээлери) аталган Иудейлер жана Христиандар, айрыкча жылдыздарга сыйынган Сабилер менен отко сыйынган Мажусийлер эле. Куранда бул абал төмөнкүчө баяндалат:

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئِينَ وَالنَّصَارَى وَالْمَجُوسَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا
إِنَّ اللَّهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ

*“Акыйкатта ыйман келтиген иудейлер, сабишлер, христиандар, отпарастар жана Аллахка шерик кошкондордун арасын Аллах, Кыямат күнү ажыратат. Чындыгында, Аллах – бардык нерсеге Күбө.”*⁷³

Иудаизм жана Христиандык, Куранда белгиленгендей нукуралыгыны жана тазалыгыны жоготкон. Мисалы, Иудейлер жана Христиандар дан баяндаган аяттардын биринде алардын тавхид ишенимини тактап айтканда Аллахтын толук бирдигине кедерги кетирген бир иш-аракет ичине киргендиктери, Аз. Узайрды (а.с.) жана Марям уулу Исаны (а.с.) Аллахтын уулу катары кабыл кылышкандыктарын белгилөөдө жана төмөнкүчө буйурууда:

73. Хаж 22/17.

“Иудейлер: «Узайр - Аллахтын уулу», - дешет. Христиандар болсо: «Иса – Аллахтын уулу», - дешет. Бул - мурдагы каапырлардын айтканына окшоштуруп, ооздору менен айткандары. Аларды Аллах жок кылсын! Кантип (акыйкаттан) кайтып кетишет?!”⁷⁴

Бул аяттан байкалгандай эле Иудаизм жана Христиандык Аллахтын Аз. Мусага жана Аз. Исага түшүргөнүндөй болбостон негиздери жоголуп кеткен жана бузулган бир дин абалында эле.

Аз да болсо Меккеде болсун жана Мадинада болсун каапырдыктан жана ширктен узак “Аллахка багыт алган” маанисин берсек боло турган, алгачкы пайгамбардан Аз. Пайгамбарыбызга (с.а.в.) чейин кудайдан келген диндердин жана өзгөчө Аз. Ибрахимдин дини деп аталган Ханифтик да билинчүү эле.

Мына ушундай чөйрөгө түшкөн Куран, албетте каршы чыгуулар менен жолугушту. Бул каршы чыгуулар ар күн бираздан артып өзүн сездире баштады. Куранга каршы чыккан бул инсандардын акыбалын Куран төмөнкүчө ачыктайт:

وَقَالُوا أَأَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ اكْتَتَبَهَا فَهِيَ تُمْلَى عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا.

“Алар: «Оболкулардын гана жомогу. Ал аларды өзү үчүн жазууну суранды жана аларды эртең менен жана кечинде окуйт», - дешет.”⁷⁵: Бул каршы чыгуу Меккеде улангандай эле Мадинада да уланды. Арийне Мадина дооруна таандык бир аятта мындай денилет:

“Аларга: «Аллах түшүргөндү ээрчигиле!», - деп айтса, алар: «Жок, биз ата-бабаларыбыздан калган нерселерди ээрчийбиз», - дешет. Ата-бабалары эч нерсеге акыл калчап, туура жолго түшпөгөн болсо да ээрчишеби?!”⁷⁶

1.9. КУРАНДАН МУРУН ВАХИЙ КЫЛЫНГАН КИТЕПТЕР

Аллах Тааланын түшүргөн китептери төртөө: Тоорат, Забур, Инжил жана Кураны Карим. Бул төрт китеп “илахий китептер” деп аталат. Бирок бул Аллахтан келген китептерден алгачкы үчөөсү нукура түпкүлүгүнү сактай алган эмес жана убакыттын өтүүсү менен көптөгөн өзгөрүүлөргө дуушар болгон. Бул себептен алгачкы үч китепке “мухарреф китептер” делген.

Эми тартиби менен бул китептерди жана алардын өзгөчөлүктөрүн көрөлү:

1.9.1. Тоорат:

Тоорат - Аллахтан келген төрт чоң китептин алгачкысы. Тооратка Тора деп айтылат. Тора, шарият, укук, мыйзам сыяктуу маанилерге келет. Тоорат, Аз. Мусага (а.с.) жөнөтүлгөн. Иудей үрп-адат салттарында болсо бүгүн “Ахди атик (Эски ахит)” деп аталган китептер жыйынын аты болуп эсептелет.

Иудейлер көз карашында Тоорат Аллахтын сөзү жана ибадаттарда маанилүү орунга ээ. Иудейлер синагогдордо, михраб деген жерде, шкафтын ичинде жана жибек мата менен оролгон жазма нускаларды сакташат.

74. Тообо 9/30.

75. Фуркан 25/5.

76. Бакара 2/170.

Ибадат үчүн ибадаткана жана синагогго барган ар иудей киши, алгач Тоорат оромолунун сакталган сандык же болбосо шкафты карайт, мүмкүн болсо кармап көрөт жана өбөт. Бул кыймыл аракеттер символикалык маани ташыйт жана ар кандай абалда иш жүзүнө ашырыла берет.

Иудаизм ишеними боюнча кай жерде болбосун Тоорат окулуп жатканда баштын жабылуусу шарт. Жылаң баш ибадатканага кирүүгө болбогондой эле Тоорат да окулбайт. Айрыкча эрежесине жараша даарат алуу жана таза болуу зарыл.

Тора болуп кабыл кылынган Эски ахиттин алгачкы беш китеби төмөнкүлөр:

а) Таквин: Дүйнөнүн жаратылышы, инсан тукумунун алгачкы тарыхы, Аз. Адам менен Обо эненин күнөө кылуулары, Хабил жана Кабил, Нух жана топон суу, Бабил мунарасы жөнүндө айтылат.

б) Чыгыш: Исраил уулдарынын Мысырдан (Эгипет) чыгуулары тууралуу сөз кылат.

в) Левиликтер: Ибадаттар жана диний жөрөлгөлөр менен тиешелүү өкүмдөрдү камтыйт. Китептин негизги пикири Аллахтын ыйыктыгы жана Ага ибадат кылуунун жолдору баяндайт.

г) Сандар: Сина тоосуну таштап кеткен Иудейлердин Кенъан журтуна – Палестинага – кирүүлөрүнө чейин өткөн болжол менен 40 жылдай убакытта болгон окуяларды баяндайт.

д) Таснийе: Китептин Негизги пикири – Исраил уулдарыны кулчулуктан жана кордуктан куткарган Аллахтын ниматтарын эскертүүлөрү жана Аллахты сүйүп ага моюн сунуулары керектиги.

1.9.2. Забур:

Аллах Таала жөнөткөн экинчи китеп Забур Аз. Давудка (а.с.) жөнөтүлгөн. Мазмурлар жана Мазамир деген ат менен да аталат. Сөздүктө “диний ырлар, жазылган китеп” сыяктуу маанилерге келген Мазмур “Аз. Давудка (а.с.) түшкөн Забурдун сүрөлөрүнүн ар бири” үчүн колдонулат.

Забурда көбүнчө, Аз. Давуддун (а.с.) Аллахка жалбаруулары жана диний ырлары орун алган. Аллахтын бир болуусу (таухид) негизине таянган диндер доорунун алгачкы китептеринден болгон Забур, тууралыкты таштаган, ахлактык эрежелерди тааныбаган, жамандык жана күнөө ичинде сүзгөн Иудей коомуна Аллахтын жолуну көрсөтүү үчүн түшкөн.

Күнүбүздө нукура бир Забур нускасынын бар болгондугун айтуу мүмкүн эмес. Бүгүн жержүзүндө Забурду ээрчиген элдин болбоосуменен бирге Иудейлер болсун, жадакалса Христиандар болсун ибадат жана жөрөлгөлөрүндө дуа ниетинде Забурдан бөлүмдөрдү окушууда.

Биймандын шарттарындан болгон “Аллахтын китептерине ыйман келтирүү” принциби бир мусулмандын Курандан тышкаркы Аллахтын жөнөткөн китептери менен бирге Забурга да ишенүүнү керектүү кылат. Бирок ошондой Ислам, бүгүн колдо бар болгон Забурдун бузулууга дуушар болгондугун да өзгөчө баса белгилейт.

1.9.3. Инжил:

Инжил, Аллах Таала тарабындан Аз. Исага (а.с.) жөнөтүлгөн ыйык китеп. Ал төрт чоң китептин бирөөсү. Грекче “Евангелион” сөзү жакшы кабар, сүйүнчү деп аталат. Инжилге “Жаңы ахит (Ахди жадид)” деп койушат.

Өтмүш пайгамбарларда болгон сыяктуу Аз. Исанын (а.с.) көзү тирүүндө Инжил жазылган абалына келтирилген эмес. Анткени Аз. Исанын (а.с.) дин таркатуу мөөнөтүнүн кыска болушу жана ал жашаган доордун шарттары буга ылайыктуу эмес эле. Эң эрте жазылган Инжил, Аз. Исадан (а.с.) кийин 70 жыл өтүп калемге алынган. Бул себептен улам Аз. Исанын (а.с.) жеткирген акыйкаттары убагында катталбай калган, кийинчирээк жазылган Инжилдерге инсандардын сөздөрү аралашкан жана ушундайча китептин негизи бузулууга дуушар болгон.

Бүгүн чиркөөлөр тарабынан кабыл кылынган төрт расмий Инжил бар. Булар: Матта, Маркос, Лука жана Юханна Инжилдери.

Христиан ишеними боюнча Инжилдер Кудайдын башкаруусу менен Инжил жазуучулары тарабынан катасыз жазылган өзгөчөлүгүн сактап келет. Хаварилер жана Инжил жазуучулары сүйлөп жана жазып жатканда бүтүндөй Кудайдын каалоосу менен сүйлөгөн жана жазышкан.

Ислам булактары боюнча кандайча башка пайгамбарларга вахий жолу менен китептер жөнөтүлгөн болсо Аз. Исага (а.с.) да ал бул дүйнөдө өмүр сүрүп жүргөн кезинде вахий жолу менен Инжил жөнөтүлгөн. Ислам ишеними боюнча Аз. Иса бир пайгамбар, Инжил да ага вахий кылынган китептин ысымы. Инжил бирөө болуп Аз. Иса (а.с.) бул дүйнөдө өмүр сүргөнчө аны инсандарга билдирген.

2. КУРАНДЫН ЖАЗУУ МЕНЕН АНЫКТАЛЫШЫ

2.1. КУРАНДЫН ТҮШҮРҮЛҮШҮ, ООЗЕКИ ЖАНА ЖАЗУУ МЕНЕН АНЫКТАЛЫШЫ

Кураны Карим бир Рамазан айынын Кадыр түнүндө түшүрүлгөн. Алгачкы вахий б.з. 610-жылында Аз. Пайгамбар Мухаммед (с.а.в.) Хира үңкүрүндө жалгыз калган учурунда келген эле. Аз. Пайгамбарыбызга (с.а.в.) түшүрүлгөн алгачкы аяттар Алак сүрөсүнүн алгачкы беш аяты болгон.

Кураны Карим 23 жылдык заман ичинде акырындык менен түшүрүлгөн. Бул абал ары түшкөн аяттардын иш жүзүнө ашырылышын жеңилдеткен, ары ар-кыл окуяларга каршы мусулмандарга күч-кубат берип турган эле.

Кураны Карим Аз. Пайгамбарыбыздын (с.а.в.) көзү тирүү кезинде жатталган жана жазууга өткөрүлүү менен аныкталып ишенимдүүлүгүн сактаган.

Аз. Пайгамбар (с.а.в.) алган вахийди Аллах тарабындан келген абалында дароо жаттайт эле. Бул себептен Курандын биринчи хафызы Аз. Пайгамбар (с.а.в.) өзү болгон эле.

Исламияттын алгачкы күндөрүндөн тартып Аз. Пайгамбар (с.а.в.) сахабалардан кээ бирлерини вахий катчысы катары милдеттендирген, келген вахийлерди, ошол учурдун

шарттарына жараша тери, маталарга, такталарга, төөлөрдүн дал сөөктөрүнө, ичке жумшак ак таштарга, эндүү курма бутактарына жана кабыктарына жаздырган.

Бир аят түшкөндөн кийин Аз. Пайгамбарыбыз (с.а.в.) мына ушул вахий катчыларындан бирөөсүн чакырып келген вахийди жаздырткандай эле ошол убакытка чейин түшкөн сүрөлөрдүн кай жерине койула тургандыгын билдирет эле.

Риваяттарда ачыкча билдирилгенине караганда аяттар жазылгандан кийин Аз. Пайгамбар (с.а.в.) жазылуу учурунда чыгып кала турган каталарды оңдоо үчүн вахий катчысына жазганын окуусуну буйурат эле. Айрыкча ал келген вахий эркектерге билдирилгенден кийин аялдарга да жеткирилет эле.

Аз. Пайгамбар (с.а.в.) өзүнө вахий кылынган аяттарды намаздарда жана намаз тышында да окуп мусулмандарга аяттардын өкүм жана сырларын түшүндүрүп берет эле. Ар жыл Рамазан айында болсо ошол учурга чейин түшкөн аяттарды Аз. Жабраилге (с.а.в.) мукабеле кылат эле (бетме бет отуруп алып окуп берүү). Буга “арз” деп аталат эле. Көзү өтөөр жылкы Рамазан айында болсо мукабеле эки жолу ишке ашырылган.

Сахабалар да Курандын үйрөнүлүүсү, окулуусуна жана жатталуусуна аябай маани беришкен. Алардын бири-биринден жогору туруусу Кураны каримге тиешелүү илимдерине карата өлчөнөт эле. Аз. Пайгамбар (с.а.в.) көзү тирүү кезинде сахабалардын көпчүлүгү Кураны каримди же толук же болбосо бир бөлүгүн жаттаган абалда эле.

Сахабалар арасында көптөгөн хафыздардын болгондугу маалым. Бири Маъуна окуясында жетимиштей хафыз сахабанын, Ямама согушунда ошончолук сахабанын шейит болгондугу булактарда айтылган. Бул абал Аз. Пайгамбар (с.а.в.) доорунда жана андан кийин да Курандын көптөгөн сахаба тарабындан жатталгандыгын көрсөтөт.

ЭСКЕ САКТАГЫЛА

Вахий катчыларынын саны кырктай болгон. Булардын башында Зейд б. Сабит, Убей б. Каъб, Абдуллах б. Саъд, Муаз б. Жебел, Абдуллах б. Эркам сыяктуу сахабалар келет.

БИЛЕСИЗБИ?

Башта хафыз сахабалардын арасында алгач төрт халифадан башка Зейд б. Сабит, Абдуллах б. Масъуд, Муаз б. Жебел, Убей б. Каъб, Абу Хузайфа азат Салим, Абу Зейд аль-Ансари, Абул-Дарда жана Абу Муса аль-Ашъарини айтуу мүмкүн.

2.2. КУРАНДЫН МУСХАФ АБАЛЫНА КЕЛТИРИЛИШИ

Кураны Карим Аз. Мухаммед пайгамбардын көзү тирүү кезинде оозеки жана жазылуу жолу менен да толук жана мыкты аныкталып корууга алынса да жазылган аят жана сүрөлөрдүн баары топтолуп китеп абалына келтирилген эмес эле. Пайгамбарыбыз (с.а.в.) көзү

тирүүлүгүндө вахийдин уланып жана бүтүүсү менен анын көз жумуу арасында өткөн убакыт өтө кыска болгондугу үчүн мындай ишке кириптер кылган эмес жана негизинен буга муктаждык да болгон эмес эле.

Аз. Пайгамбардын (с.а.в.) өлүмүндөн кийин халифалыкка Аз. Абу Бакир шайланды. Бул учурда кээ бир жалганчы пайгамбарлар чыккан, мусулмандар арасында фитна жана динден кайтуу кыймылдары күч алган.

Халифа Абу Бакир бул фитналардын алдын алуу үчүн буларга каршы жоо жөнөткөн. Жалганчы пайгамбар Мусайлима жана аскерлери менен болгон салгылашууда шейит болгон мусулмандардын арасында көптөгөн Куран жатка билген хафыздар да бар эле.

Мына бул абал Аз. Умарды ойго салды жана башка согуштарда да ушундай натыйжага туушуга тургандыгын жана хафыздардын азайуусу менен Куранга зыян берилип калуусун ойлоп Халифа Абу Бакирге башпагып Курандын бир китеп абалына келтирилүүсүн сунуштады. халифа Аз. Абу Бакир Пайгамбарыбыздын (с.а.в.) башкы катчысы абалында болгон Зейд б. Сабиттин башчылыгында бир комиссия куруп Курандын бир китеп абалына келтирилүүсүн буйрук кылды.

Мусулмандарга чакырык кылып, колдорундагы нускаларды алып келүүлөрүнү талап кылды. Бирок алынып келинген аят жана сүрөлөрдүн кабыл кылынуусу үчүн:

1. Булардын алынып келинген тарапта жатталган болуусу,
2. Аз. Мухаммед пайгамбардын (с.а.в.) алдында бул аяттардын жазылган болуусу,
3. Мунун да эң аз эки күбө менен тастыкталуусу шарты кошулган.

Бир жылдай уланган бул өтө маанилүү иш аракеттен кийин Куранды топтоо иши соңуна жетти жана топтолгон нускага Мусхаф аты берилди.

Жогорудагы шарттардан маалым болгондой эле аткарылган иш Аз. Мухаммед пайгамбардын (с.а.в.) алдында жазылган Куран аяттарыны топтоодон турган эле. Сахабардын макулдугунун да алынуусунан кийин бул мусхаф, халифа Абу Бакирге тапшырылган. Анын көз жумуусунан кийин экинчи халифа Аз. Умарга, анын о дүйнө салуусу менен Аз. Умардын керээзинден улам кызы жана Аз. Мухаммеддин (с.а.в.) колуктусу Аз. Хафсага өткөн эле.

2.3. МУСХАФТЫН КӨБӨЙТҮЛҮҮСҮ

Аз. Умар жана Аз. Усман доорлорундагы башка жерлерди каратып алуу учурунда Исламият жаңы-жаңы аймактарга жайылып түрдүү маданияттарга таандык элдер мусулманчылыкты кабыл кылышкан эле. Мусулмандардын көбөйүүсү менен Куран кыраатында көрүлгөн кээ бир айрымачылыктар карама-каршылык жана арыздануулардын чыгуусу башталган эле.

Аскерлеринде да мындай көйгөйлөрдү жолуктурган аскер башчысы Хузейфе б. Яман халифа Аз. Усманга келип бул маселедеги келишпестиктердин токтотулуусу үчүн алдын ала чаралардын көрүлүүсүн суранды.

Мындан улам Аз. Усман – керектүү кеңешүүлөрдөн кийин - дагы Зейд б. Сабиттин башчылыгында бир жумушчу топту курду. Аз. Абу Бакир доорунда топтолгон жана Аз. Хафсада сакталган Мусхаф негиз алынуу менен жаңы мусхафтардын жазылып көбөйтүлүүсүн каалады.

Жумушчу топ кылдат аракеттен кийин талап кылынган милдетти бүтүрүштү. Түпкү нуска Аз. Хафсага кайра берилди. Жазылган мусхафтардан бирөөсү Мадинада калтырылды жана ага “Имам Мусфах” аты берилди. Калгандары болсо Мекке, Куфа, Басра, Шам, Йемен жана Бахрейнге жөнөтүлдү.

Бул мусхафтар менен биргеликте Куран мугалимдери дагы кошо жөнөтүлгөн. Мусулмандар колдорундагы мусхафтарды буларга карата оңдошту, ондолуусу мүмкүн болбогондор жок кылынды. Бул мусхафтарга жараша көптөгөн мусхафтар жазылды. Ушундайча Курандын, Аз. Мухаммед пайгамбар (с.а.в.) доорундагы түпкү формасы менен сакталуусу камсыз кылынган.

ЖАЗГЫЛА

**Көбөйтүлгөн
Мусхафтар
жөнөтүлгөн маанилүү
Ислам шаарларын
эстедиңизби?**

МЕККЕ

ОКУУ БӨЛҮМҮ

КЫРААТЫ МЕНЕН ТААНЫМАЛ БОЛГОН САХАБА: УБЕЙ БИН КАЪБ.

Бир күнү сүйүктүү Пайгамбарыбыз (с.а.в.) сахабадан болгон Убей бин Каъбка төмөнкүчө суроо узатты:

-Эй Убей! Аллахтын эң улуу аяты кайсынысы?

Аз. Убей б. Каъб жооп берди:

-Аллах жана Элчиси дагы жакшы билет.

Пайгамбарыбыз (с.а.в.) суроону үч жолу кайталады. Учүнчү жолкусунда Аз. Убей мындай деди:

- Оо Аллахтын Элчиси, Аллахтын китебинин эң улуу аяты Аятул-Курсий.

Буга жооп катары Пайгамбарыбыз (с.а.в.) берекелүү колдорун анын көкүрөгүнө койуп туруп төмөнкүчө деди:

- Илим сага берекелүү болсун!

Ушул төрт мусулмандан үйрөнүшсүн

Бир күнү Пайгамбарыбыз Мухаммед (с.а.в.);

-Кураны каримди үйрөнүүнү каалагандар ушул төрт мусулмандан үйрөнүшсүн, деп алардын ысымдарын айтты.

Ал төрт илимдүү адамдар арасында Аз. Убей б. Каъб да бар эле.

Аз. Убей Пайгамбарыбыз (с.а.в.) менен биргеликте баардык казаттарга катышкан эле. Ухудда ок тийип жаракат алды. Сүйүктүү Пайгамбарыбыз (с.а.в.) ага бир доктур жөнөттү. Ал болсо жарасыны күйгүзүп айыктырып алган эле. Бул себептен улам сакайган болчу.

Аллах өзү менин ысымымды атадыбы?

Убей б. Каъбдын улуу китеб Кураны каримдин эң көркөм таризде окулуусунда жана топтоолуусунда чоң кызматтары болгон эле. Пайгамбарыбыз (с.а.в.) мындай деген эле:

-Кураны каримди эң жакшы окуганыңар Убей б. Каъб.

Бир күнү Аллахтын Элчиси ага мындай деген:

-Эй Убей, Аллах Таала мага, сага Беййина сүрөсүнү окуумду буйрук кылды.

-Оо Аллахтын Элчиси, Эгем улуу урматтуум сизге менин ысымымды атадыбы?

Аллахтын Элчиси “Ооба” жообуну бергенде кубанычынан көздөрүөн жаштар кылгырды.

Пайгамбарыбыз (с.а.в.) Убей б. Каъбка “Абу Мунзир” жана “Саййидул-Ансар” деген ылакабыны койгон.

Пайгамбарыбыз Мухаммед (с.а.в.) көзү тирүүлүгүндө Кураны каримди үйрөткөн чанда келген мусулмандардын арасында болгон. Хадис, фыких, тафсир жана башка диний илимдерде анын чоң кызматы болгон.

Бүтүндөй жашоосуну Кураны каримдин кызматында өткөргөн Аз. Убей мындай деген:

-Момун төрт өзгөчөлүк менен билинет. Балээ жана кыйынчылыктарга туушукканда сабыр кылат. Жакшылык жана сыйга жеткенде шүтүр кылат. Сөз сүйлөсө туура сүйлөйт. Өкүм берсе адилеттиктен тайбайт. Момун беш нур ичинде айланып жүрөт. Аллах Тааланын “нурдун үстүндө нур бар” деп айтуусу буга ишарат кылат. Анын сөзү нур, илими нур, кирген жери нур, чыккан жери нур жана кыямат күнү бара турган жери нур болот. Аз. Умардын буйругу менен Мусулмандарга, тараба намазыны да алгачкы жолу Аз. Убей кылдырган эле. Аз. Убейдин ылакаптары: Саййидул-курраа, Саййидул-Ансар, Саййидул-муслимин болгон. Бул шарапаттуу жана улуу ылакаптар, анын даражасынын кандай экендигин көрсөтүү үчүн жетиштүү. Хазреждин Нажжар уруусуна таандык болгон.

ТЕКШЕРҮҮ ҮЧҮН СУРООЛОР

А. Төмөндөгү суроолорго жооп бериниз.

1. Вахий сөзүнүн сөздүк жана терминдик маанисин жазгыла?
2. Пайгамабарыбыздын (с.а.в.) вахий келген учурдагы абалдарын түшүндүрүп бергиле?
3. Себеби нузуулду билүүнүн тафсир илими жагынан тийгизген пайдаларын жазгыла?
4. Курандын бир жолуда түшпөгөндүнүн себеп жана сырларын жазгыла?
5. Курандын түшүү учурун кыскача түшүндүрүп бергиле?
6. Курандын жазылуу жана оозеки аныкталуусу жөнүндө маалымат бергиле?
7. Мусхафтардын көбөйтүлүүсү тууралуу маалымат бергиле?

Б. Төмөндөгү суроолордун туура болгондорун белгилеле.

1. Төмөндөгүлөрдүн кайсынысы вахий сөзүнүн маанилеринден бири эмес? а. Шыбырооб. Илхам кылуув. Маалымат берүүг. Үн катууд. Табып чыгуу	3. Төмөндөгүлөрдөн кайсынысы вахий келиш таризлеринден бири боло албайт? а. Түзмө-түз Аллах тарабындан.б. Парда аркасынданв. Периште аркылууг. Вахий катчыларына жаздыруу мененд. Садык түштөр менен.
2. Вахий сөзү аяттарда кээ бир маанилерде колдонулууда. Төмөндөгүлөрдөн кайсынысы бул маанилерден бирөөсү эмес? а. Күмөнб. Ишаратв. Интуицияг. Илхамд. Буйрук	4. Пайгамбарыбызга (с.а.в.) түшкөн алгачкы аяттар Кураны Каримдин кайсы сүрөсүндө? а. Фатихаб. Ясинв. Адиятг. Алакд. Ихлас

5. Кураны каримдин кээ бир аят жана сүрөлөрү кээде бир окуя же болбосо бир суроодон улам түшкөн. Бул окуяларга тафсир илминде эмне деп аталат?
- а. Касасул-Куран
 - б. Фетретул-вахий
 - в. Месааилул-Куран
 - г. Себебил-вуруд
 - д. Эсбабун-нузул
6. Курандын түшкөн доорунда Меккеде путтарга сыйынбаган, жамандыктарга жанашпаган жана Аз. Ибрахим (а.с.) дини менен жашаганга аракет кылган инсандардын ишенимдерине эмне ат берилчү эле?
- а. Саби依лик
 - б. Исав依лик
 - в. Путпарастык
 - г. Ханифтик
 - д. Мусав依лик
7. Төмөндөгүлөрдөн кайсынысы кудайдык китептер жана түшүрүлгөн пайгамбарлар жагынан жаңылыш?
- а. Тоорат - Аз. Муса
 - б. Забур - Аз. Сулайман
 - в. Инжил - Аз. Иса
 - г. Куран - Аз. Мухаммед
 - д. Забур - Аз. Давуд
8. Төмөндөгүлөрдөн кайсынысы Христиандар боюнча кабыл кылынган төрт ар-кыл Инжилден бири эмес?
- а. Маркос
 - б. Матта
 - в. Барнабас
 - г. Лука
 - д. Юханна
9. Халифа Аз. Абу Бакир, бир комиссия куруп, Куранды бир китеп абалында топтолуусун буйрук кылган. Бул комиссиянын башчылыгын кылган сахаба төмөндөгүлөрдөн кайсынысы?
- а. Зейд б. Сабит
 - б. Зейд б. Харисе
 - в. Абдуллах б. Масъуд
 - г. Абдуллах б. Аббас
 - д. Усама б. Зейд
10. Аз. Осмон доорунда көбөйтүлгөн мусхафтардан бирөөсү Мадинада калтырылган. Калгандары да түрдүү шаарларга таратылган. Төмөндөгүлөрдөн кайсынысы Мусхафтын жөнөтүлгөн бул шаарлардан эмес?
- а. Куфа
 - б. Басра
 - в. Шам
 - г. Багдад
 - д. Бахрейн.

В. Төмөндөгү сүйлөмдөрдө өткөн боштуктарды кашанын ичинде берилген сөздөрдөн ылайыктуу болгону менен толтуруңуз.

(Вахий катиби, арз, нубувват, мусхаф, фетрети вахий, рисалаты)

1. Вахийдин келбей калган доорго вахий деп аталат.
2. Алгачкы түшкөн Алак сүрөсүнүн беш аяты менен Аз. Пайгамбардын нубувваты (пайгамбарлыгы), фетреттен кийин алгачкы келген Муддассир сүрөсүнүн жети аяты менен (элчилик) башталган.
3. Аз. Пайгамбар (с.а.в.) сахабадан кээ бирлерини аяттарды жазуулары үчүн (катчысы) катары милдеттендирген.
4. Аз. Пайгамбар (с.а.в.) ар жылы Рамазан айында ошол учурга чейин түшкөн аяттарды Аз. Жабраилга (с.а.в.) окуйт эле. Бул “.....” деп аталат эле.
5. Курандын китеп абалына келтирилген абалына “.....” аты берилген.

Г) Терминдер

Бош жерлерге келе турган терминдерди тапкыла.

1.: Жашыруун сүйлөшүү, шыбыроо, илхам кылуу сыяктуу маанилерге келген сөз.
2.: Аз. Жабраилдин (а.с.) вахий алып келгенде келбетине кирген сахаба.
3.: Вахий үзгүлтүккө учураган убакытка берилген ысым.
4.: Аз. Пайгамбар Мухаммедке (с.а.в.) вахий кылынган алгачкы аяттарды камтыган сүрө.
5.: Аяттардын түшүү себеби маанисине келген сөз.
6.: Курандын этап этабы жана акырындыкменен түшүүсү.
7.: Куранда баяндалган, жылдыздарга табынууну ибадат катары кабылдаган дин.
8.: Куран түшкөн доордо өзгөчө Иранда бар болгон жана отко сыйынган дин.
9.: Куран түшкөн доордо Аз. Ибрахимдин (а.с.) динин карманган кишилерге берилген ат.
10.: Аз. Мусага (а.с.) берилген китеп, Ахди атик.
11.: Аз. Давудка (а.с.) берилген китеп.
12.: Аз. Исага берилген китеп, Ахди жадид.
13.: Куран түшүрүлгөн түн.

14.: Куран түшүрүлгөн берекелүү ай.
15.: Аз. Пайгамбарыбыз (с.а.в.) менен Жабраилдин (а.с.) ар Рамазан айында Куранды бетме-бет отуруп бири-бирине окуп берүүлөрү.
16.: Курандын китеп абалына келтирилүүсүн ишке ашырган халифа.
17.: Куранды китеп абалына келтирген комиссиянын башчылыгын аркалаган хафыз сахаба.
18.: Курандын китеп абалына келтирилген абалы.
19.: Курандын көбөйтүлүүсү буйругун берген жана көбөйтүлгөн нускаларды маанилүү шаарларга жөнөткөн халифа.
20.: Жазылган алгачкы мусхафтын халифа Аз. Умардан кийин аманат кылынган, Пайгамбарыбыздын колуктусу, момундардын энеси жана халифа Умардын кызы болгон аял сахаба.

ТАФСИР

БӨЛҮМДҮН ТЕМАЛАРЫ

- ▶ ТАФСИРДИН АНЫКТАМАСЫ, МАЗМУНУ, МАКСАТЫ
- ▶ ТАФСИРДИН ТҮРЛӨРҮ ЖАНА ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ
- ▶ ТАФСИР ИЛМИНИН НЕГИЗГИ ТЕРМИНДЕРИ

ДАЯРДЫК ҮЧҮН СУРООЛОР

- ▶ Курандын тафсир кылынуусунун керектүүлүгү тууралуу билгениңерди айткыла.
- ▶ Мурда окуган бир тафсир китебиңер барбы? Бар болсо ал эмгек менен байланыштуу көз караштарыңызды досторуңуз менен талкуулагыла.
- ▶ Акыркы учурларда жазылган тафсирлер менен тиешелүү бир изилдөө жүргүзүп ал эмгектердин ысымдарынын жана жазуучуларыны досторуңуз менен аудиторияда бөлүшүңүз.
- ▶ Жете алган бир тафсир китебин класска алып келип досторуңуз менен изилдеңиздер.

1. ТАФСИРДИН АНЫКТАМАСЫ, МАЗМУНУ, МАКСАТЫ

1.1. ТАФСИРДИН АНЫКТАМАСЫ

Тафсир сөзүнүн сөздүк мааниси жагынан “бир нерсенин маанисин аныктап чыгаруу, ачыктоо, табып чыгуу, үстү жабык болгон нерсени ачуу” дегенди билдирет.

Терминологиялык мааниси болсо “Куран аяттарынын алымдар тарабынан белгилүү усул жана эрежелерге жараша ачыкталуусу.” аталат.

Тафсир илими болсо “Кураны каримдин аяттарын инсандардын түшүнө ала турган таризде ачыктаган, аяттарда өткөн жабык сөздөрдү чечип ачыктаган илим.” деп аталат.

1.2. ТАФСИРДИН ТЕМАСЫ

Тафсир Куранды ачыктаган бир илим болгондугундан улам бул илимдин алектенген темасы Курандын бүтүнү. Тафсир илими Кураны каримдин баарын аят - аят, аяттарды да сөзмө-сөз колго алып белгилүү усул жана эрежелерге карата изилдейт. Бул таризде Куран аяттарынын камтыган маанилерин кенен жана терең ачыктайт. Бул изилдөө жана ачыктамаларда берилген маалыматтардын жана аяттар тууралуу жоромолдордун, аяттардын камтыган маанилер менен төп келүүсү негиз болуп эсептелет. Мындан улам аяттар тафсир кылынып жатканда Курандын бүтүнү көңүлгө алынганандай Пайгамбарыбыздын (с.а.в.) тема менен тиешелүү хадистери жана керек болгон учурда сахаба сөздөрү көз жаздымдан чыгарылбаш керек. Мындан улам хадистер да тафсир илиминин ичинде көмөкчү катары рол ойнойт.

ТАЛКУУЛАГЫ

- “(Бул) сага түшүрүлгөн - анын сөздөрүнүн үстүндө ой жүгүртүү жана эскерүүлөрү үчүн акыл ээлерине жөнөтүлгөн куттуу Китеп.” (Сод 38/29)

- “Эмне үчүн алар Куран тууралуу ой жүгүртүшпөйт? Же алардын жүрөктөрүндө кулпулары (барбы?)” (Мухаммад 47/24.)

Жогоруда берилген аят котормолорун окуп Тафсир илимин үйрөнүүнүн маанилүүлүгү тууралуу ой-пикириңерди досторуңар менен талкуулагыла.

1.3. ТАФСИРДИН МАКСАТЫ

Бир диний илим болгон тафсирдин максаты: “инсанды дүйнө жана акыретте бактылуулукка жеткирүү. Аллахтын сөзү болгон Кураны каримди Аллах Тааланын максат жана каалоосуна шайкеш келген бир абалда түшүнүп ачыктоо, андан өкүмдөрдү чыгаруу жөндөмдүүлүгүнө ээ кылуу.”

Бийик китебибиз Кураны карим инсанияттын муктаж болгон дүйнөлүк жана акыреттик баардык өкүмдөрүн камтыган. Бул кенен булактан ар бир адам жана ар коом мүмкүнчүлүк жана жөндөмдүүлүктөрүнө карата пайдаланып муктаждыктарын орундатуу абалында. Кураны карим ар көйгөйгө чечим алып келген жана ар дартка шыпаа болгон бир кудайдык китеп болгондугунан улам анын жакшы билинүүсү жана түшүнүлүүсү керек. Мына тафсир илиминин максаты да дал ушул.

2. ТАФСИРДИН ТҮРЛӨРҮ ЖАНА ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ

Пайгамбарыбыз (с.а.в.) заманында тафсир илими системалуу бир абалга келтирилбегендигиндей эле бул темада жазылган эмгектер да жок эле. Пайгамбарыбыз (с.а.в.) аяттар түшкөн сайын сахабаларга керектүү ачыктамаларды кылчу. Аяттарда терең түшүндүрүлбөгөн жагдайларды да үйрөтөт эле. Пайгамбарыбыз (с.а.в.) ачыктабаган маселелерде сахабалар маалымат алууну каалашканда муну Аллахтын Элчисине (с.а.в.) кайрылышып сурап алышкан, Пайгамбарыбыз (с.а.в.) да керектүү ачыктамаларды кылган.

Сахаба доорунда да кээ бир сахабалар Курандын ар-кыл аяттарын тафсир кылышкын эле. Хижраттын 2-кылымындан тартып Ислам алымдары аяттардын жана сүрөлөрдүн түшүү себептерин аныктап жана Пайгамбарыбыздын (с.а.в.) хадистери менен сахаба сөздөрүн көңүлгө алып, Куранды тафсир кылууга баштаган. Бул эмгектер кийинки кылымдарда дагы да кеңейди жана Кураны карим аяттарын ийне - жибине чейин ачыктаган тафсир китептери жазылып баштаган.

Тафсирлер, риваят тафсири жана дираят тафсири болуп экиге бөлүнөт.

2.1. РИВАЯТ ТАФСИРИ ЖАНА ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ

Кураны каримдин аяттарын Курандын башка аяттары, же болбосо Пайгамбарыбыздын хадистери жана сахабанын сөздөрү менен ачыктаган тафсирге риваят тафсири деп аталат.

Эң бекем жана ишеничтүү бир тафсир түрү болгон риваят тафсири негизинен Куранга жана сүннөткө таянгандыгынан бул тафсирлерде жазуучуларынын тактап айтканда тафсир кылгандардын көз караштары көп орун албайт. Риваят тафсирлеринин эң таанымалдары төмөнкүлөр:

- ❖ Мухаммед б. Жарир ат-Табири: *Жамиул-байан ан-те'вилул-Куран*,
- ❖ Ибни Касир: *Тафсирул-Куранил-азим*,
- ❖ Жалалуддин ас-Суйуути: *ад-Дуррул-мансур фи тафсирил-ма'сур*,
- ❖ Абул-Лайс ас-Самарканди: *Бахрул-улуум*,
- ❖ Абу Мухаммед ал-Хусейин ал-Бегави: *Меъалимут-танзил*.

ОКУГУЛА

АД-ДУРРУЛ-МАНСУР

Риваят тафсирине бир мисал Суйутинин (ө. 911/1505) “ад-Дуррул-мансур” аттуу эмгеги.

Толук агы: ад-Дуррул-мансур *фит-Тафсири бил-ма’сур*. Аяттардын тафсири менен байланыштуу риваяттардан башка эч бир ачыктама камтыбайт. Кээ бирлерине караганда риваят тафсири жаатында эң маанилүү жана кең-кесири эмгек катары таанымал. Мындан башка риваят тафсири болгон Таберинин тафсири көптөгөн дирият маалыматтарын камтыган болсо бул китепте риваяттар тышында калган бөлүмдөр бир канча саптан турган кириштен түзүлгөн.

Тафсирдин кыска киришинде айтылгандай калемгер алгач Аз. Пайгамбар (с.а.в.) жана сахабалардан (р.а.) келген тафсир риваяттарыны булактары жана санаддары менен биргеликте “*Таржуманул-Куран*” аттуу эмгегинде топтогон. Кийинчирээк көлөмдүү болгондугу үчүн бул жердеги иснад жана түрдүү риваят чынжырындагы адамдардын ысымдары чыгарылган соң: *ад-Дуррул-мансурду* түзгөн. Бул жаңы эмгегинде риваяттардын алынган булак эмгектер менен сахаба же болбосо табиинден алгачкы равилерди айтуу менен жетинген.

Эмгекте таанымал хадис булактары тышында сандары жүздү ашкан жазуучунун китептери булак катары колдонулган. Булак катары колдонулган бул эмгектердин маанилүү бөлүгү күнүбүзгө чейин жетип келген эмес. Күнүбүзгө жетпей калган бул булактардагы риваяттарды кийинки муундарга өткөрүп берүүсү *ад-Дуррул-мансурдун* маанилүүлүгүн эселеген.

Суйутинин бул эмгегиндеги көздөгөн максаты бир гана тафсир менен тиешелүү риваяттарды бир жерге топтоо болгон. Бул үчүн ишеничтүү болбогон булактардан алган риваяттар жөнүндө эч кандай баалоо жана сын пикирлерди кылган эмес. Мындан улам кээ бир алымдар тарабынан катуу сынга кабылган. Буга карабастан эмгек жазылган кылымдан бери жактырылып көптөгөн тафсирчилер риваят тафсири жаатында андан колдонуп келүүдө.

Тафсирлерде Пайгамбарыбызга (с.а.в.) жана сахабаларга таандык болгондугу билдирилген риваяттардын туура болгондугу тууралуу этият болуу керек. Анткени аз санда да болсо да кээ бир риваят тафсирлеринде бул жаатта кылдат мамиле кылынбагандыктан ойдон чыгарылган сөздөргө жана икрайият деп аталган кээ бир негизсиз кабарларга жолугуу мүмкүн.

МААЛЫМАТ КУТУСУ

Исраилият деген эмне?

Исраилият: Иудей жана Христиан маданияты менен башка маданияттардан Ислам маданиятына кирген жана өзгөчө кээ бир тафсирлерде орун алган чындыкты чагылдырбаган риваяттар. Мисалы: Аз. Адам (а.с.) менен Аз. Обо энебиздин бейиште болгон учурунда жеген тыйуу салынган мөмөнүн түрү тууралуу риваяттар икрайияттан эсептелет.

Риваят тафсиринин өзгөчөлүктөрү төмөндөгүлөр:

а. Курандын Куран менен тафсири:

Кураны Каримдин кээ бир аяттары башка аяттар менен ачыкталат. Бул Курандын Куран менен тафсири деп аталуу менен бирге тафсирде эң мыкты жол жана метод катары кабылданган.

Кураны Каримдин көптөгөн жеринде аяттардын бири-бирини тафсир кылгандыгы көрүлөт. Мисалы Фатиха сүрөсүнүн “Бизге туура жолду көрсөт.” маанисиндеги 6 - аятында баяндалган туура жол, дароо аркасынан келген 7 – аят менен:

صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ...

“Сен ниимат бергендердин жолуна...” таризинде ачыкталган.

Бул аяттагы Аллах Тааланын сый жана жакшылык көрсөткөн адамдар болсо Ниса сүрөсүнүн 69-аятында мындайча ачыкталат:

وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ
وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَٰئِكَ رَفِيقًا

“Ким Аллахка жана Анын элчисине баш ийсе, анда алар Аллах Өз мээримдүүлүгүн көргөзгөн пайгамбарлар, ишенгендер, шейит болгондор жана салихтер менен бирге болушат. Алар эң сонун шериктер!”⁷⁷

Куран “туура жол”ду: “Аллах Өз мээримдүүлүгүн көргөзгөн жолу” катары; мээримдүүлүк жана жакшылык көргөндөрдү “пайгамбарлар, ишенген чынчылдар, шейиттер жана жакшылык кылган салихтер” катары ачыктоодо. Мына бул мисалда болгондой эле Курандын кээ бир аяттары башка кээ бир аяттарды тафсир кылат.

б. Курандын Сүннөт менен тафсири:

Кураны каримди инсандар ичинде эң жакшы жана эң туура түшүнгөн эч күмөнсүз Пайгамбарыбыз (с.а.в.). Ал пайгамбарлык милдетинин талабына жараша Аллах Тааланын сөзүнү инсандарга жеткирип үйрөткөн, ачыктаган жана ичиндеги кудайдык өкүмдөрдү жашоосунда жашап көрсөткөн. Бул себептен улам Пайгамбарыбыздын (с.а.в.) хадистери Кураны Каримдин тафсиринде экинчи булак болгон.

Курандын сүннөт менен тафсирине мисал: Бакара сүрөсүнүн 238-аятында:

“Намаздарга жана орто намазга сак болгула...” деп буйрулууда. Бул аятта белгиленген “орто намаз”дын аср намазы болгондугу Пайгамбарыбыз (с.а.в.) тарабынан ачыкталган.⁷⁸

Фатиха сүрөсүнүн акыркы аятында мусулмандардын “каарга калгандардын жана адашкандардын жолуна түшүүдөн Аллахка сыйынууларынын керек болгондугу.” баса

77. Ниса 4/69.

78. Тирмизи, Суна, Салат, 19; Ахмед, Муснад, V, 12, 13, 14.

белгиленген. Бул аяттагы каарга калгандардан Иудейлер, ал эми адашкандардан Христиандар максат кылынгандыгын Пайгамбарыбыз (с.а.в.) ачыктап кеткен.⁷⁹

в. Курандын сахаба сөзү менен тафсири

Сахабалар Кураны каримди эң жакшы үйрөнүү жана түшүнүү үчүн көп эмгек кылышкан. Пайгамбарыбыздан (с.а.в.) бул тууралуу илимди алышкан. Бул эмгектеринин натыйжасында Куранды жакшы жана туура үйрөнүп түшүнгөн сахабалардын Курандын түшүнүлүүсүндө жана жайылуусунда чоң эмгектери өткөн. Сахабалардын Кураны каримди ачыктоочу тариздеги сөздөрү Аллахтын сөзүнүн тафсири менен тиешелүү эмгектерде орун алган.

Кураны Каримдин сахаба сөздөрү менен тафсир кылынуусуна мисал: Ибрахим сүрөсүнүн 28-29-аяттарынын тафсиринде көрсөк болот:

* أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَةَ اللَّهِ كُفْرًا وَأَحَلُّوا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ
جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا وَبِئْسَ الْقَرَارُ.

“Аллахтын берген жакшылыктарын каапырлыкка алмаштырган жана коомдордун кыйроо жайына алып баргандарды көрбөдүңөрбү? Алар тозокко киришет. Ал кандай гана жаман жай.”⁸⁰

Абдуллах б. Масуъд бул аятты төмөндөгүчө ачыктаган: “Аллахтын жакшылыктарын тангандар Курайш каапырлары. Алардын танган жакшылыктары Мухаммед (с.а.в.) эле. Кыйроо жайындан максат Бадир согушу эле. Анткени алардын көпчүлүгү ошол күнкү согушта өлтүрүлгөн жана тозоктук болушкан.”⁸¹

Муфассирлердин баары тафсир эмгектеринде сахабалардын сөздөрүнө орун беришкен. Кээ бир тафсирчилер табиун сөздөрүнө да орун беришкен.

2.2. ДИРАЯТ ТАФСИРИ ЖАНА ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ

Дираят сөздүктө “түшүнүү”, “андоо” жана “толук билүү” маанилерин берет. Пайгамбарыбыз (с.а.в.) жана сахабалардан келген риваяттар менен бирге тил, адабият жана ар түрдүү маалыматтарга таянуу аркылуу кылынган тафсирге “**дираят тафсири**” деп аталат.

Дираят методун колдонгон аалымдар тафсирде тил, грамматика, адабият, хадис, фыких, философия сыяктуу илимдерден да пайдаланып акылга таянган бир метод колдонушкан. Тактап айтканди ижтихад (жаңы өкүм чыгаруу) кылышкан. Бул себептен улам бул тариздеги тафсирлерге рей (акылга басым жасаган) тафсири деп аталган.

Риваят тафсиринде болгондой эле дираят тафсиринде да тафсирчи бир аятты тартиби менен Куран, сүннөт жана сахаба сөзү менен ачыктаганга аракет кылат. Бул мүмкүн болбогон учурда өз көз карашына таянып тафсир кылат. Бирок дираят жолу менен тафсир кылган тафсирчинин риваят тафсирини да аябай жакшы билүүсү, жаңы көз караштарды жана аяттарга жасаган ачыктамалары Куранга жана хадистерге төп келүүсү керек.

79. Тирмизи, Тефасирул-Куран, 3129.

80. Ибрахим 14/28-29.

81. Бухари, Мегази, 7.

Кураны Карим Аллахтын сөзү болгондуктан жана инсанияттын дүйнө жана ахиретине тиешелүү өкүмдөрүн камтыгандыгынан улам бул сөздү которуп жана тафсир кылып жатканда өтө көңүл буруп кылдат мамиле кылуу керек. Аяттардын маанилерини жана ичине камтыган өкүмдөрүн ачыктап жатканда Курандын жалпы мааниси менен айкалышуусу көңүлгө алынуусу керек. Алгач аяттын башка аяттар менен тафсирине, анан кийин Пайгамбарыбыздын (с.а.в.) тема менен тиешелүү болгон хадистерине жана сахаба сөздөрүнө орун берилүүсү керек. Эгер тафсирчи өз көз карашын баяндоону туура көргөн болсо, далилдегиси келген көз караш жана пикирлеринин Куранга жана сүннөткө терс болбоосу керек.

Таанымал дираят тафсирлеринден кээ бирлери төмөндөгүлөр:

- ❖ *Аз-Замахшари: аль-Кашишаф ан хакаикут-танзил,*
- ❖ *Кады Байдави: Анварут-танзил ва асрарут-танзил,*
- ❖ *Ан-Насафи: Мадарикут-танзил ва хакаикут-та'вил,*
- ❖ *Фахруддин ар-Рази: Мафатихул-гайб.*

ЭСКЕ САКТАЙЛЫ

Пайгамбарыбыз (с.а.в.) бир хадисинде “Кимде ким Куран тууралуу өз көз карашына жараша көз караш айта турган болсо, ал анда туура айткан болсо да жаңылган болот.”¹ деген. Пайгамбарыбыздын бул хадисин карап чыккан алымдары Куранга жана сүннөткө башбакпастан бир гана өз ой-пикирине карата тафсир кылына албай тургандыгын айтышкан. Мындан улам эч бир адам Кураны каримди бир гана өз көз карашына жараша жоромолдобоосу керек. Сөз жок Куранды, хадистерди жана сахаба сөздөрүн негиз алуусу керек.

1. Тирмизи, Тафасирул-Куран, VIII, 147. Хадистин номери: 3123.

3. ТАФСИР ИЛИМИНИН НЕГИЗГИ ТЕРМИНДЕРИ

“Тафсир”, “та’вил”, “таржума” жана “меал” тафсир илиминин негизги терминдеринден болуп саналат. Тафсир терминин маанисин жогоруда берген элек. Азыр болсо калган үч терминдин маанилерин кыскача баяндайбыз:

Та’вил: сөздүктө “бир нерсени түпкүрүнө, булагына кайтаруу,” маанилерине келет. Ачыктоо жана жоромолдоо маанисини да билдирет. Бир термин катары болсо “бир сөздүн болжолдуу маанилеринден бирөөсүн тандап, ал сөз менен байланыштуу түпкү маанисине жеткирүү” деп аталат. Бул илим менен алек болгон адамга тафсирчи деп да аталат.

Тафсирчилер та’вил кылып жатканда аяттын ыктымал маанилеринден бирин тандайт. Буну иш жүзүнө ашырып жатканда түпкү мааниге жетүү үчүн белгилүү усул жана эрежелерге баш ийет. Бирок натыйжада аят менен тиешелүү жоромолдордон бирин тандап жатканда жеке тандоосун жүргүзөт. Тафсир жана та’вил башталгычта бир мааниде бири-биринин

ордуна колдонулган болсо замандын өтүүсү менен түрдүү маанилерде колдонулган эки терминге айланган.

Тафсир жана та'вил терминдеринин арасында айрыма барбы?

Бул эки сөздү синоним катары караган жана колдонгон алымдар болгондой эле башка маанилерде аныктама бергендер да бар. Матуридинин көз карашында тафсир, Аллахтын сөзүнүн максатынын эмне болгондугун так белгилөө, “Аллах муну каалаган жана максат кылган” деп Анын атындан сүйлөө жана күбөлүк кылуу. Та'вил болсо даана ачыктоо жана күбөлүк келтирүү болбостон сөздүн ыктымал маанилеринден бирин тандоо болуп эсептелет.

Тафсир жана та'вил сөздөрүнүн китептерде өткөн сөздүк жана терминологиялык маанилери жогоруда белгиленгендей болуусу менен бирге кеңири жайылган маанилери төмөндөгүдөй:

Тафсир - Кураны каримдин Арапча же болбосо башка тил менен болгон ачыктамасы, Та'вил – ылайыктуу белгилүү бир себепке таянып сөздөн түшүнүлгөн ачык маанинин ордуна кыйыр түрдө жабык же экинчи даражадагы башка бир маанини койуп жана ошого жараша жоромолдоо.

Таржума: сөздүктө “бир сөздү бир тилден башка бир тилге которуу жана алып өтүү” маанилерине келет. Таржума кылган адам болсо “мутаржим” деп аталат.

Бир термин катары болсо – “Бир сөздүн башка бир тилдеги маанилеш сөзүн табуу аркылуу ошол тилге которуу” деп аталат. Куран котормосу болсо “башка бир тил менен Курандын маанисин баяндоо” деп аталат. Таржумада эки метод колдонулат:

“Лафзий (харфий) таржума”: Бир тексттин баардык өзгөчөлүктөрү менен бирге башка тилге ошондойчо которуу. Тактап айтканда ар бир сөздүн башка тилдеги маанисинин берилүүсү менен ишке ашат.

“Маанавий (тафсирий) таржума”: “Түпкү тексттин бир гана маанисинин башка бир тилге которулуусу” аталат. Бул да “сөздөрдүн маанисинин сөздөргө жана тартипке мойун сунбастан бир башка тил менен баяндалуусу” деп аталат. Мында негизги максат маанинин көркөм таризде баяндалуусу болгондугу үчүн иш жүзүнө ашыруулусу оңой.

Мисалы улуу Аллах Тааланын: “Чындыгында биз аны акыл калчап түшүнөрсүнөр деп Арапча бир Куран кылдык.”⁸² аяты харфий таржума кылынуусу кааланса бул аяттын ар бир сөзүнүн маанилешти Курандагы тартибине жараша бирден койулуусу менен кылынат.

Мааниси негиз катары алынган таржума болсо аяттын камтыган маанисинин толугу менен биргеликте берилип ар бир сөздүн мааниси жана тартибине баш ийбестен ишке ашырылат.

Курандын котормосу кылынса болобу?

Бул жаатта алымдар ача көз карашта болушкан. Бирок баардыгынын макул болгон бириккен көз карашы Курандын харфий котормосунун кылынбоосу багытында. Ал эми тафсирий таржуманын кылынуусуна уруксат беришкен. Анткени бул таржума сөздүн маанисин мүмкүн болушунча кенен баяндайт. Бир гана кылынган таржуманын Курандын

82. Зухруф 43/3.

ордуна өтө албагандыгы жана Куран сыяктуу каралбай тургандыгы билинүүсү керек болгон жагдай.

Меал: “бир нерсенин максаты, бара турган натыйжасы” маанисинде колдонулат. Меал-бир сөздүн маанисин жакындатып берүү. Бир термин катары болсо “Кураны Каримдин кыска ачыктамалар менен бир башка тилге которулуусу” деп аталат.

Куранды баардык өзгөчөлүктөрү менен бүтүндөй маани жана максаты менен бир башка тилге таржума кылуу мүмкүн эмес. Курандын бир башка тилге которулуусуна “таржума” эмес “меал” деп айтылуусунун себеби да бул.

Ар бир инсан Куран аяттарын түшкөн тилден түшүнүү же болбосо тафсирлеринден тереңдеп изилдөө мүмкүнчүлүгүнө ээ болбошу мүмкүн. Мына ушундай жагдайда меал окуу Куранды түшүнүү үчүн бир кадам таштоо болуп эсептелет.

Меал Курандын өзү эмес, котормочунун Курандан түшүнгөн маанисинин котормосу. Бул себептен улам меалдарда кээ бир айрымачылыктар кезигет. Бул айрымачылыктар карама каршылык эмес, Курандын түпкүрүнө шайкеш келген жоромол айрымачылыгы.

ОКУП ТҮШҮНГҮЛӨ

Кураны Каримдин меалини окуп жатканда төмөндөгү жагдайларга көңүл буруу керек:

-Баарынан мурун меал окуп жаткандыгын түшүнүү жана маанилүүлүгүн аңдап билүүсү керек. Анткени Аллахтын сөзүнө угуучу болуу жана аны түшүнүүгө аракет кылуу өтө маанилүү.

-Курандагы кээ бир аяттардын максаттарынын түшүнүлүүсү адистикти талап кылат. Бул себептен улам окурман бул тариздеги аяттарды түшүнүүгө аракет кылып жатканда тиешелүү тафсирлерге жана ошол маселенин адистерине баш багуусу керек.

-Курандын өзүнө таандык бир түшүндүрүү ыкмасы бар. Көбүнчө бир темага тиешелүү аяттар бир жерде берилбейт. Бул себептен улам окурман аяттар менен байланыштуу керектүү маалыматтарды жыйноосу, салыштырууларды кылуусу жана ошол эле темадагы аяттарды бир бүтүн катары карап анализ берүүсү зарыл.

ОКУУ БӨЛҮМҮ

КАРУН

Карун Азрети Мусанын уруусундан эле. Аллах Таала ага көптөгөн мал берип аны бай кылган эле. Бирок тилекке каршы Карун бул байлыгы менен элинин арасында мактанып, текеберленип жана жолдон чыгып баштаган эле. Аллахтан коркпогон залым бир адамга айланган эле. Аятта бул тууралуу мындай деп айтылат:

“Чындыгында, Карун Мусанын элинен болчу, бирок аларга каршы чыкты. Биз ага ачкычтарын күчтүү бир топ араң көтөрүп жүрө турган казыналарды берген элек. Ошондо ага анын эли: «Кубанба! Чындыгында, Аллах көпкөндөрдү жакшы көрбөйт!»- деди.»⁸³

Карун бул үгүттөргө кулак аспастан: «Байлыгымды каалаганымдай коротуумду каалабай жатат окшойсуңар?»- деди. Мындан улам ага төмөндөгүчө дешти:

«Аллахтын сага берген дөөлөтү аркылуу акырет конушуна жетүүгө умтул да, бул дүйнөдөгү ырыскынды да унутпа. Аллах сага жакшылык кылгандай, сен да жакшылык кыл. Жер бетинде бузукулук кылууну көздөбө. Аллах бузукуларды сүйбөйт.»⁸⁴

Байлыгындан жакшылык кылынуусун, кедейлерге жана оорулууларга жардамчы болууусун каалагандарга ачууланган Карун эч кимдин аны эсеп кысапка тартууга жана бир нерселерди суроого акысы болбогондугун айтты жана:

“Ал (байлык), мага бир гана өзүмдөгү илимдин жардамы менен берилди.” деди. Ал билбейт эле, андан мурунку урпактардан, андан да күчтүү, андан да көп тараптарлары болгон адамдарды жок кылган эле! Күнөөкөрлөрдөн күнөөлөрү суралбайт (Аллах алардын баарын билет).⁸⁵

Үгүт насыкат кылган таза адамдар сөз айтышса ал сөз Укпады. Мындан улам улам алар чыгып кетип калышты.

Карун алтын жалатылган жана кымбат баалуу таштар менен кооздолгон кийимини кийип, чоң аттар чегилген арабага минип эл көрсүн үчүн калктын арасында көрүнөт эле. Инсандар да аны суктануу менен карашат эле. Курандын сөзү менен:

“Ал (Карун) коомунун алдына шаңдуу салтанат менен чыккан кезде, бул дүйнө жашоосун сүйгөндөр: «Аттиң! Бизде да Карунга берилгендей (байлык) болсо, анткени, Ал үлүштүн ээси!» - дешти.”

83. Касас 28/76.

84. Касас 28/77.

85. Касас 28/78.

“Өздөрүнө (Аллахтан) илим - билим берилгендер: «Ыйман келтирип, жакшы иштерди жасагандардын Аллах берүүчү сыйлыгы мындан да мыкты! Ал эми ага сабырдуулар гана жетет!» - дешти.”

“Акыры аны да турагын да жерге жуттуруп жибердик. Аллахтын башка ага жардам берээр бир да тайпа болгон жок, ага көмөк көрсөтүүчүлөр да болгон жок.”⁸⁶

Карунду дүнүйөгө болгон арзуусу жана башкаларды кыскануусу жок кылды. Анткени кысканган көрө албастардын акыбети зыяндан башка нерсе боло албайт.

Калк болсо Карун жана казынасынын жок болуп жер менен жексен болгондугун көргөндө мурда ага суктангандыктарындан улам бушайман болушту. Карун сыяктуу болуп калбагандыктары үчүн Аллахка мактоо жана алкоо айтышып шүгүрчүлүк келтиришти:

“(Ошондо) кечээ эле анын ордунда болуп калууну көксөгөндөр: «Мына азап! Аллах пенделеринен кимди кааласа, ошонун ырыскысын кенен кылып, (кимдикин кааласа) тар кылып койот тура. Эгер Аллах бизге камкордук кылбаганда, албетте, бизди да жерге жуткузуп салмак. (Аллахтын) айткандарынан каапырларкутула алышпайт.»⁸⁷

86. Касас 28/79-81.

87. Касас 28/82.

ТЕКШЕРҮҮ ҮЧҮН СУРООЛОР

А. Төмөндөгү суроолорду жооптогула.

1. Тафсир илиминин аныктамасын бергиле.
2. Тафсирдин темасы жана максаттары эмнелер ачыктагыла.
3. Тафсир түрлөрү эмнелер кыскача ачыктагыла.
4. Дираят тафсирини риваят тафсиринден бөлүп турган эң ачык өзгөчөлүктөр эмнелер экенин айткыла.
5. Тафсир жана та'вил терминдеринин арасындагы айрымачылыктарды айткыла.

Б. Төмөндөгү суроолордун туура болгондорун белгилегиле.

1. Төмөндөгүлөрдөн кайсынысы риваят тафсирлеринден бири эмес: а. <i>Жамиул-баян ан-та'вилул-Куран</i> б. <i>Тафсирул-Куранил-азиим</i>, в. <i>Анварут-танзил ва эсрарут-та'вил</i> г. <i>Ад-Дуррул-мансур фи тафсирил-ма'сур</i> д. <i>Тафсирул-Куранил-азиим</i> 2. Төмөндөгү тафсирчилерден кайсынысынын эмгеги дираят тафсирлерине бир мисал боло алат? а. Ибн Касир б. Мухаммед б. Жарир ат-Табири в. Абул-Лайс ас-Самарканди, г. Жалалуддин ас-Суйути, д. Фахруддин ар-Рази	3. “<i>аль-Каишаф ан хакаикут-танзил</i>” аттуу тафсирдин ээсиге төмөндөгүлөрдөн кайсынысы? а. Кады Байдави, б. Аз-Замахшари, в. Ан-Насафи, г. Фахруддин ар-Рази, д. Саййид Кутуб 4. Башталгычта бир мааниде болуп бири-биринин ордуна колдонулган, убакыттын өтүүсүнө жараша ар-кыл мааниде колдонулган эки терминден бири “тафсир” болсо, ал эми экинчи термин төмөндөгүлөрдөн кайсынысы? а. Таржума, б. Та'вил, в. Меал, г. Жоромол д. Хадис.

5. Төмөндөгүлөрдөн кайсынысы тафсир илиминин негизги терминдеринден бири эмес?
 - а. Тафсир,
 - б. Та'вил,
 - в. Таржума,
 - г. Матын,
 - д. Меал.
6. Аятта “Намаздарга жана орто намазга сак болгула...” деп айтылат. Бул аятта белгиленген “орто намаз”дан аср намазы болгондугун Пайгамбарыбыз (с.а.в.) тарабынан ачыкталган. Жогорудагы түшүндүрүлгөн ачыктама төмөндөгүлөрдөн кайсынысына үлгү боло алат?
 - а. Курандын сахаба сөздөрү менен тафсири,
 - б. Курандын Сүннөт менен тафсири,
 - в. Курандын Куран менен тафсири,
 - г. Дирият тафсири,
 - д. Курандын табиун сөздөрү менен тафсири.

В. Төмөндөгү сүйлөмдөрдө өткөн боштуктарды толтургула.

(Меал – Куран – Дирият – Риваят – Сахаба - Лафзий)

1. Кураны Карим аяттарыны Курандын башка аяттары менен же болбосо Пайгамбарыбыздын (с.а.в.) хадистери жана сахабанын сөздөрү менен ачыктаган тафсирге тафсири деп аталат.
2. Кураны Каримдин кыска ачыктамалар менен бир башка бир тилге которулуусу..... деп аталат.
3. тафсиринин эң маанилүү өзгөчөлүгү; тафсирчи Куран, сүннөт жана сахаба сөздөрү менен ачыктоого мүмкүнчүлүк таба албаган бир аятты акыл жана илимий күчүнө таянып өз ижтихады тактап айтканда рейи (өз көз карашына жараша өкүм чыгаруу күчү) менен ачыктайт.
4. Бир тексттин бүтүндөй өзгөчөлүктөрү менен башка бир тилге ошондой кылып которулуусуна таржума жеп аталат.
5. Кураны Каримдин кээ бир аяттары башка аяттар менен ачыкталат. Буга Курандын менен тафсири деп аталат.
6. Тафсирчилердин баары тафсир эмгектеринде сөздөрүнө орун беришкен.

Г) Терминдер

Бош жерлерге келе турган терминдерди тапкыла.

1.: Куран аяттарынын алымдар тарабынан белгилүү усул жана эрежелерге жараша ачыкталып чечмелениши.
2.: Кураны Каримаяттарыны Курандын башка аяттары менен же болбосо Пайгамбарыбыздын (с.а.в.) хадистери жана сахабанын сөздөрү менен ачыктаган тафсир түрү.
3.: Пайгамбарыбыз (с.а.в.) жана Сахабаларындан (с.а.в.) келген риваяттар менен биргеликте тил, адабият жана түрдүү илимдерге таянуу менен кылынган тафсир түрү.
4.: “Медарикул-танзил ме хакаикут-та’вил” аттуу эмгектин жазуучусу.
5.: Сөздүктө “бир нерсени түпкүрүнө, булагына кайтаруу” маанисинде колдонулган термин.
6.: Котормо кылган адам.
7.: Куран тафсирин кылган адамга берилген ысым.
8.: Кураны каримдин кыска ачыктамалар менен бир башка тилге которулуусу.

الْقَوْلِ وَهَدُوا إِلَى صِرَاطِ الْحَمِيدِ
يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمَسْجِدِ
الَّذِي سَوَّاهُ الْعَالَمِينَ فِيهِ وَالْبَاءُ
نَذْفَةٌ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٤٥﴾

يَسْمِينِ وَالرُّسُلِ
وَرَجَالًا وَعَلَى

لِيَشْهَدُوا

رَمَنَ

مَقَاءَ لِلَّهِ غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهِ وَمِنْ
سَمَاءٍ فَتَخْطَفُهَا الطَّيْرُ أَوْ تَهْوِي
ذَلِكَ وَمَنْ يَعِظُكُمْ شَعْبِيرَ اللَّهِ فَإِنَّ
لَكُمْ فِيهَا مَنْفَعَةً إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ
وَلِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَبًا
أَرْزَقَهُمْ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِمْ
أَنْ تَنْتَرِ الْمَخِضَتَيْنِ ﴿٣٤﴾

ТАФСИР ТАРЫХЫ

БӨЛҮМДҮН ТЕМАЛАРЫ

- ▶ ТАФСИР ИЛИМИНИН ЧЫГЫШЫ
- ▶ ТАФСИРДИН ХАДИС ИЛИМИ МЕНЕН БАЙЛАНЫШЫ
- ▶ ТАФСИРДИН ИЛИМ КАТАРЫ КАЛЫПТАНЫШЫ
- ▶ АЗИРЕТИ МУХАММЕД ПАЙГАМБАР (С.А.В.)
ДООРУНДА ТАФСИР
- ▶ САХАБАЛАР ДООРУНДА ТАФСИР ИШ-АРАКЕТТЕРИ
- ▶ ТАБИИЛЕР ДООРУНДА ТАФСИР ИШ-АРАКЕТТЕРИ
- ▶ ТАБАУ ТАБИИН ДООРУНДА ТАФСИР ИШ-АРАКЕТТЕР
- ▶ ТАБАУ ТАБИИН ДООРУНДАН КИЙИНКИ ТАФСИР ИШ-
АРАКЕТТЕР
- ▶ АКЫРКЫ ДООРДОГУ ТАФСИР ИШ-АРАКЕТТЕРИ

ДАЯРДЫК ҮЧҮН СУРООЛОР

- ▶ Курандын тафсир кылынуусунда кандай пайдалар бар ойуңарды бөлүшкүлө.
- ▶ Сиздин ойуңуз боюнча Курандын эң туура тафсири ким тарабынан ишке ашырыла алат талкуулагыла.
- ▶ Кураны каримди ар адам тафсир кыла алабы талкуулагыла.
- ▶ Мурдатан окуган бир тафсир китебиңиз барбы? Бар болсо китептин жана жазуучусунун атын досторуңар менен бөлүшкүлө.

1. ТАФСИР ИЛИМИНИН ЧЫГЫШЫ

Улуу Аллах Таала инсанга бир жол башчы катары пайгамбарларыны жана китептерини жөнөткөн. Аллахтан келген китептер Аллах Тааланын өкүмдөрүн, буйрук, тыйуу жана үгүт насыйкаттарын камтыган. Бул китептердин акыркысы болсо Кураны карим.

Куран белгилүү бир коомго эле эмес бүтүндөй инсаниятка жөнөтүлгөн. Өкүмдөрү да кыяматка чейин өтүмдүү. Аллах Таалага кулчулук милдетин акысын берип орундатууга аракет кылган адам Кураны каримдин баардык өкүмдөрүн кабылдануу жана жашоосун ошого жараша тартипке салуусу керек. Анткени Аллах Таала төмөнкүчө буйуруп бул жагдайды баса белгилеген:

وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ
وَمُهَيِّمًا عَلَيْهِ فَاحْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ ...

*“Биз сага Китепти чындык менен андан мурдагы китептерди тастыктоочу, аларга күбө болуучу катарында түшүрдүк. Алардын ортолорунда Аллахтын сага түшүргөнү менен өкүм кыл...”*⁸⁸

هَذَا بَلَاغٌ لِلنَّاسِ وَلِيُنذَرُوا بِهِ وَلِيَعْلَمُوا أَنَّمَا هُوَ إِلَهٌ وَاحِدٌ وَلِيَذَّكَّرَ أُولُوا الْأَلْبَابِ.

*“Бул – адамдарга жеткирүү (Аллах Тааланын өкүмдөрүн жеткирүү үчүн түшүрүлгөн). Бул аркылуу сестенишсин, Аллахтын жалгыз Кудай экенин билишсин. Акыл калчагандар насаат алышсын!”*⁸⁹

Аллах Тааланын бул буйруктарын орундатуу Курандын үйрөнүлүүсүнө байланыштуу. Кураны каримдин өкүмдөрүнүн терең үйрөнүлүп түшүнүлүүсү үчүн болсо тафсир илимине муктаждык бар. Мына бул муктаждыктан улам Кураны карим Пайгамбарыбыз (с.а.в.) доорунда тафсир кылынып башталган.

Кураны каримдин аяттары бир гана бир маанини билдирбейт, ордуна жараша бирден көп мааниге келиши мүмкүн. Анткени Куран кыяматка чейин ар доор жана заманда бүтүндөй инсанияттын көйгөйлөрүнө чечим алып келүүчү, чыга алгыс чырмалыш маселелерден чыгаруучу бир өзгөчөлүккө ээ. Бул өзгөчөлүгүндөн улам ар-кыл маанилеринин толук, туура ачыкталуусу жана алардын тафсир кылынуусу керек.

Инсандар теги жана тилдери жагынан бири-биринден айрымаланып тургандай эле түшүнүк жагынан да айрымаланып турат. Айрыкча Куран аяттарынын көпчүлүгүнүн оңой

88. Мааида 5/48.

89. Ибрахим 14/52.

түшүнүлгөн мухкам аяттар болгон болсо кээ бирлери түшүнүлүүсү кыйын мутешабиx өңүткө ээ.

... مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ...

“Анда мухкам (өкүмү так билдирилген) аяттар бар. Жана алар китептин өзөгү. Калган аяттар – Мутешабиxтер (маанилери кыйынчылык менен түшүнүлгөн сырдуу).”⁹⁰ аяты бул жагдайды билдирүүдө. Бул абал, Кураны каримдин, илимий даражасы жогору турган адамдар тарабындан тафсир кылынуусун талап кылат. Бул менен бирге Кураны Каримде бир канча терминдер бар. Ал терминдердин башка тилдерге ошондой абалда которулуусу көбүн эсе мүмкүн эмес. Бул себептен улам котормосу менен бирге тафсиринин да кылынуусу зарыл.

Кээде сахабалар да кээ бир аяттардын ачыктамаларына муктаж болушкан жана алар тууралуу Пайгамбарыбызга (с.а.в.) барып сурашкан. Аллахтын Элчиси (с.а.в.) болсо өзү керектүү көргөндө жана сахабалардын суроолоруна жооп катары Курандын тафсирин кылган.

Пайгамбарыбыздын (с.а.в.) көзү тирүү кезинде тафсир иштерин бир гана Курандын Куран менен жана хадис менен ачыкталуусу таризинде болгон.

Мунун негизги себептери төмөнкүлөр:

1. Пайгамбарыбыздын (с.а.в.) сахабаларга Курандын түшүнүлүүсү үчүн керектүү ачыктамаларды өзү кылуусу,
2. Сахабалардын катага түшүү коркуусу менен Кураны каримди ачыктоодо этият мамиле кылуулары,
3. Сахабалардын мутешабиx аяттарын жоромолдоодон качынуулары,

Ансыз деле сахабалар кандайдыр бир аяттын ачыкталуусуна муктаж болгон учурларында Пайгамбарыбызга (с.а.в.) кыйналбастан андан сурап жеткиликтүү маалыматты ала алышчу эле. Бул себептен улам сахабалар Пайгамбардын (с.а.в.) көзү тирүү кезинде кандайдыр бир жоромол жана тафсирге муктаж болушкан эмес.

ТАРТИБИ МЕНЕН ЖАЗГЫЛА

Курандын тафсир кылынуусуна эмнеге муктаждык туулган?

1. Исламды жашоо үчүн Курандын үйрөнүлүүсү жана өкүмдөрүнүн түшүнүлүүсү керек.
2.
3.
4.
5.

90. Аалу Имран 3/7.

2. ТАФСИРДИН ХАДИС ИЛИМИ МЕНЕН БАЙЛАНЫШЫ

Пайгамбарыбыздын (с.а.в.) хадистери Курандын тафсиринде төмөндөгү маанилерге ээ:

Биринчиси: Кураны Каримде орун алган кудайдын буйруктарынын көпчүлүгү ийне жибине чейин ачыкталган эмес. Маселен Кураны Каримде “намаздын, убакытка карата парз кылынгандыгы”⁹¹ билдирилген, бирок бул убакыттардын белгиленүүсү, намаздын кандай кылына тургандыгын, рекеттеринин санын Пайгамбар (с.а.в.) ачыктаган жана жүзөгө ашырылышын иш жүзүндө көрсөтүп мусулмандарга үйрөткөн. Намаздын кылынышын үйрөткөн соң “Мен намазды кандай кылып жаткан болсом силер да ошондой кылгыла.”⁹² деп буйурган.

Мындан улам хадис Кураны каримдин жабык жана чыныгы өкүмдөрүн ачыктап берет.

Экинчиси: Хадистер ошол эле учурда Курандын эч бир шартка байланбаган кээ бир өкүмдөрүн шарт алдына алат жана чектейт, жалпы маани ташыган аяттарын таралтат.

Мисалы, Куран өздөрү менен үйлөнүлүүсү арам болгон аялдарды ачыктагандан кийин:

...وَأُحِلَّ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذَلِكَ...

“...Булардан башкасы силерге адал кылынды.”⁹³ деген. Пайгамбарыбыз (с.а.в.) болсо: “Бир аял, эжеси, тайэжеси, эркек бир тууганынын кызы жана сиңдиси менен чогуу никеге алынбайт.”⁹⁴ хадиси менен Курандын жалпы өкүмүн чектеген.

Куранды эң жакшы жана эң туура түшүнгөн эч күмөнсүз Пайгамбарыбыз (с.а.в.) болгон. Кураны каримди инсандарга жеткирүү менен милдеттендирилген Пайгамбарыбыз (с.а.в.) бул милдетинин талабы катары, Аллахтын сөзүнү инсандарга жеткирип үйрөткөн, ачыктаган жана ичиндеги өкүмдөрдү жашоосунда иш жүзүнө ашырган. Андыктан Пайгамбарыбыздын (с.а.в.) хадистери Курандын тафсиринде экинчи булак болуп эсептелген.

3. ТАФСИРДИН ИЛИМ КАТАРЫ КАЛЫПТАНЫШЫ

Жогоруда белгиленгендей эле сахабалар аяттардын ачыктамалары менен тиешелүү маалыматты алууну каалашканда аны Аллахтын Элчисине (с.а.в.) айтышат эле, Пайгамбарыбыз (с.а.в.) болсо алардын талаптарын орундатат эле. Муну менен бирге тафсир Пайгамбарыбыз (с.а.в.) заманында бир илим абалына келген эмес болчу. Пайгамбарыбыздын (с.а.в.) көзү өткөндөн кийин кээ бир сахабалар тарабындан Кураны каримдин бир бөлүгү тафсир кылынган болсо да ал доордо өзүнчө илим катары калыптанган эмес эле.

Убакыттын өтүүсү менен Ислам өлкөсүнүн территориясы кеңейип көптөгөн элдер Ислам динине киргенде Кураны каримдин тафсир кылынуусуна жана бул жаатта эмгектердин

91. Ниса 4/103.

92. Бухари, Азан, 18.

93. Ниса 4/24.

94. Бухари, Никах, 27; Муслим, Никах, 37, 39.

жазылуусуна муктаждык туулган. Анткени жаңы мусулман болгондор аяттардын түшүү себептерин билишпейт эле. Айрыкча Пайгамбарыбыз (с.а.в.) менен көрүшпөгөндүктөрүндөн улам андан маалымат ала алышкан эмес эле. Бул себептен Кураны каримди толук түшүнүү мүмкүнчүлүктөрү жок эле. Кээ бир адамдар Куранды жоромолдоп жатканда Исраилият деп аталган негизсиз жана чындыкка туура келбеген риваяттарды бул жоромолдорго кошуп жиберилген эле. Өзгөрүп турган шарттарга жараша убакыттын ичинде башка көйгөйлөр да чыгып Кураны каримдин тафсир кылынуусу мажбурый абалга келген.

4. АЗИРЕТИ МУХАММЕД (С.А.В.) ДООРУНДА ТАФСИР

Инсан Аллахка кулчулук кылуу үчүн жаратылган. Бул милдетини толук аткаруу жана мунун натыйжасында дүйнө жана акырет бактылуулугуна жетүү үчүн улуу Аллах Тааланын жөнөткөн Кураны Каримдеги өкүмдөрүн билүү жана аларга мойун сунуусу зарыл. Курандын туура үйрөнүлүп түшүнүлүүсү жана өкүмдөрүнү жүзөгө ашыруу эч күмөнсүз Аллахтын Элчисинин (с.а.в.) тема менен байланыштуу хадистеринин жана сүннөтүнүн билинүүсүнө байланыштуу. Анткени Аллахтын китебинин эң жакшы жана эң туура билип түшүнгөн жана өкүмдөрүнү толук түрдө аткарган Аз. Пайгамбарыбыз(с.а.в.). Ал биз үчүн эң көркөм бир үлгү жана эрчилүүсү керек болгон жол башчы. Арийне төмөндөгү аят бул чындыкты мындайча айгинелейт:

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا.

“Чындыгында, силер үчүн да, Аллахты, акырет күнүн үмүт кылгандар жана Аллахты көп эске алган адамдар үчүн да, Аллахтын Элчисинде көркөм өрнөктөр бар.”⁹⁵

Пайгамбарыбыздын (с.а.в.) тафсирдеги ролу тууралуу төмөндөгү жагдайлар билинүүсү керек:

1. Курандын тафсириде биринчи булак Курандын өзү, экинчи булак болсо Аллахтын Элчисинин (с.а.в.) хадистери.

Курандын тафсири кыла билүү үчүн Куранды жана Пайгамбарыбыздын (с.а.в.) хадистерин абдан жакшы билүү керек. Бул эки булакты билбестен жана аларга башбакпастан Куранды тафсир кылуу мүмкүн эмес. Анткени Пайгамбарыбыз (с.а.в.) төмөндөгү хадиси менен бул жагдайга ишарат кылып кеткен:

“Кимде ким Куран тууралуу илимге (Куранга жана сүннөткө) таянбастан сөз айта турган болсо анда ал тозоктогу ордуна даярдана берсин.”⁹⁶

Ошондой эле:

وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ * إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ.

95. Ахзаб 33/21.

96. Тирмизи, Тefасир, 2951.

“Ал өз көңүлүнөн чыгарып айтпайт. Болгону ал - түшүрүлгөн аян.”⁹⁷ деп айтылган аятта Пайгамбарыбыздын (с.а.в.) сөздөрүнүн да вахий болгондугу жана Куран тафсиринде Анын (с.а.в.) ачыктамаларынын канчалык маанилүү экендигин көрсөтүп турат.

2. Пайгамбарыбыз (с.а.в.) Кураны Каримде билдирилген өкүмдөрдү инсандарга жеткирип ачыктоо менен милдеттендирилген.

Аллах Таала Пайгамбарыбыздын (с.а.в.) ачыктоо менен милдеттендирилгендигин жана анын бул жааттагы вазыйпасыны төмөндөгү аяттар менен мындайча баяндайт:

وَمَا أُنزِلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ إِلَّا لِيُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي اخْتَلَفُوا فِيهِ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ.

“Сага Куранды алар талашкан нерселерин аныктоо, ыйман келтирген коом үчүн туура жол жана ырайым түрүндө гана түшүрдүк.”⁹⁸

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُولٍ إِلَّا بِلِسَانٍ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ...

“Биз бардык коомдорго ачык түшүндүрүп берсин деп, ал элдин гана тилинде сүйлөгөн элчилерди жөнөттүк...”⁹⁹

Бул аяттан Аллахтын кабарын ачыктоонун, ар пайгамбардын милдети болгондугун үйрөнүдөөбүз. Аллахтын Элчиси (с.а.в.) болсо бул милдетин эң жакшы таризде орундаткан. Андыктан Курандын тафсиринде Аллахтын Элчисинин (с.а.в.) хадистеринин да негиз алынуусу зарыл.

Ошошндой эле Аллах Тааланын:

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ.

“Эй, Элчи! Сага Аллахтан түшкөн нерсени аларга жеткир! Эгер сен антпесең, анда Анын элчилигинди аткарбаган болосуң. Аллах сени ал адамдардан коргойт. Чындыгында, Аллах – каапыр элди (туура жолго) багыттабайт.”¹⁰⁰ аятындагы талабына жараша Пайгамбарыбыз (с.а.в.) өзүнө түшүрүлгөн бүтүндөй өкүмдөрдү үмөтүнө жетирип угузган жана керек болгон учурларда Куран аяттарын тафсир кылган.

Төмөндөгү хадистер Пайгамбарыбыздын Куранга тиешелүү тафсирлеринден кээ бирлери:

1. Улуу Аллах Таала Кураны Каримде төмөндөгүчө деген:

الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَٰئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ.

97. Нажм 53/3-4.

98. Нахл 16/64.

99. Ибрахим 14/4.

100. Мааида 5/67.

“Ким ыймандуу болуп, ошол ыйманын зулумдук менен аралаштырбаса, ошолор үчүн тынчтык болот. Алар - Туура жол табуучулар.”¹⁰¹

Бул аят түшкөн учурда сахабалар “Ар инсан өзүнө аз же болбосо көп зулумдук кылат, мындан качынуу мүмкүн эмес.” маанисинде “Ким өзүнө зулумдук кылбайт экен!” деп айтышты. Мындан улам Пайгамбарыбыз (с.а.в.) мындай деди:

“Уулум! Аллахка ширк кошпо. Анткени ширк чоң зулумдук.”¹⁰²сөзүнү укпадыңарбы?¹⁰³ Аллахтын Элчиси (с.а.в.) бул сөзү менен аятта өткөн “зулум” сөзүнүн “ширк” маанисинде болгондугун билдирген.

2. Аллах Таала кыямат тууралуу мындай деди:

يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْمَانُهَا لَمْ تَكُنْ
أَمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيْمَانِهَا خَيْرًا...

“...Эгеңден белгилердин кээ бири келген күнү, мурда ыйман келтирбеген, же ыйманы боюнча жакшылыктарды өзүнө таап албаган бирөөнүн ишеними ага эч пайда бербейт....”¹⁰⁴

Аллахтын Элчиси (с.а.в.) бул аятта айтылган белгилерди төмөндөгүчө ачыктаган:

“(Кыяматтын белгилери) үчөө. Алар пайда болгондо, мурдатан ишенбеген адамга мындан кийин ыйман келтирүүсү эч пайда бербейт: Күндүн баткан жеринен чыгуусу, Дажжал жана Дааббатул - ардын чыгуусу”

Аллахтын Элчиси (с.а.в.) аяттар тууралуу болушунча ачыктамалар кылган жана уккандардын түшүнө ала турганындай таризде баяндаган. Сахабалар болсо Анын (с.а.в.) кылган тафсирлерин бири - бирилерине жеткиришкен.

5. САХАБАЛАР ДООРУНДА ТАФСИР ИШ-АРАКЕТТЕРИ

Сахабалардын башка Исламий илимдерде болгонундай эле тафсир илиминде да салымдар өтө чоң мааниге ээ. Анткени алар илимди туура Пайгамбарыбыздын (с.а.в.) өзүнөн үйрөнүшкөн жана кийинки урпактарга өткөрүп беришкен. Пайгамбарыбызды (с.а.в.) сүйгөн бул улуу муун Аллахтын динини дагы да жакшы түшүнүп, бул үчүн Аллахтын Элчисинин сүннөтүнү аныктоо жаатында көп аракет кылышкан. Керек болгон учурларда Аллахтын Элчисинен (с.а.в.) суроолорду сурашкан.

Сахабалар иш жана кесиптеринин талабына ылайык ар дайым Аллахтын Элчисинин жанында болуу мүмкүнчүлүгүнө ээ эмес эле. Мунун үчүн Пайгамбарыбыздын (с.а.в.) берген маалыматтан кабардар болуулары максаты менен нөөмөттөшө Анын (с.а.в.) жанында калышат эле. Нөөмөт учуру келген сахаба Аллахтын Элчисинден (с.а.в.) ал күнү үйрөнгөн

101. Ан'аам 6/82.

102. Лукман 31/13.

103. Бухари, Иман, 23; Муслим, Иман, 124.

104. Ан'аам 6/158.

маалыматтарды башкаларына жеткирет эле. Сахабалар үйрөнгөндөрүн акылдарында жакшы сактап калуу үчүн күнүгө чогуу кайталап турушат эле.

МААЛЫМАТ КУТУСУ

Сахаба деген ким?

Сахаба, сахаби сөзүнүн көптүк түрү жана досттор, курдаштар, чогуу жүргөндөр маанилерине келет. Ошол эле мааниде колдонулган асхаб сөзү болсо “сахиб” (дос) сөзүнүн көптүк түрү.

Сахаба сөзү термин катары болсо Аз. Пайгамбар Мухаммедди (с.а.в.) пайгамбарлыгы учурунда көргөн, Ал (с.а.в.) сүйлөшүп көрүшкөн, Ага ыйман келтирген жана мусулман болуп өлгөн адамдарга берилген ысым.

Сахабалар Аллахтын Элчисиин (с.а.в.) көзү өткөндөн кийин бул иш аракеттерине улантышкан. Жадакалса мунун үчүн түрдүү илим борборлоруна саякат кылышкан. Алардын бул саякаттарды кылууларынын негизги максаты, билбеген маселелерин, ошол жерлерге көчүп жайгашып калган аалым сахабалардан үйрөнүп, күмөнгө түшкөн жагдайларды изилдеп, ал тууралуу кескин түрдөгү так маалыматка ээ болуу эле.

Сахабалар Куран түшкөн доорунда жашагандыктарындан улам аяттардын көбүнүн түшүү себебин билишет эле. Андыктан аяттарды тафсир кылып жатканда анын мааниси жана камтыган өкүмүнүн себеби арасындагы байланышты тактоодо кыйынчылыктарды тартышкан эмес.

Убакыт өткөн сайын көптөгөн адамдар Исламды кабыл алышты жана мусулман болушту. Бул абал мусулман болгон адамдарга Исламдын өкүмдөрдүн үйрөтүлүүсүнү, мунун үчүн Кураны каримдин тафсир кылынуусуну керектүү абалга алып келди. Пайгамбарыбыз (с.а.в.) көзү өтүп кеткендиктен бул милдетти, Ал (с.а.в.) жетиштирген сахабалар аркалаган жана эң жакшы абалда орундатууга аракет кылышкан.

Сахабалар Куранды тафсир кылууда алгач Пайгамбарыбыздын (с.а.в.) хадистерин негиз тутунушкан жана керектүү учурда өз көз караштарын да айтышкан.

Мисалы Бакара сүрөсүнүн:

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةً وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ...

“Бузукулук токтоп, дин толугу менен Аллахка таандык болгонго чейин алар менен согуша бергиле...”¹⁰⁵ деген аятта өткөн “фитна” сөзүнү Абдуллах б. Умар (р.а.) “капырдык жана ширк” деп тафсир кылган. Абдуллах б. Аббас (р.а.) да Абдуллах б. Умардын көз карашын колдогон.

Сахабалардын баардыгынын Куранды түшүнүүдөгү илимий даражасы, сүннөт жана хадис билими бирдей даражада эмес. Анткени ар биринин кабыл алуу абалы ар кандай болчу.

105. Бакара 2/193.

Кээ бирлери Пайгамбарыбыздын (с.а.в.) сухбаттарында башкаларына салыштырмалуу аз болгон эле. Кээ бирлери Аллахтын Элчисинен үйрөнгөн бир маселени кийинчирээк унутуп койушчу. Мындан улам сахабалардын кээ бирлери Куранды тафсир кылуудан качынышкан, билбеген учурларында билген сахабалардан сурап алышчу.

Тафсирде таанымал болгон сахабалар:

Башта Рашид Халифалар (Аз. Абу Бакир, Аз. Умар, Аз. Осмон жана Аз. Али) болуу менен бирге тафсир тармагында алдыга чыккан сахабалар төмөндөгүлөр:

- ❖ Абдуллах б. Масъуд
- ❖ Абдуллах б. Аббас
- ❖ Убей б. Каъб
- ❖ Зейд б. Сабит
- ❖ Абдуллах б. Умар
- ❖ Абдуллах б. Зубайр
- ❖ Абу Муса аль-Ашъарий

ҮЙРӨНГҮЛӨ

Пайгамбарыбыз (с.а.в.) тарабындан “Куран тафсирчиси” деп атаган Ибн Масъуд менен Аз. Пайгамбарыбыз (с.а.в.) өзгөчө дуа кылган жана “Таржуманул-Куран” аты менен аталып келген Абдуллах б. Аббастын тафсир илминде маанилүү орду бар.

6. ТАБИУН ДООРУНДА ТАФСИР ИШ-АРАКЕТТЕРИ

Пайгамбарыбызды (с.а.в.) көрүү, анын сухбатында болуу жана алгачкы мусулмандар катары Исламга чоң кызматтарды кылуу шарапатына жетишкен сахабалар Аллахтын алдында чоң даражаларга ээ. Аларды ээрчип келген жана алар сыяктуу Исламга кызмат жолунда өмүрлөрү боюнча эмгек кылган табиун да Аллахтын ыразычылыгына жеткен изгиликтин ээлери улуу инсандар.

Сахабалар илимди Пайгамбарыбыздан (с.а.в.) үйрөнүшкөн. Табиун болсо сахабаларга шакирд болушкан. Ислам динини жана бул диндин эки негизги булагы болгон Куран жана сүннөттү алардан үйрөнүшкөн.

МААЛЫМАТ КУТУСУ

Табиун деген кимдер?

Сахабалардан бирөөсүнө да болсо жолугуп жана көрүшүп сүйлөшкөн, сухбат кылган ар мусулманга табиин деп аталат. Мунун көптүк түрү табиун болуп эсептелет.

Вахийдин башталышындан тартып жазууга өткөрүлгөн Кураны Каримжана хадистер, Аз. Пайгамбарыбыздын (с.а.в.) эң жакын достору жана жардамчылары болгон сахабалар тарабындан абдан кылдаттык жана тактык менен сакталган жана табиун муунуна өткөрүлүп берилген. Табиун устаздары болгон сахабалардан динди үйрөнүп кабыл алган жана өздөрү үчүн Исламды жашоодо жол жана ыкма катары кабыл кылган бул эки негиз болгон булакты нукура тазалыгы жана тунуктугу менен сактоого аракет кылышкан.

Алардын доорлорунда пайда болгон жалган хадис чыгаруу, Куран жана сүннөттөн узакташуу жараяны, табиунду Куран жана сүннөткө бекем карманууга түрткөн. Муну менен бирге кеңейген Ислам географиясында сандары күн сайын арткан мусулмандарга Аллахтын китебин үйрөтүү жана өкүмдөрүн баяндоо үчүн тафсир иш аракетин тездетишкен. Илим жана амалдары менен Исламды сактоого мээнет кылышкан. Тафсир, хадис, фыких, акаид сыяктуу Исламий илимдердин көпчүлүгү алардын доорунда системалаштырыла башталган.

Табиун доорунун тафсир жаатындан эң маанилүү өзгөчөлүгү - Израилияттын жайылышы. Мунун себеби иудей жана христиандардан мусулман болгон адамдардын эски ишеним жана пикирлерине тиешелүү ойдон чыгарылган риваяттарды Исламга алып кирүүлөрү. Сахаба доорунун аяктарында тафсирге кире баштаган Израилият табиун доорунда дагы да арткан. Табиундун алдыңкылары сахабалардын Курандын тафсирине тиешелүү сөздөрүн топтоо (Тадвин кылуу) үчүн аракет кылуулары менен бирге Израилияттын тафсирге кирүүсүнө тоскоол болгонго да аракет кылышкан.

ЭСКЕ САКТАГЫЛА

Тафсирде Табиун алымдарынын эң маанилүү эки иш-аракети:

1. Сахабалардын Курандын тафсирине таандык сөздөрүн топтоо (Тадвин)
2. Израилият маалыматтарын тактап тафсирге кирүүсүнө тоскоол болуу.

Табиилердин тафсирде колдонгон методдору төмөнкүчө:

- ❖ Алар аяттарды тафсир кылып жатканда алгач Куранды жана сүннөттү негиз алышкан.
- ❖ Сахабалардын көз караштарындан да пайдаланышкан.
- ❖ Тарыхый окуяларды, курчап турган чөйрөнүн динге төп келген үрп адат салттарыны да көңүлгө алышкан жана өз көз караштарын да айтышкан.

ТАЛКУУЛАГЫЛА

Табиилердин тафсир методу алкагында төмөндөгү аятты изилдегиле:

وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيْلًا...

“...Жолуна күчү жеткендердин ал үйдү (Каабаны) ажылык кылуусу, Аллахтын инсандардын мойнунда болгон акысы...”¹

Табиундан Саид б. Жубейр бул аятты тафсир кылып жатканда өз көз карашын мындайча белгилеген: “Ажылык кылууга күчү жеткен адамдан максат, мине турган Унаасы жана барып кайтып келгенге чейин жете турганчалык тамак ашы болгон адам. Андыктан мындай абалдагы адамдын ажылык кылуусу парз.”²

1. Аалу Имран 3/97.

2. Табери, *Жамиуль-Баян ан Та'вили Айил-Куран*, IV: 16.

Табиндун таанымал тафсирчилеринден кээ бирлери төмөндөгүлөр:

- ❖ Саид б. Жубейр
- ❖ Мужахид
- ❖ Икриме
- ❖ Ата б. Эби Рабах
- ❖ Алкаме б. Кайс
- ❖ Ибрахим ан-Нахан
- ❖ Мухаммед б. Сирин
- ❖ Хасан аль-Басри
- ❖ Катаде

ОКУГУЛА

КАТАДЕ Б. ДИАМЕ ЖАНА ТАФСИРДЕГИ ОРДУ

Табиундун алдыда келген хадисчи жана тафсирчилеринден бири болгон Катаде, так болбоо менен бирге 680 же болбосо 681- жылында көзү азиз болуп төрөлгөн. Бедуин бир үй-бүлөдөн келген. Илим үйрөнүүнү аябай арзуулаган Катаде, Хасан аль-Басринин жанында он эки жыл калып калып андан кыраат, тафсир, хадис жана башка илимдерди алган. Айрыкча кыраат илими менен тиешелүү риваяттарды Анас б. Малик, Хасан аль-Басри жана Ибн Сиринден алды. Такыба болгондугу айтылган Катаде чума оорусу жайылган учурда 735-жылы көз жумган.

Күчтүү зээни менен эл оозунда таанымал болду. Уккан баардык нерсени жаттап алгандыгын айткан Саид б. Мусеййебтин жанында сегиз күн калгандан кийин ал ага “Мындан кийин башка жакка барсаң болот. Анткени менде эмне бар болсо баарын алдың.” деп айткандыгы айтылып калган.

Катаде ошол доордо кенен жайылган диний жана коомдук илимдерди үйрөнгөн, өзгөчө тафсир тармагында адистешкен, көптөгөн илим бутагында өз доорунда алдыңкы сапта турган алым абалына келген.

“Куранда ал тууралуу бир нерсе укпай калдым деген эч бир аят жок.” деген Катаде Куран тафсиринде башка табии тафсирчилер сыяктуу тартиби менен Курандын өзүнү, хадистерди, сахаба жана табииун сөздөрүнү, Арап тили жана ырыны, Арап үрп-адаттарыны, аз болсо да өз көз карашыны колдонот эле. Аяттын аят менен тафсиринде маанини чыгарууга аракет жасоо менен бирге белаятка (Арап адабияты), ыкмага, сөздөргө башка аяттардан колдогон далилдерди келтирет эле.

Аяттар арасындагы байланыш темасын карайт эле. Катаде, Арап тили жана адабияты жаатындагы топтогон илиминин жардамы менен мааниси жабык создөрдү ачыктап жатканда бир мааниге келген сөз жана фразеологизмдерди табууда кыйналган эмес, көптөгөн аймак жана урууларга таандык диалектилерди мисал катары айткан. Туура маанилерди тандап жатканда грамматиканын терең темаларына орун бергендин ордуна тарыхый көшөгөнүн аркасындагы маанилерге көңүл бурган.

Китабут-тафсир: аттуу эмгеги күнүбүзгө жетип жетпегендиги тууралуу маалымат жок.

7. ТАБАУ ТАБИИН ДООРУНДА ТАФСИР ИШ-АРАКЕТТЕРИ

Тафсирде үчүнчү муунду түзгөн, табииунден кийин келген жана табау табииун катары ысымдандырылган мусулмандар.

Табау табиин доорунда тафсирде колдонулган метод төмөндөгүчө:

1. Курандын Куран менен тафсири: Кураны каримдин кээ бир аяттары башка аяттар менен ачыкталган.

2. Курандын Сүннөт менен тафсири: Хадис китептеринин Куран тафсирине бөлүнгөн бөлүмдөрүндө орун алган хадистер Пайгамбарыбыздын Куранга таандык тафсирин түзөт.

3. Курандын, Сахаба сөздөрү менен тафсири: Бул доордогу жамы тафсирчилер тафсирлеринде сахаба сөздөрүнө орун беришкен. Кээ бир тафсирчилер болсо тафсирлерине табииун сөздөрүн да алышкан, керектүү жерлерде өз көз караштарын да айтышкан.

ТАЛКУУЛАГЫЛА

Төмөндөгү аяттарды окуп Курандын Куран менен тафсирине үлгү болуусу жагынан кайсыл аяттын кайсыл аятты кандайча ачыктагандыгын досторуңар менен талкуу кылгыла?

إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ

“Бизге туура жолду көрсөт...”¹

صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ...

“Сен нимат бергендердин жолуна...”²

وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَئِكَ رَفِيقًا.

“Ким Аллахка жана Анын Элчисине баш ийсе, анда алар Аллах өз мээримдүүлүгүн көргөзгөн пайгамбарлар, ишенгендер, шейит болгонлор менен бирге (болушат). Алар ң сонун шериктер!”³

1. Фатиха 1/6.
2. Фатиха 1/7.
3. Ниса 4/69.

8. ТАБАУ ТАБИИН ДООРУНДАН КИЙИНКИ ТАФСИР ИШ-АРАКЕТТЕРИ

Бул доордо кылынган тафсирлердин эң маанилүү өзгөчөлүгү – тафсирчилердин алгач Куран, сүннөт жана сахаба сөздөрү менен аяттарды ачыктаганга аракет кылуулары. Буга мүмкүнчүлүк таба албаган учурларда аятты, рейи жана өз ижтихаддары менен тактап айтканда акыл жана илимий күчүнө таянуу менен ачыкташкан.

Бул доордо колдонулган тафсир методу төмөндөгүчө:

1. Курандын Куран менен тафсири: Тафсирде Курандын Куран менен тафсири баштапкы негиз болуп эсептелет.

Курандын Куран менен тафсиринде эки жол бар:

Биринчиси: Бир аят ачыкталып жатканда же болбосо андан өкүм чыгарылып жатканда алгач аяттын өзүнө каралат. Аяттын мааниси жана камтыган өкүмү, башка жоромолдорго муктаж кылбай турган даражада ачык жана белгилүү болсо анда аяттан түздөн түз өкүм чыгарылат. Мисалы:

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ
خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا وَاعْدَ اللَّهُ حَقًّا وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ قِيلًا.

“Ыймандууларды жана жакшылык иш кылгандарды Биз алдынан дарыялар агып турган Бейиш бактарына жакында киргизебиз. Алар анда тубөлүккө болушат. Аллахтын убадасы чын. Аллахтан башка кимдин сөзү туурараак.”¹⁰⁶

Бул аяттан ыйман келтирип салих амалдарды кылган адамдардын акыретте Аллах Таала тарабындан бейишке киргизиле тургандыгы кескин түрдө түшүнүлүүдө. Анткени Аллах Таала муну чындык сөз катары ачык жана так белгилөөдө.

Экинчиси: Аяттан башка бир аят менен салыштыруу аркылуу өкүм чыгарылат. Мисалы, Бакара сүрөсүнүн 110-аятында **“...зекет бергиле...”** деп буйрулууда, бирок кимдерге бериле тургандыгы ачыкталган эмес. Мындан улам зекет бериле тургандарды тактоо үчүн Курандын башка аяттарына кароо зарылчылыгы келип чыкты. Зекет бериле турган жерлер болсо төмөндөгү аятта белгиленген:

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ
وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ.

“Акыйкатта садакалар - Аллах жүктөгөн парз: колу жука кедейлерге, колунда жок жакырларга, аны жыйноочуларга, көңүлдөрүн алуу керек болгондорго, (мусулман) кулдарды бошотууга, карыздууларга, Аллахтын жолундагыга жана (мусулман) мусапырларга берилет. Аллах ар нерсени Билүүчү, Даанышман!”¹⁰⁷

2. Курандын сүннөт менен тафсири: Аяттардын ачыкталуусунда экинчи булак Аллахтын Элчисинин (с.а.в.) сүннөтү. Эгер бир аят башка аяттар менен ачыкталбаган болсо же болбосо маселе жөнүндө Куранда ачык өкүм табылбаган болсо анда сүннөткө каралат. Мисалы намаз убактысынын белгиленүүсү, намаздын кылынуусу, зекети бериле турган малдардын нисап өлчөмдөрү сыяктуу өкүмдөр сүннөт менен белгиленген.

3. Курандын Сахаба сөздөрү менен тафсири: Үчүнчү метод Курандын сахаба сөздөрү менен тафсир кылынуусу. Бир өкүм Куран жана сүннөттө болбогон болсо сахабанын сөздөрүнө башбагылат. Анткени сахабалар Аллахтын Элчиси Мухаммеден (с.а.в.) таалим-тарбия алышкан, андан илим үйрөнгөн жана Кураны каримди да эң жакшы билген улуу адамдар. Бул себептен улам сахаба сөздөрү тафсирде үчүнчү булак болуп калган.

4. Курандын тафсирчинин ижтихады (өкүм чыгаруу) менен болгон тафсири: Төртүнчү метод, бул доордун эң ачык өзгөчөлүгү Курандын рей менен тактап айтканда тафсирчинин ижтихады менен тафсири. Бирок бул эң акырында колдонулган метод болуп эсептелет. Тафсирчи кандайдыр бир аятты жана ал аяттын өкүмүн башта башка аяттар менен ачыктаганга аракет кылуусу керек. Эгер Куранды ал маселе тууралуу ачык маалымат жана өкүмдү жолуктура албаса сүннөткө, сүннөттө жолуктура албаса сахаба сөздөрүнө башбагат.

106. Ниса 4/122.

107. Тавба 9/60.

Тема жөнүндө сахаба сөздөрүндө да жетиштүү даражада ачыктама таба албай турган болсо өз көз карашыны билдирет. Бирок бул көз караштын Куран жана сүннөткө каршы болбоосу шарт.

Мисалы: Бакара сүрөсүнүн 201-аятында:

وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ.

“Башка бирөөлөрү: «Оо, Эгем! Бизге бул дүйнөдө да жакшылык бер, акыретте да жакшылык бер, бизди тозок азабынан сактай көр!» - деп айтат.”¹⁰⁸ деп баяндалган.

Суфян б. Саид ас-Саври, аяттагы “акыретте да жакшылык бер.” Сөзүнүн “Бизди бейишке жөнөт.” маанисинде болгондугун айткан. Тафсирчинин бул көз карашы канчалык Куран жана сүннөттө ачыкча билдирбесе да бул ачыктама Куран жана сүннөткө каршы келбейт. Анткени бейиш акыретте момундарга бериле турган жакшылыктардан.

Бул доордо жазылган риваят тафсирлеринден кээ бирлери төмөнкүлөрү:

- ❖ Ибн Жарир ет-Таберинин “Жамиул - баян ан-та’вилил – Куран” ысымдуу эмгеги,
- ❖ Ибн Касирдин “Тафсирул – Куранил – Азими”,
- ❖ Жалалуддин ас-Суйутинин “ад - Дуррул - Мансур – фи тафсирил ма’сур” ысымдуу тафсири.

Бул доордо жазылган дираят тафсирлеринден кээ бирлери төмөнкүлөр:

- ❖ Кады Байзавинин “Анварут-танзил ваа асрарут-та’вили”,
- ❖ Ан-Насафинин “Мадарикут - танзил ва хакаикут- та’вили”,
- ❖ Фахреддин Разинин “Мафатихул - гайб ысымдуу тафсири”.

9. АКЫРКЫ ДООРДОГУ ТАФСИР ИШ-АРАКЕТТЕРИ

Тафсирчилердин күнүбүзгө чейин уланган бул тафсир иш-аракеттерини төмөндөгүчө айтуубуз мүмкүн:

Хижрат жыл санагынын үчүнчү (милади тогузунчу) кылымындан тартып тафсирчилер ал күнгө чейин кээ бир тафсирлерге кирген исраилиятты тазалаганга аракет кылышкан. Пайгамбарыбыздан риваят кылынган хадистер менен биргеликте сахаба сөздөрү санаддары (алымдардын чынжыры) менен биргеликте изилденип сахих риваяттар менен ойдон чыгарылгандар бири-биринден бөлүндү жана тасирлерге бир гана сахих риваяттар алынды.

Бул кылымда лүгат (тилдин өзгөчөлүктөрү) менен жазылган тафсирлер менен тасаввуфтук (суфизмдик көз караштагы) тафсирлер жазылып баштаган. Лүгат тафсирлеринде Курандын сөздөрү Арап тили жана адабияты жагынан изилденип маанилери ачыкка чыгарылган. Тасаввуфтук тафсирлерде болсо аяттын сырткы маанилерине караганда көбүнесе ички маанилеринин үстүндө турулган. Булар:

108. Бакара 2/201.

❖ Лүгат тафсиринден Абу Закария Яхя аль-Фарранын жазган *“Меанил – Куран”* ысымдуу эмгеги.¹⁰⁹

❖ Тасаввифтук тафсирге Сахл б. Абдуллах Тустеринин *“Тафсирул – Куранил - Азим”* и мисал.

Хижраттын төртүнчү (миладдын онунчу) кылымындагы тафсирлерде Кураны каримдин иъжазы (мужиза болушу) колго алынган жана аяттардын иъжаз багыттары ачыкталган. Мисалы:

Кураны Каримде мурдакы пайгамбарлар жана коомдордон баяндалуусу, өкүмдөрдүн ар заман жана мейкиндикте өтүмдүү болуусу, сөздөрдүн тартиптүүлүгү жана кемчиликсиз болушу сыяктуу иъжаз багыттары түшүндүрүлгөн.

Бул кылымда айрыкча аяттардагы өкүмдөрдү ачыктаган фыкихтык (укуктук) тафсирлер да калемге алынган. Бул тафсирлер кийинки кылымдарда да жазылган.

❖ Иъжаздык тафсирлерге үлгү: Абдулкадир аль-Журжанинин жазган *“Делаилул - Иъжаз”* ысымдуу эмгеги.

❖ Фыкихтык тафсирлерге болсо Абу Бакир аль-Жассастын *“Ахкамул-Куран”* аттуу эмгеги үлгү катары берилсе болот.

Хижраттын бешинчи (милади он биринчи) жана алтынчы (милади он экинчи) кылымдарында аяттар философиялык жактан да тафсир кылына баштаган. Ошондой эле аяттардын иъжазы менен биргеликте белагат (арап тилинин адабияты) багыттары да изилденген.

❖ Замахшаринин *“аль-Кашишаф ан-хакаикит-танзил”* ысымдуу тафсири бул жаатта аябай таанымал.

Хижраттын жетинчи (миладдын он үчүнчү) кылымында Фахреддин ар-Рази жана Кады Байдави жазган тафсирлеринде аяттардын камтыган өкүмдөрүнүн сырларын, Курандын иъжаз жана белагат багыттарын изилдешкен.

❖ Фахреддин ар-Рази *“Мефатихул-гайб”* ысымдуу тафсиринде түрдүү маселелерди караган, алымдар менен кылган талаш-тартыштарына да орун берген.

❖ Кады Байдави болсо *“Анварут-танзил ва асрарут-та’вил”* атын берген эмгегинде Замахшари менен Разинин методун бирлештирген.

Хижраттын сегизинчи жана тогузунчу (милади он төртүнчү жана он бешинчи) кылымында да тафсир иш-аракеттери улантылган.

❖ Абус-Сана аль-Исфahanинин *“аль-Хакаикур-Раббания”* ысымдуу эмгеги сегизинчи кылымда жазылган эң маанилүү тафсирлерден бирөөсү.

❖ Ибн Касир Абул-Фида Исмаил б. Умар тарабынан жазылган *“Тафсирул-Куранил-азим”* бул доордун бир башка маанилүү тафсири. Ибн Касирдин аяттарды белгилүү бөлүмдөргө бөлүп ачыктагандыгы бул тафсиринин соңунда Кураны Каримдин фазилет-артыкчылыгын түшүндүргөн бир бөлүм да орун алууда.

109. Ас - Суйути, аль-Иткан фи улумил - Куран, I, 149.

❖ Тогузунчу кылымда болсо Жалалуддин ас-Суйути жетилген. Анын тафсиринин аты болсо “*ад-Дуррул-Мансур*”.

❖ Хижраттын онунчу (миладий он бешинчи) кылымдын эң таанымал тафсирчилердинден бири Осмон Империясынын Шейхул-Исламы Абус-Сууд Эфенди болгон. Абус-Сууд Эфендинин тафсиринин ысымы “*Иршадул-аклыс-салим*” менен “*Мазаял-Куранил-Карим*”. Абус-Сууд Эфенди тафсиринде аяттардын маани жагынан бири-бири менен болгон байланыштарын да белгилей кеткен. Анын тафсиринин Замахшаринин жана Кады Байдавинин тафсирлеринден жогору тургандыгын айткандар да бар.

ОКУУ БӨЛҮМҮ

ТЕҢДЕШСИЗ ҮЛГҮ

Пайгамбарыбыз (с.а.в.) Кураны Каримде инсандарга үлгү катары көрсөтүлүү менен бирге кулк-мүнөзү макталган адамдык сапатка ээ болгон. Курандын бизге билдиргенине караганда Ал (с.а.в.) ары ааламдарга ырайым, ары да эң көркөм кулк-мүнөз менен жашаган. Пайгамбарыбыздын (с.а.в.) бул көркөм өзгөчөлүктөрү менен үлгүлүү болуусу кыяматка дейре уланмакчы.

Сөздүн кезегин Пайгамбарыбыздын (с.а.в.) бул сулуу өзгөчөлүктөрүн баяндаган, жүрөгү Пайгамбар (с.а.в.) сүйүүсү менен толуп ташкан адамга берели:

Эгер колунда бар бай адам болсоң бүтүндөй Арабиستانга өкүмдар болгон жана жаамы Арап улууларын өзүнө махабат менен багынтып ал улуу Пайгамбардын (с.а.в.) жупунулугу жана жоомарттыгы тууралуу ой толгогун!

Эгер бирөөнүн кол алдындагы алсыз адам болсоң Меккеде заалым жана каракчы мушриктердин режими жана башкаруусу алдында жашаган Пайгамбардын (с.а.в.) жашоосундан үлгү ал!

Эгер жеңишке жеткен эр жүрөк баатыр болсоң Бадир жана Хунайн согуштарында душманына үстөмдүк кылган тайманбас жана Аллахка мойун сунган Пайгамбардын жашоосундан сабак ал!

Аллах сактасын эгер жеңилүү ызасын таткан болсоң анда Ухуд согушунда шейит болгон же болбосо жаракат алып жерде жаткан сахабалары арасында баатырдык жана эр жүрөктүүлүк менен жүргөн тобокел кылган Пайгамбарды (с.а.в.) эстегин!

Эгер мугалим болсоң мечитте Суффа сахабаларына назик, жумшак жана сезимтал жүрөгүнүн кут берекетин агызып Кудайдын буйруктарын үйрөткөн Пайгамбарды (с.а.в.) ойлогун!

Эгер окуучу шакирт болсоң вахий алып келген Аз. Жабраилдин (а.с.) алдында Пайгамбарды (с.а.в.) элестет!

Эгер баян кылган насыйкатчы жана ишеничтүү туура жолго чакыруучу болсоң Пайгамбардын мечитинде сахабаларына кызматта кынтыксыз болгон Пайгамбарга (с.а.в.) кулак сал! Анын (с.а.в.) таттуу үнүнө кулак салып көңүл бөл!

Эгер чындыкты коргоону, акыйкатты жеткирүүнү, чындыкты кармап көтөрүүнү кааласаң жана бул жаатта сени колдогон жардамчың да жок болсо Меккеде ар түрдүү жардамсыз абалда заалымдарга чындыкты жар салып аларды туура жолго чакырган Пайгамбардын (с.а.в.) жашоосуна көз чаптыр!

Душманды жеңип аны ордуна тургуз кылсаң, эрөөлгө чыкканды жыгып ага үстөмдүк кылсаң, жалганды жок кылып ордуна чындыкты орнотсоң, Меккенин каратылыш күнү ыйык жерге жеңген аскер башчы болсо да кичипейилдик менен төөсүнүн үстүнө сажда кылгандай ийилип шүгүр абалында кирген Пайгамбарды (с.а.в.) көзүңдүн алдында элестеткин!

Эгер чарбанын ээси болсоң жана ал жердеги иштеринди өз ордуна койууну кааласаң Бани Надр, Хайбер жана Федек жерлерине ээлик кылгандан кийин аларды эң жакшы иштете жана башкара турган адамдарды иштин башына алып келген Пайгамбардан (с.а.в.) үлгү ал!

Эгер жетим болсоң Абдуллах жана Аминанын жетими жана боору болгон жалгыз нурдан бүткөн Ал жетимди (с.а.в.) ойлогун!

Эгер жетилген өспүрүм болсоң Меккеде чоң атасы Абу Талиптин койлоруна койчумандык кылган болочок Пайгамбардын (с.а.в.) жашоосуна карагын!

Эгер такыба бир үй-бүлөөнү курууну каалаган жаштардан болсоң Аллахтын Элчисинин (с.а.в.) үй-бүлө жашоосуна жана кеңештерине көңүл бур! Тандаганың такыбаалык болсун эки дүйнө бактылуу болосуң!

Эгер соодагер болсоң Сириядан Бусрага барган кербендин башындагы Заттын (с.а.в.) акыбалын көз жаздымдан чыгарба!

Эгер сот жана аким болсоң Мекке чоңдору бири бири менен салгылашаарда Хажери асвадды Каабадагы ордуна койууда кылган адилеттүү жана көрөгөчтүк мамилесин бир ойлонуп көргүн!

Айрыкча дагы бир жолу тарыхка көч чаптырып Мадинада Пайгамбардын мечитинде отуруп жокчулуктагы кедей букара менен бардар байды бирдей көрүп инсандар арасында эң адилеттүү өкүм берген ал Пайгамбарга (с.а.в.) көңүл бургун!

Эгер колукту болсоң Аз. Хатижанын (р.а.) жана Аз. Айшанын (р.а.) колуктусу болгон ал берекелүү Заттын (с.а.в.) таза жашоосуна, терең сезимталдыгына жана жумшактыгына, аялдарынын арасындагы кылган адилеттүүлүгүнө бир кара!

Эгер ата болсоң Фатиманын (р.а.) атасы жана Аз. Асан менен Хусейиндин (р.а.) чоң атасы болгон бул Заттын (с.а.в.) аларга кылган мамилелериндеги акыбалдарга көз чаптыргын!

Сен кандай абалда болсоң да күн түн дебестен ар убакыт Аз. Мухаммедди (с.а.в.) өзүң үчүн эң мыкты жол башчы жана жол көрсөткүч катары көрө аласың.

Алушундай жол башчы дейсиң, анын сүннөттөрү аркылуу баардык жаңылыштарыңды оңдосоң, чыйырындан чыгып кеткен иштеринди ордуна койсоң, жашоонун аңдарынан кутулуп чыныгы бактылуулукка жетсең болот!

ТЕКШЕРҮҮ ҮЧҮН СУРООЛОР

А. Төмөндөгү суроолорду жооптогула

1. Тафсир илиминин чыгышы тууралуу маалымат бергиле.
2. Тафсирдин хадис илими менен байланышын ачыктагыла.
3. Аз. Пайгамбардын (с.а.в.) тафсир илиминдеги маанилүүлүгүнү ачыктагыла.
4. Сахабалардын Курандын тафсириндеги аткарган ролун кыскача ачыктагыла.
5. Табиилер доорунда кылынган тафсир иш-аракеттери жөнүндө маалымат бергиле.
6. Төртүнчү муундагы тафсир иш-аракеттери тууралуу кыскача маалымат бергиле.

Б. Төмөндөгү суроолордун туура болгондорун белгилегиле.

1. Төмөндөгүлөрдөн кайсынысы тафсирде таанымал болгон сахабалардан бир эмес? а. Абдуллах б. Аббас б. Зейд б. Сабит в. Абдуллах б. Умар г. Абу Хурайра д. Абдуллах б. Масъуд	2. Төмөндөгүлөрдөн кайсынысы табиилердин тафсирде колдонгон методдорундан бири эмес? а. Аяттардын тафсиринде алгач Куран жана сүннөттү негиз алышкан. б. Сахабалардан көз караштарындан да пайдаланышкан. в. Өз көз караштарына эч бир орун беришкен эмес. г. Тарыхый окуяларды көңүлгө алышкан. д. Жашаган чөйрөнүн динге туура келген үрп-адат жана салттарын да карашкан.

3. Кайсынысы табиилердин таанымал тафсирчилеринден бири эмес?
 - а. Хасан аль-Басри
 - б. Ахмед б. Ханбел
 - в. Саид б. Жубейр
 - г. Мужахид
 - д. Икрима
4. Төмөндөгү эмгек жана жазуучулардын кайсынысынын жайгаштырылуусу каталуу?
 - а. Абу Бакир Ахмед аль-Жассас: “Ахкамул-Куран”
 - б. Замахшари: “аль-Кашшаф ан-Хакаикит-та’вил”
 - в. Кады Байдави: “Анварут-танзил ва асрарут-та’вил”
 - г. Ибн Касир: “Мефатихул-гайб”
 - д. Жалалуддин ас-Суйути: “ад-Дуррул-Мансур”
5. Хижраттын онунчу (милади он бешинчи) кылымдын таанымал тафсирлеринден бирөөсү Осмон Империясынын Шейхул-Исламы Абус-Сууд Эфенди болгон. Абус-Сууд Эфендинин аяттардын маани жагынан бири-бири менен болгон байланыштарын да белгилей кеткен эмгеги төмөнкүлөрдөн кайсынысы?
 - а. Иршадул-аклис-салим
 - б. аль-Хакаикур-Раббанийе
 - в. Мефатихул-гайб
 - г. аль-Кашшаф ан-хакаикит-танзил
 - д. Ахкамул-Куран

В. Төмөндөгү сүйлөмдөрдө өткөн боштуктарды толтургула.

(Исраилият - Абус-Сууд Эфенди-Табиилер-Тасаввуфдук-Ахкамул-Куран-Төртүнчү)

1. Хижраттын онунчу (миладий он бешинчи) кылымдын таанымал тафсирчилеринден бири Осмон Империясынын Шейхул-Исламы.....
2. Фыкихтык тафсирлерге болсо Абу Бакир аль-Жассастын аттуу эмгеги үлгү катары берилсе болот.
3. Хижраттын үчүнчү кылымында лүгат (тилдин өзгөчөлүктөрү) менен кылынган тафсирлер менен тафсирлер жазылып баштаган.
4. Кээ бир адамдар болсо яттарды жоромолдоодо.....дегенибиздей эле негизсиз жана чындыкка жатпаган риваяттарды бул жоромолдоруна кошушчу эле.
5. Хижраттын кылымында эң маанилүү эмгектерин берип баштаган тафсир жана Куран илимдери менен байланыштуу иш-аракеттер кийинки кылымдарда алтын дооруну жашашкан.
6. Сахабалар илимди Пайгамбарыбыздан үйрөнүшкөн. сахабаларга шакирт болушкан.

Г) Терминдер

Бош жерлерге келе турган терминдерди тапкыла.

1.: сахаби сөзүнүн көптүк түрү.
2.: сахабалардан бирөөсүнө да болсо жолуккан жана ал менени сүйлөшүп сухбак кылган ар мусулманга берилген ысым.
4.: Иудей жана христиандардан мусулман болгон адамдардын, эски ишеним жана пикирлерине таандык ойдон чыгарылган риваяттарды билдирген термин.
5.: Курандын тафсирине таандык сөздөрдү топтоо жана чогултуу.
6.: Табиун алымдарындан таанымал бир тафсирчи.
7.: “*Жамиул-баян ан-та’вилл-Куран*” аттуу эмгектин жазуучусу.
8.: Мааниси оңой түшүнүлгөн яттарга берилген ысым.
9.: Мааниси оңой түшүнүлбөгөн, мааниси кыйын түшүнүлгөн аяттарды билдириш үчүн колдонулган термин.

БӨЛҮМ V

КУРАН ИЛИМДЕРИ

БӨЛҮМДҮН ТЕМАЛАРЫ

- ▶ ИЪЖАЗ ЖАНА МУЖИЗА
- ▶ МУХКАМ ЖАНА МУТЕШАБИХ
- ▶ АСБАБУН-НУЗУУЛ
- ▶ НЭСХ
- ▶ ХАКИКАТ ЖАНА МЕЖАЗ
- ▶ МУБХЕМААТ
- ▶ ВУЖУХ ЖАНА НАЗААИР (ҮНДӨШ ЖАНА МААНИЛЕШ СӨЗДӨР)
- ▶ ГАРИБУЛ - КУРАН

ДАЯРДЫК ҮЧҮН СУРООЛОР

- ▶ Кураны Каримдин эң чоң мужиза болгондугуну көрсөткөн бир аят тапкыла жана талкуулагыла.
- ▶ Куран аяттарын уккан Аз. Умардын (р.а.) Исламга кирүү окуясын табып досторуңар менен талкуулагыла.
- ▶ Түшүү себебини билүү Куран тафсиндеги маанилүүлүгүн изилдегиле.
- ▶ Курандын тафсири жагынан Мухкам жана Мутешабихтин маанилүүлүгүн изилдегиле.

1. ИЪЖАЗ ЖАНА МУЪЖИЗА

Иъжаз; таң калтыруу, алсыз калтыруу, бир нерсенин окшошуну кылууда баардыгын алсыз калтыруу маанисине келет. Мужиза болсо: “жасалуусуна инсандын кудурети жетпеген жана атаандашын алсыз абалга түшүргөн нерсе” деп аталат. Бир термин катары “инсандардын жасоодо алсыз калган жана бирок Аллах тарабындан пайгамбарларга берилген табияттан сыктары акыбал жана же болбосо окуя” деп аталат.

ЭСКЕ САКТАГЫЛА

Мужиза тууралуу төмөндөгү жагдайлар билинүүсү зарыл:

- Мужиза, Аллахтын каалоосу менен болот жана анын негизги ээси Аллах.
- Мужиза, бир гана пайгамбарларга берилет.
- Мужиза инсан күчүн ашкан бир кубулуш болгондугу үчүн, анын теңдешини пайгамбарлардан башка эч ким жасай албайт. Пайгамбарлар болсо мужизаны Аллахтын уруксат жана каалоосу менен гана көрсөтө алышат.

Аллах таала башка пайгамбарларына болгондой эле Мухаммед Пайгамбарыбызга (с.а.в.) да белгилүү учурларда мужизалар берген. Пайгамбарыбызга (с.а.в.) берилген мужизалардын эң маанилүүсү - кыяматка чейин уланып турган Кураны карим. Куран эң чоң мужиза жана анын окшошу мурда эч бир пайгамбарга берилген эмес.

Курандын мужиза болгондугун Пайгамбарыбыз (с.а.в.) төмөндөгү хадиси менен баса белгилөөдө: “Эч күмөнсүз, мага берилген эң чоң мужиза бул - Аллах Тааланын мага вахий кылган Кураны.”

Курандын улуулугун жана анын окшошунун жасалуусу мүмкүн эместигин адабиятта алдыда болгон Меккелик мушриктер да мойунга алышкан. Теңдешсиз бир кептик өнөргө ээ болгон Куран каримдин Аллахтын сөзү болгондугуна ынанууну каалашпады жана турдүү шылтоолорду айтышты. Кээ бирлери анын Пайгамбарыбыздын (с.а.в.) өз сөзү болгондугун айтышкан болсо кээ бирлери анын ыр болгондугу сыяктуу жана башка нерселерди айтышты. Бирок Курандын өзүнө тартуучу өзгөчөлүгүнө кайыл болуп өздөрүн аны угуудан баш тарттырыша алышпады.

Кураны каримдин сөздөрүнүн курулуусунда жана тандалуусунда өзүнө таандык түшүндүрүү таризи жана стили бар. Ал ыр жана кара сөздөн жогору турган өзгөчөлүктөрүнүн өзүндө топтогон кудайдык китеп. Курандын үн жагынан шайкештиги, рухту сыйкырлаган

музыка сыяктуу. Сөз жана маанинин айкалышуусу ушунчалык кынтыксыз болгондуктан максатты жеткирүүдө кемчиликке да жана аша чабып кеткендикке да жол берилбейт.

Кураны Карим адабий артыкчылыгынын Аллах сөзү болгондугунан улам болгондугуна төмөндөгү аяттарды далил катары көрсөтөт:

وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّثْلِهِ
وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ كُنْتُمْ صَادِقِينَ.

“Эгер силер Биздин пендебизге түшүрүлгөнгө шектенсеңер, анда ошого окшош сүрө келтирип бергилечи? Эгер сөзүңөр чындык болсо, Аллахтан башка өз күбөлөрүңөрдү чакыргыла.”¹¹⁰

Куран баардык инсандарды, Курандын окшошуну жасап келүүгө чакырган убакта анын окшошуну эч ким жасай алган эмес. Мындан кийин да эч кимдин Курандын окшошуну жасай албай тургандын Куран өзү төмөнкүчө билдирүүдө:

قُلْ لِّإِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ
هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا.

“«Эгерде бардык адамдар жана жиндер чогулуп алышып, Куранга окшогон нерсени жаратууга аракет кылса да, ал турсун бири-бирине жардам кылышканда да, эч качан ага окшогон нерсени жарата албас», - дегин.”¹¹¹

Курандын бир кабарынын иш-жүзүнө ашуусу, тактап айтканда бүгүнкүгө чейин анын бир да сүрөсүнө окшош бир сүрө чыгара алынбоосу Кураны каримдин мужиза болгондугун көрсөтөт.

1. 1. КУРАНДЫН ИЪЖАЗ ЖАКТАРЫ

1.1.1 КАЙЫПТАН КАБАР БЕРҮҮСҮ ЖАГЫНАН КУРАНДЫН ИЪЖАЗЫ

Кураны карим өтмүштөн элекабар бербестен келечектен да кабар берүүдө. Кураны Каримде мурдакы пайгамбарлар жана коомдордон баяндалуусу анын Аллахтан келген бир мужиза болгондугуна далил. Аллахтын билдирүүсү болбостон окуганды жана жазганды билбеген бир пайгамбардын өзүнөн канчалаган кылым мурда болуп өткөн инсандар жана окуялар жөнүндө туура жана тарыхый чындыктарга төп келген маалыматтарды берүүсү мүмкүн эмес. Арийне төмөнкү аят бул маалыматтардын Аллах тарабынан вахий кылынгандыгын белгилөөдө:

تِلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهَا إِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هَذَا...

110. Бакара 2/23.

111. Исра 17/88.

“Мына ушулар - кайып баяндардан. Аны сага жашыруун кабар кылдык. Мындан мурда аны сен да, коомуң да билген эмес эле...”¹¹² Андыктан булардан сөз кылган Кураны КаримАллахтын сөзү. Кураны каримдин келечекке таандык берген кабарлар да убактысы жана жери келгенде ишке ашкан жана ишке ашып уланып келүүдө. Мына бул окуя Курандын келечекке тиешелүү берген кабарларынын ишке ашуусун айгинелейт:

“Китеп ээлери болгон Византиялыктар, Мажуси (отко сыйынган) Ирандыктар тарабынан жеңилүүгө учуратылган. Мекке мушриктери буга абдан сүйүнүшкөн жана мусулмандарга: “Эгер Аллах жалгыз жеңүүчү болгондо, китеп ээлери Византиялыктарды жеңдиртет эле.” деп мусулмандарды мазакташкан. Мындан улам:

غُلِبَتِ الرُّومُ * فِي أَدْنَى الْأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ *
فِي بَضْعِ سِنِينَ * لِلَّهِ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ.

“Рум (Византия) жеңилди. Эң жакын жерде жеңилгенден кийин кайра жеңишет. Бир нече жылдын ичинде. Иш мурун да, кийин да Аллахтын эркинде болот.”¹¹³ аяты түшкөн. Чындап Курандын берген бул кабары 624-жылында ишке ашкан жана Византиялыктар Ирандыктарды жеңишкен. Бул аяттын уландысындагы:

وَيَوْمَئِذٍ يُفْرِخُ الْمُؤْمِنُونَ * يُنْصِرُ اللَّهُ يُنْصِرُ مَنْ يَشَاءُ...

“Ошол күнү момундар кубанышат. Аллах каалаганына жардам берет”¹¹⁴ деген аятында мусулмандардын мужизанын ишке ашкандыгынан улам сүйүнүшө тургандыгын белгиленген. Курандын бул кабары да орундалган жана Византиялыктар Ирандыктарды жеңген ошол жылда Мусулмандар да Бадир согушунда жеңүүчүлөрдөн болушкан.

Курандын бул кабары ишке ашкан жана Куран Аллах сөзү жана мужиза болгондугун ушундайча дагы бир жолу көрсөткөн.

1.1.2. АР ЗАМАН ЖАНА ЖЕРДЕ ӨТҮМДҮҮ БОЛУУСУ ЖАГЫНАН КУРАНДЫН ИЪЖАЗЫ

Куран ар заман жана жерде өтүмдүү. Ал инсандардын муктаждыктарына жооп берүүдө, көйгөйлөрүн чечүүдө. Курандын камтыган баардык өкүмдөрү, инсандарды бул дүйнөдө жана акыретте да бак -таалайга жеткире турган өзгөчөлүктө. Бул жагдайлар бир гана Курандын түшкөн доорундагы адамдар үчүн эле эмес, алар менен биргеликте бүтүндөй инсандар үчүн өкүмү өтөт.

Куран бул өзгөчөлүктөрүнүн жардамы менен инсаниятты тынчтык, бейкуттук, ишеним, бактылуулук, адилеттүүлүк, илим жана ирфанга (руханий өнүгүүгө) эгедер кылган. Арап коомунда кыска аралыктын ичинде келип чыккан өзгөрүү мунун эң жакшы мисалы.

112. Худ 11/49.

113. Рум 30/2-4.

114. Рум 30/4-5.

ҮЙРӨНГҮЛӨ

Курандын ишке ашырган өзгөрүүлөрдөн кээ бирлери төмөндөгүлөр:

- Инсандарды айкелдерге сыйынуу сыяктуу түркөйлүктөн куткарып ааламдардын Эгеси болгон Аллахка кул болууларын жана Ага гана ибадат кылууларын камсыздоосу.
- Өз канындан бүткөн балдарын тирүүлөй топуракка көмө турганчалык залым адамдарды кумурскага да зыян бербөө үчүн кылдат мамиле жасаган мээримдүү бир инсан абалына алып келүүсү.
- Ичимдик, кумар, зына, сүткорлук сыяктуу жеке адамга, үй-бүлөгө жана коомго зыян берген жаман көнүмүш адаттарды жок кылуусу.
- Бай-кедей, кожойун-кул катмарын жойуусу.
- Кан дооматтарын, кек сактоону, жалган айтууну, башкаларды алдатууну тыйуусу.
- Инсандар арасында жардамдашууну, көмөктөшүүнү, бири-бирине сый урмат ишенич артууну, кул акысына көз жаздымдан чыгарбоону өкүм кылуусу.
- Жалгандын ордуна чындыкты, зулумдуктун ордуна адилеттүүлүктү, улутчулдуктун ордуна тендикти, душмандыктын ордуна тынчтыкты жана бир тууганчылыкты өкүм кылуусу.
- Аялдардын акыларын, намыс жана кадыр баркын сактоосу.

Бардык инсандарга кайрылган жана бардык замандарды кучактай турган кабар жана өкүмдөрдү камтыган, кандайдыр бир жер жана убакта жашаса жашасын ага баш ийген инсанды дүйнө жана акыретте бактылуулукка жеткирген ушундай бир гана Аллахтын сөзү боло алат. Бүгүн көптөгөн инсан бир гана Куран окуп Ислам менен шарапаттанууда. Бул өзгөчөлүгү Курандын иъжазынын дагы бир жагы.

1.1.3. КЕП ЖАГЫНАН КУРАНДЫН ИЪЖАЗЫ

Кураны каримдин аяттарында жана сөздөрүнүн тандалуусунда өзүнө таандык түшүндүрүү таризи жана стили бар.

Куран инсандын кээде акылына, кээде жүрөгүнө, кээде сезимдерине кайрылат. Түшүндүрүп андатуу, каалаган бир маселени, талкин (кабылдануусу үчүн жай айтуу), кайталоо, мисал берүү, сүрөттөө, аңгемелештирүү, тамсилдештирүү жана башка методдор менен ачыктоодо. Төмөндөгү аяттар бул темага мисал боло алат:

وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا
وَتَرَى الْفُلْكَ مَوَاجِرَ فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ * وَالْقَى فِي الْأَرْضِ

رَوَاسِي أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَأَنْهَارًا وَسُبُلًا لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ * وَعَلَامَاتٍ وَبِالنَّجْمِ
هُمْ يَهْتَدُونَ أَفَمَنْ يَخْلُقُ كَمَنْ لَا يَخْلُقُ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ.

“Ошондой эле, Аллах жаңы эт жешиңер жана кооз нерселерди тагынууңар үчүн деңизди (силерге) багындырып койду. Аллахтын ырыскысын издешиңер үчүн кеме сууну жиреп бара жатканын көрөсүң. Балким (Аллахка) шүгүр кыларсыңар. * Силерди термелтпөө үчүн жер жүзүндө аска тоолорду жайгаштырды. Багыт таап жүрүшүңөр үчүн өзөндөрдү, жолдорду жаратты. * Алардын жол таап жүрүүсү үчүн (зарыл) белгилерди жана жылдыздарды жаратты. * Андыктан Жаратуучу менен жарата албаган бирдей болобу? Эми эсиңерге келбейсиңерби?”.¹¹⁵

إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ * وَإِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ * وَإِذَا الْجِبَالُ سُيِّرَتْ *
وَإِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ * وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ * وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ * وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ *
وَإِذَا الْمَوْؤُودَةُ سُيِّلتْ * بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ * وَإِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ * وَإِذَا السَّمَاءُ كُشِطَتْ *
وَإِذَا الْجَحِيمُ سُعِّرَتْ * وَإِذَا الْجَنَّةُ أُزْلِفَتْ * عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا أُخْضِرَتْ.

“Күн өчүп, оролгондо, * Жылдыздар төгүлгөн кезде, * Тоолор сүрүлүп тозуганда, * Он айлык баласын курсагында көтөргөн төөлөр кароосуз калганда, * Жырткычтар топтолуп жыйылганда, * Деңиздер от болуп жагылганда, * Жандар денелерге кошулганда, * Тирүүлөй көмүлгөн (наристе) кыздар суралганда: * кайсы күнөөсү үчүн өлтүрүлгөн? * (Амалдар жазылган) барактар ачылып койулганда, * Асман сыйрылганда, * Тозок катуу кызытылганда, * Бейиш жакындатылганда, *(Мына ошондо) ар бир жан өзү эмне алып келгенин (даярдаганын) анык билет.”¹¹⁶

1.1.4. МУЗЫКАЛЫК (ҮН) ЖАГЫНАН КУРАНДЫН ИБЖАЗЫ

Кураны каримдин сөзүндөгү табигый музыкасы, айрыкча эки жактан байкалат:

1.Курандын бир ыр болбогонуна карабастан, анын аяттарынын көпчүлүгүндө сөз жагынан белгилүү тартипте болгондугу байкалат:

وَالشَّمْسُ وَضُحَاهَا * وَالْقَمَرِ إِذَا تَلَاهَا * وَالنَّهَارِ إِذَا جَلَّاهَا * وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَاهَا * وَالسَّمَاءِ
وَمَا بَنَاهَا * وَالْأَرْضِ وَمَا طَحَاهَا * وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا * فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا.

“Күн жана анын жарыгына ант, жана анын (күндүн) артынан Ээрчиген айга ант, жарыгын жайылткан күндүзгө ант! Күндүздү каптап, жаап калган түнгө ант! Асман жана аны Жаратканга ант! Жер жана аны Төшөөчүгө ант! Ал напсыга бузулууну да, такыба болууну да илхам кылды...”¹¹⁷

115. Нахл 16/14-17.

116. Таквир 81/1-14.

117. Шамс 91/1-7.

فَلَا أُقْسِمُ بِالشَّفَقِ * وَاللَّيْلِ وَمَا وَسَقَ * وَالْقَمَرِ إِذَا اتَّسَقَ * لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا عَنْ طَبَقٍ.

“Күн баткандагы көрүнгөн кызыл нурга ант! Баарын жыйып, каптап калган таңга ант! Толуп турган айга ант! Силер баардык баскычтар аркылуу өтөсүңөр.”¹¹⁸

Экинчи аятта түшүндүрүлгөн теманын мазмунуна карата сөздөр катуулашууда же болбосо жумшарууда. Аллах Тааланын ырайымыны, ниматтарыны жана бейишини баяндаган аяттардын стили жана сөздөрү, түшүндүрүлгөн темалардын өзгөчөлүк жана касиеттери менен шайкеш келген жумушактыкта.

فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ * عَلَى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ * يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِكَأْسٍ مِنْ مَعِينٍ * بَيضَاءَ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ.

“Жакишылык бактарында, (Алар) мамыктардын үстүндө бетме-бет олтурушат. Аларга суусундук булагынан чөйчөктөр менен тегерете сунулат. Ал ичүүчүлөр үчүн аппак жана таттуу.”¹¹⁹

Кыйынчылык, коркутуу жана азаб билдирген, тозокту баяндаган аяттарда болсо катуулук бар:

كَلَّا إِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِيَ * وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ * وَظَنَّ أَنَّهُ الْفِرَاقُ *
والتَّتَقَتِ السَّاقُ بِالسَّاقِ * إِلَى رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمَسَاقُ.

“Оо, жок! Жан алкымга келген кезде, «ким дем сала алат?» - деп айтылат. Ошондо ар айрылуу маалы келгенин сезет. Буттары бириктирилет. Ал күнү Эгесинин алдына (айдалып) келет.”¹²⁰

Кыяматты түшүндүргөн аяттарда болсо сахнанын оордугу жана кыйынчылыгы сезилет:

إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ * وَإِذَا الْكَوَاكِبُ انْتَشَرَتْ * وَإِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ *
وَإِذَا الْقُبُورُ بُعْثِرَتْ * عَلِمْتَ نَفْسٌ مَا قَدَّمَتْ وَأَخَّرَتْ

“Асман жарылганда, жылдыздар чачылганда, деңизлер кошулганда, мүрзөлөр ачылганда, ошондо (ар бир) жан өзүнүн мурда эмнелерди кылгандыгын, эмнелерди (кылбай) калтырганын ачык көрөт.”¹²¹

1.1.5. ТАЛИФ (СӨЗДӨРДҮН ӨЗ АРА БАЙЛАНЫШЫ) ЖАГЫНАН КУРАНДЫН ИЪЖАЗЫ

Кураны Карим жыйырма үч жыл ичинде аят- аят жана сүрө - сүрө болуп түшкөн. Түшкөн ар аят же сүрөнүн ордуну Аллахтын вахйи менен Пайгамбарыбыздын (с.а.в.) өзү белгилеген, тактап айтканда кайсыл аяттын кайсыл сүрөгө жана канчанчы аяты болуп койула тургандыгын,

118. Иншикак 84/16-19.

119. Саафат 37/43-46.

120. Кыямат 75/26-30.

121. Инфитар 82/1-5.

кайсыл сүрөнүн кай жерде орун ала тургандыгын Аллахтын буйругу менен белгилеген. Куран сүрөлөрүнүн өз ара жана алардын башка аяттар менен байланышы бар. Бул байланыш жакшылап караштырылса чоң тартип жана төп келгендик байкалат. Бир адам болгон Пайгамбарыбыздын (с.а.в.) алдыда боло турган окуяларды жана алар менен байланыштуу түшө турган аяттарды мурдатан биле албай тургандыгы айдан ачык. Андыктан Курандын тартип жана талифинин да Аллахтын буйругу менен кылынгандыгы ачык.

1.1.6. ИЛИМИЙ МАЗМУНУ ЖАГЫНАН КУРАНДЫН ИЪЖАЗЫ

Кураны Карим бир канча илимий темаларды ичине камтыйт. Курандын башка темаларда болгондой эле илимий темаларда билдирген маалыматтарында да акылга жана илимге каршы эч нерсе жок. Илимпоздор анын билдирген илимий негиздерин кабыл кылышып тастыкташкан.

Айрыкча Курандын оңой жана тез жатталуусу, окулуусундагы руханий таттуу лаззаттын болуусу, көңүлдөргө бейпилдик, жүрөктөргө тынчтык берүүсү, окуганды руханий жактан эс алдыруусу да анын артыкчылык жана керемет мужизалыгынын далилдеринден. Айрыкча инсаният ал менен кутулууга жеткен. Бактылуулукту, тынчтыкты, коопсуздукту, чындыкты, бир туугандыкты, жардамдашуу жана колдоо көрсөтүү ал менен эгедер кылынган. Ал, кылымдарды агарткан, илимге жана техникага булак болуп берген. Илимпоз жана ойчулдарга илхам булагы болгон. Ага мойун сунган туура жолду тапкан, андан айрылган адашкан.

ЭСКЕ САКТАГЫЛА

Илимпоздордун Курандын теңдешсиздиги тууралуу айткан сөздөрү

Кайсыл динден болсо болсун көптөгөн илимпоздор Кураны каримдин теңдешсиздиги жана улуулугу жаатынада мактоо сөздөрүн көп айтышкан. Биз булардын бир канчасындан мисал берелик:

“Куран мужиза. Анткени Куран эң көркөм тартип жолу менен эң фасих (таза жана нукура) сөздөрдү алып маанилерин эң туура таризде баяндайт. Аллахтын бар экендигин, бир болгондугун, анын улуу сыпаттарын билдирет; ибадат, дуа, арам, адал, мубах жана башка өкүмдөрдү ачыктайт. Ал көркөм кулк-мүнөздү түшүндүрөт, үгүттөйт, баяндаган темаларын ачык жана түшүнүктүү абалда билдирет. Куран өтмүш кылымдардын кабарларын берген сыяктуу келечекке таандык кабарларды да билдирет. Бул жаатта айтылган көз караш менен далилди, доомат менен ачыктаманы мыкты бирлештиргендиктен андан дагы мыктысын жана күчтүүсүн көрүү мүмкүн эмес.

Жалалуддин ас-Суйути, *Муштерекул-акран фи иъжазил-Куран*

“Сөздөрдүн үч үнү бар. Булардын бирөөсүн рух угат, экинчи үндү акыл андайт жана рухка өтүүсүнү камсыздайт. Үчүнчү үн болсо сезим жана рухту камтыйт. Мына Курандагы иъжаздын ысым жана руху да ушул. Курандагы сөздөр эң балиг (адабий жеткиликтүү) жана таттуу тартипке бөлөнөт. Ал иъжаздуу жана теңдешсиз. Араптардын эң күчтүү жана таасирдүү акындары жана сөз чеберлери анын улуулугуну кабыл кылып таазим кылышкан.”

Мустафа Саадык ар-Рафии, Иъжазул-Куран

“Арапча үйрөнгөн кээ бир адамдар, Куранды көзгө илишпей жатышат. Эгер алар Курандын ачык, түшүнүктүү, көркөм жана туура кебини аңдап билишкенде, уккандарды таасирленткен окулуусуна чындап кулак төшөшкөндө, Аз. Пайгамбарыбыздын (с.а.в.) сахабаларына түшүндүрүп жатканда колдонгон таң калтыруучу тилди угушканда; Аллахтын алдында саждага барып турушат эле. Баары “Оо Аллахтын Элчиси! Биздин колубуздан карма жана бизди өзүндүн үмөтүнө кошулуу шарапаттынан кур калтырба.” - дешер эле.”

JohannJacob Reisig/ Жон Якоп Рейс

2. МУХКАМ ЖАНА МУТЕШАБИХ

Аллах Таала Куран аяттарынын бир бөлүгүнү мухкам, калган бөлүгүнүн болсо мутешабих болгондугун төмөндөгү аятында белгилөөдө:

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ

“Ал сага Китеп түшүрдү. Анда мухкам (өкүмдөрү так) аяттар бар. Жана алар Китептин өзөгү. Калган аяттар болсо мутешабихтер (маанисин түшүнүү кыйын болгон).”¹²²

2.1. МУХКАМ АЯТТАР

Сөздүк жагынан “күчтүү, толук бекемделген, күмөндөн арынган” маанилерине келет. Мухкам сөзүнүн бул маанисине карата Курандын баардык аяттары мухкам деп кабыл кылынган. Анткени Курандын баардык аяттары ар түрлүү кемчилик, мүчүлүштүк, бузуктук жана күмөндөн узак. Бул өзгөчөлүгүнү кыяматка чейин уланта ала турган касиетке ээ.

Термин катары мухкам - Куран каримдин оңой түшүнүлгөн ачык сөздөрү.

Мухкам аяттарда ибадат, адал, арам жана амалдарга тиешелүү жагдайлар орун алган. Бул аяттар көргөн, жашаган, сезген, саналган жана акыл жүгүртүлө алган темаларда маалымат берүүдө. Аяттардын маанилери кескин түрдө ачык.

Мухкам аяттарга мисалдар:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ
وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ.

“Эй, момундар! Арак, кумар, (сыйынуу үчүн) орнотулган тааштар жана жаанын огу менен төлгө тартуу - шайтандын ыплас иштери. Андан сактангыла! Балким кутулаарсыңар.”¹²³

122. Аалу Имран 3/7.

123. Мааида 5/90.

Бул аят камтыган өкүмүн, тактап айтканда шарап ичүүнүн, кумар ойноонун, путтарга сыйынуунун жана төлгө окторунун арам болгондугун ачык жана так билдирүүдө. Андыктан бул аят мухкам аят.

2.2. МУТЕШАБИХ АЯТТАР

Мутешабих сөздүк жагынан “бири-бирине ар тарабынан (даана) окшогон нерселер” деген мааниге келет.

Терминдик мааниси болсо: “бирден көп мааниси болгон жана бул маанилерден бирөөсүн тандоо үчүн башка далилге муктаждыгы болгон аяттар” деп аталат.

Мутешабихтер көбүнчө Аллахтын зат жана сыпаттары, ыйман, акырет сыяктуу кайып менен тиешелүү темаларды камтыйт. Мутешабихтер кайып ааламына таандык жогорку темаларды түзмө түз эмес, жашообуздагы окшоштору менен түшүндүргөн. Анткени билинбеген бул аалам, инсанга бир гана билген жана аңдай алган нерселери аркылуу түшүндүрүлө алат. Мисалы, Аллахтын баардык нерсеге өкүмдар болгондугу “Раб” жана “Малик” ысымдары менен айтылган. Ошондой эле инсан акылынын жетүүсү үчүн бейиш дүйнөнүн сулуулуктарына, тозок отко окшоштурулуп түшүндүрүлгөн.

Мутешабих аяттар лафзы (сөзү) мутешабих болгондор, мааниси мутешабих болгондор жана лафзы да мааниси да мутешабих болгондор болуп үчкө бөлүнөт:

1. Лафзи мутешабих болгон аяттар: Ичинде мутешабих бир муфрат (жеке) сөз болгон аяттар:

(فَرَاغَ عَلَيْهِمْ ضَرْبًا بِالْيَمِينِ) “Анан акмалап барып, оң колу менен урду.”¹²⁴ аятындагы بِالْيَمِينِ сөзү “оң кол, ант, кубат” маанилерине келет. Бул сөзгө бул маанилердин баардагынын берилүүсү мүмкүн. Мындан улам бул сөз мутешабих катары кабыл кылынган.

2. Мааниси мутешабих болгон аяттар: Бул аяттар, Аллахтын кээ бир кыймыл жана сыпаттары, кыямат абалдары, бейиш жана тозок сыяктуу инсандын толук түшүнө албаган темалардан баяндаган аяттар.

Кураны каримдин бул темалар менен байланыштуу аяттарындан бир канчасы төмөнкүлөр:

الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى.

“Рахман, аришка истива кылды.”¹²⁵

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَإِذَا هُمْ مِنَ الْأَجْدَاثِ إِلَى رَبِّهِمْ يَنْسِلُونَ.

“Сурнай тартылганда, алар мүрзөлөрүнөн Эгесине карай шашып чыгышат.”¹²⁶

Жогорудагы “Рахман, аришка истива кылды.”, “сурнай” жана башка сөздөрдү сезим жана ой жүгүртүүбүз менен толук кандуу билип аңдай албаганыбыз жана түшүнө албаганыбыз

124. Сааффат 37/93.

125. Тоха 20/5.

126. Йасин 36/51.

үчүн бул маселелер түшүндүрүлгөн аяттар, мааниси жагынан мутешабих аяттар катары кабыл кылынган.

3. Лафзы жана мааниси менен тең мутешабих болгон аяттар: Бул аяттар маанилери жагынан та'вил кылынуусу, же болбосо мухкам аяттар жана сахих хадистер менен ачыкталуусу, же ар - кыл тараптан изилденүү аркылуу түшүнүлүүсү мүмкүн болгон аяттар. Мисалы:

...وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا...

“...Үйлөргө артынан кирүүңөр - жакшылык эмес...”¹²⁷

Араптар ажылык үчүн ихрамга киргендеринде үйлөрүнө келген учурунда ичкери эшиктен киришпестен дубалдан тешик ачып ошол жерден киришет эле жана чыгаарда да ошол тешиктен чыгышат эле. Бул кылгандарын да өздөрү үчүн жакшы жана керектүү болгондугуна ишенишет эле. Аллах Таала бул аяты менен алардын кылган иштеринин жакшы, тактап айтканда соопко жеткирген амал болбогондугун белгилеген.

Бул аят сөзүнүн кыскалыгынан улам лафзы жагынан мутешабих. Анткени Аллахтын жакшылык катары көрбөгөн “үйлөргө аркасынан кирүү” окуясы, Араптардын ажылык үчүн ихрамда болгон учурларына таандык. Тактап айтканда Аллах Таала башка убакыттагыларды эмес, өзгөчө “ихрамдуу болгон учурда үйгө аркадан кирүүнүн” жакшылык болбогондугун баса белгилөөдө. Анткени Араптар бул ишти ихрамдуу учурунда орундатууну жакшылык деп кабыл кылышат эле. Бирок аят “ихрамда болгонуңарда үйлөргө аркаларыңдан келип кирүүңөр” таризинде эмес, “үйлөргө аркасыңдан келип кирүүңөр” таризинде түшкөн, андыктан сөз кыска берилген. Мындан улам бул аят лафзы жагынан мутешабих кабыл кылынган.

Бул аят мааниси жагынан да мутешабих. Анткени Араптардын бул адаттарын билбеген адамдар аяттын эмне мааниге келгенин аңдап биле алышпайт, жадакалса бул окуянын ихрамда болгон учурда кылынган иш экенин да баамдай алышпайт. Мындан улам маанисинде түшүнбөстүк болгондугу үчүн мааниси жагынан мутешабих катары да кабыл кылынган.

2.3. МУХКАМ ЖАНА МУТЕШАБИХ МЕНЕН ТИЕШЕЛҮҮ КӨЗ КАРАШТАР

Мутешабих аяттар темасында алымдардын жалпы жонунан эки көз караштары бар:

1. Салаф мазхабы (Исламдын алгачкы доорундагы аалымдар): Ахли сүннөткө таандык Салаф алымдары, мутешабих аяттар тууралуу “Алардын маанисини Аллах билет. Биз аларды болгонун болгонундай кабыл кылабыз жана ошондой ишенебиз, жоромолдобойбуз.” деп айтышкан.

2. Халеф мазхабы (Күнүбүзгө жакын учурда чыккан аалымдар): Кийин келген жана халеф деп таанылган алымдар, лафыз (сөз) жагынан мутешабих кабыл кылынган мукаттаа тамгалары тууралуу жоромолдоого барышкан эмес, маани жагынан мутешабих болгон аяттарды болсо Куранга жана сүннөткө шайкеш таризде та'вил кылып ачыкташкан.

Мутешабих аяттар менен байланыштуу Куран момундарды төмөнкүчө эскертет:

127. Бакара 2/189.

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ.

“Ал сага Китеп түшүрдү. Анда мухкам (өкүмдөрү ачык) аяттар бар. Жана алар Китептин өзөгү. Калган аяттар – мутешабих (сырдуу). Кимдердин жүрөктөрүндө (Куран тууралуу) кара ниети болсо, андагы мутешабих аяттарды бурмалоо жана бузукулук кылуу максатында аңдышат. Анын чечмелөөсүн Аллах гана билет. Илимге бекем тургандар: «Биз ага ишендик! Баары - Эгебизден!» - дешет. Акыл эстүүлөр гана өрнөк алышат.”¹²⁸

Мутешабих аяттардын ачык мааниси тууралуу так маалыматка ээ эмеспиз. Курандын же болбосо Пайгамбарыбыздын (с.а.в.) ачыктоосу тышында да бул тууралуу маалыматка ээ болуу мүмкүн эмес. Муну менен бирге мутешабих аяттарды түшүнүү жана ачыктоо жаатында бизге берилген менен жетинбестен түрдүү маанилерди көздөө адамды жаңылыштыкка түшүрүүсү мүмкүн. Биздин милдетибиз Курандын бизди эскерткени сыяктуу мутешабих аяттар менен байланыштуу бизге берилген маалымат менен жетинүү жана алардын Аллахтан келгендигине ыйман келтирүү болуусу зарыл.

2.4. КУРАНДЫН ТАФСИРИ ЖАГЫНАН МУХКАМ ЖАНА МУТЕШАБИХ ТЕМАСЫНЫН МААНИЛҮҮЛҮГҮ.

Тафсир алымдары Курандын жашыруун жана түшүнүлүүсү кыйын болгон сөздөрүнү белгилүү усул жана эрежелерге карат ачыкташкан. Бул ачыктамада инсандын изилдөө жөндөмдүүлүгү, илимий жетиштүүлүгү жана интеллектуалдык күчү маанилүү рол ойнойт. Мутешабих аяттар аларды түшүнүү үчүн аракет кылган тафсирчилердин интеллектуалдык күчүнүн өсүүсүндө таасирдүү болгон. Ошол эле учурда тафсирчини да изилдөөгө түртүп кыймылда болуусуна өбөлгө түзгөн. Мунун натыйжасында илимий күчү толгон тафсирчилер, Куранды тафсир кылууда дагы да ийгиликке жетише алышкан. Ошондой эле мутешабих аяттардын маанилеринин билинүүсү оңойго турбагандыктан аларды ачыктоого аракет кылган аалымдарды кылдат болууларына багыттаган.

Мутешабих аяттардын ачыктамаларында мухкамдар да көңүлгө алынат жана булар бири-бирлери менен салыштырылат. Бул да аяттар арасындагы байланыштын дагы да бекем болуусуна себеп болот.

Натыйжа катары айтылчу нерсе ар даражадан инсан, мухкам жана мутешабих аяттар жолу менен дин жана толук акыйкат менен маалыматтандырылган. Мутешабихтерди түшүнүү үчүн акылга байланыштуу илимдерге басым жасоо жана изилдөө кылуу керек. Ушундайча так пикирдин өсүүсү камсыздалган. Муну менен бирге мутешабихтер Курандын адабий артыкчылыгынын ортого чыгуусуна да жардамчы болгон.

128. Аалу Имран 3/7.

3. АСБАБУН-НУЗУУЛ

Асбабун-нузул - бир же бирден көп аяттын түшүүсүнө себеп болгон окуя. Кураны каримдин көпчүлүк бөлүмү, кандайдыр бир суроо же болбосо себеп болбостон, бир бөлүгү болсо себептерге байланыштуу түшүрүлгөн. Мисалы:

Мушриктер Авф б. Маликтин уулуну колго түшүрүшүп алышканда Авф Аз. Пайгамбарыбызга (с.а.в.) барып арызданды жана эмне кылынуусу керек болгондугун сурады. Мындан улам Аз. Пайгамбарыбыз (с.а.в.) мындай деди:

“Аллахтан корк жана сабыр кыл. Ошондой эле сага жана аялыңа “лаа хавла валаа куввата иллаа биллах” сөзүнү көп айтууңарды буйрук кылам.” Авф б. Малик үйүнө кайтып абалды аялына түшүндүрдү жана “лаа хавла валаа куввата иллаа биллах” сөзүнү көп - көп айтууга уланта беришти. Арадан көп өтпөстөн мушриктердин бейкапардыгынан пайдаланган уулу, мушриктердин төрт миң койун айдап атасынын жанына кайтып келди. Мындан улам төмөндөгү аяттар түштү.”¹²⁹

...وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا * وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَبَّ يَحْتَسِبُ ...

“...Ким Аллахтан корксо, ага чыгып кетүү мүмкүнчүлүгүн түзүп берет. Жана дагы ага эч күтпөгөн жерден ырыскы тартуулайт...”¹³⁰

Башка бир мисал:

Бир күнү Убей б. Халеф, колунда чириген сөөктөрдү үгөлөп Аз. Пайгамбарга (с.а.в.) келди жана мындай деди: “Бул сөөктөр ушундайча чиригенден кийин Аллах буларды тирилтет дейсиңби?”. Ал болсо “ооба сени да тирилтет жана тозокко киргизет” деп жооп берген. Бул окуядан улам төмөндөгү аяттар түштү:

وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ *
قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ

“Ал өз жаратылышын унутуп, Бизге: «Бул чириген сөөктөрдүким тирилтет?» - деп мисал келтирет. * «Аны алгач жараткан аны (кайра) тирилтет. Ал бардык жаралгандарды Билүүчү», - дегин.”¹³¹

Мына ушул мисалдарда көрүлгөндөй эле кээ бир аят жана сүрөлөрдүн түшүүсүнө себеп болгон окуя же болбосо суроого, себеби нузул тактап айкаңда түшүү себеби деп аталат. Бирок ар бир аяттын белгилүү бир түшүү себеби жок.

Аяттардын түшүү себептерин билүү аяттардын тафсиринде чоң мааниге ээ. Бир аяттын түшүү себеби билине турган болсо ал аяттын мааниси жакшы түшүнүлгөн болот. Аяттар менен белгиленген буйрук жана тыйуулардын сыры дагы да ачык жана оңой билинет. Күмөн туудурган шектер жойулуп катарларга жол берилбеген болот. Түшүү себебин билбестен сөз сүйлөө инсанды катага түшүрөт.

129. Вахиди, *Асбабун-нузул*, б. 289-290.

130. Талак 65/2-3.

131. Ясин 36/78-79.

Бир окуя же болбосо суроодон улам түшкөн аяттар, кээде угучуну тарбиялоо максатын ташыйт. Мисалы Аз. Пайгамбарыбызга (с.а.в.) кыяматтын качан боло тургандыгын, чын жүрөктөн ак ниет менен кыяматтын убактысын билүүгө кызыктар болгондор тарабындан суралгандай эле сыноо максатында кара ниет адамдар тарабынан да суралган. Аллах Таала “...Анын илими Аллахтын алдында. Кайдан билесиң, балким мөөнөтү жакындап калгандыр...”¹³² аяты менен, ар эки максат менен сурагандарга керектүү жоопту берген.

Кээде жекече суроолор жана сураган адамдарга жооп катары түшкөн аяттар, жалпыга таандык өкүмдөрдү камтыган. Мисалы сахабадан оор ооруга дуушар болгон Жабир (р.а.) өлө тургандыгын болжоп байлыгын эмне кылуусу тууралуу Аз. Пайгамбарыбызга (с.а.в.) суроо узаткан. Бул суроодон улам Ниса сүрөсүнүн 11-12 мурас аяттары түшкөн. Бул аяттар мурас катары калтырылган байлыктын кимдерге канчалык өлчөмдө бөлүштүрүлө тургандыгы тууралуу кенен маалымат берген.

Түшүү себеби маанисине келген себеби нузулду билүү, аят же болбосо сүрө ачыкталып жатканда угуучуларда угуу арзуусун ойготуп анын дагы да жакшы түшүнүлүүсүн камсыздайт. “Эгең сени таштабады жана сага таарынбады.”¹³³ аятын окуп жатканда “эмне болду экен, Аллах мындай суроолорго орун берип жатат экен?” таризиндеги бүйүрдү кызыткан суроолор акылга келиши мүмкүн. Пайгамбарыбызга (с.а.в.) вахийдин бир канча убакыт кечиккендигинен улам мушриктердин “Эгеси Мухаммедди таштап кетти, ал ага таарынган экен” деген ушактарын токтотуу үчүн бул аят түшүрүлгөн. Мына ушундайча себеби нузул маалыматы бүйүрдү кызыткан суроого жооп болгон жана аяттын дагы да жакшы түшүнүлүүсүн камсыздаган.

4. НАСХ

4.1. НАСХТИН АНЫКТАМАСЫ

Насх сөзү мааниси жагынан “жойуу, жок кылуу, өзгөртүү, алмаштыруу жана ордунан алып башка жакка койуу” маанилерине келет. Терминдик мааниси болсо “бир насстын (аят жана хадистин) өкүмүн кийин келген бир насс менен жойуу.” деп аталат. Өкүмү жокко чыгарылган аятка “мансух”, өзүнөн мурунку өкүмдү жокко чыгарган аятка болсо “насих” деп аталат.

Насх сөзү бири-бирине жакын мааниде бир канча аятта өтүүдө. Бул аяттардан бирөөсү төмөндөгү аят:

مَا نَنْسَخْ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلَهَا أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

“Биз аяттарыбызды өзгөртсөк, же аны унуттурсак, анын ордуна андан жакшысын, же ага окшошун келтиребиз. Чынында эле Аллахтын бардыгына кудурети жетээрин билбейсиңби?”¹³⁴

132. Ахзаб 33/63.

133. Духа 93/3.

134. Бакара 2/106.

Бул аятта өткөн насх мурдаңкы диндердин өкүмүнүн акыркы келген дин менен жойулуусу таризинде түшүнүлгөндөй эле Исламдын өз ичиндеги насх болуусу да мүмкүн.

4.2. НАСХТИН ХИКМАТАРЫ (СЫРЛАРЫ)

Кураны карим жаңы бир коомду куруп жатканда өтмүштү толугу менен өчүрүп салган эмес, коомдун туура болгон нерселерин кабылдаган, жаңылыштарын оңдогон, бул жаңылыштарды жаңы өкүмдөр менен тадрижен (акырындык менен даража даража) жойгон. Андыктан насх мурдаңкы диндердин өкүмүнүн жокко чыгарылуусу таризинде болгондой эле бир эле диндин ичинде да ишке ашкан. Анткени инсандар, мурдатан ээ болгон үрп адаттарын оңой менен ташташа алышкан эмес. Себеби инсандар бир гана жаңы диндин рухуну жана принциптеринин улуулугун аңдаган кезде гана өзгөрүүнү кабыл кылыша алат. Насх инсандардын өкүмдөргө көнүүлөрүн камсыздаган жеңилдик. Насх Аллахтын билбей калуусу менен байланыштуу эмес. Тескерисинче насхтын аткарылуусу инсандын психологиялык абалы жана коомдун муктаждыгы менен алакалуу. Аллах, насх жолу менен коомдун шарттарына шайкеш өкүмдөр койгон жана аны бекем бир ахлакты калыптандыруусунун эң мыкты методу катары колдонгон.

Кураны каримди түшүнүүбүз жана андан өкүмдөрдү чыгара билүүбүз үчүн керектүү болгон темалардан бирөөсү насх маселеси. Бул теманы билбеген бир кишинин Кураны каримди толук түшүнүүсү мүмкүн эмес.

Насх темасында Ислам алымдары арасында түрдүү көз караштардын болуусу менен биргеликте көбүнчө насхти кабыл кылышкан.

Кураны Каримде насхтин бар болгондугун кабыл кылган аалымдардын бул жааттагы көз караштары төмөндөгүдөй:

Жаман адаттарга көнүп калган адамдарды бир убакытта ал көнгөн адаттарындан үзүп чыгаруу өтө кыйын. Инсандарды жараткан Аллах Таала алардын бул табияттарыны эң жакшы билген зат. Мындан улам Аллах Таала тадрижилик метод менен инсандарды дүйнө жана акырет бакыт таалайына даярдаган. Буга алкогольдук ичимдиктин жойулуусу мисалын берсек болот:

Алкоголдук ичимдик түгөтүү мушрик Араптар арасында болушунча кулач жайган эле. Кураны Карим бул жаман адатты бир жолу кескин бир буйрук менен жойгон эмес. Бунун ордуна коомду тарбиялап аны этап этабы менен жойууну тандаган. Биринчи кадамда түшкөн аят төмөндөгү аят болгон:

*“Сенден арап жана кумар ойундары жөнүндө суроо сурашат. Ал экөөндө - чоң күнөө (бар). (Бирок) адамдар үчүн (бир аз) пайдалары да бар. Ал экөөсүнүн пайдасынан күнөөсү чоңураак...”*¹³⁵ Бул аятта Ичимдиктин чоң зыяны баса белгиленген, бирок кээ бир пайдаларынын болгондугу да билдирилген.

Экинчи кадамда түшкөн аят болсо мына ушул: *“Эй, ыйман келтиргендер! Силер мас абалда намазга жакындабагыла.”*¹³⁶ Бул аяттын түшүрүлүүсү менен алкогольдук ичимдик колдонгон мусулмандар намаздардан мурун ичимдик ичүүнү токтото башташкан жана ушундайча ичкилик азайа баштаган.

135. Бакара 2/219.

136. Ниса 4/5.

Акыркы кадамда болсо бул көнүмүш адат кескин түрдө тыйылган:

“Эй, момундар! Арак, кумар, (сыйынуу үчүн) орнотулган тааштар жана жаанын огу менен төлгө тартуу - шайтандын ыплас иштери. Андан сактангыла! Балким кутулаарсыңар. Шайтан арак жана кумар ойуну аркылуу бир гана араңарга кастык жана өч алууну киргизүү, силерди Аллахты эстөө жана намаздан тосууну каалайт. Булардан баш тарттыңарбы?”¹³⁷

Бул аяттардын түшүрүлүүсү менен мусулмандар ичкиликте толугу менен ташташкан жана колдорунда калган шараптарды төгүп жок кылышкан.

Жогорудагы мисалдардан көрүлгөндөй эле Курандын тафсиринде насх маселеси аябай маанилүү орунга ээ.

5. ХАКИКАТ ЖАНА МАЖАЗ

Кураны Карим баяндамаларында түрдүү адабий өнөрлөрдү колдонгон. Кураны Каримде сөздөр хакикий (чыныгы) маанилеринде колдонулганындай эле кээде мажазий (кыйыр) маанилерде да колдонулат. Негизинен сөздөрдүн чыныгы маанилеринде колдонулбастан кандайдар бир окшоштуктардын улам башка мааниде колдонулуусу, тактап айтканда мажазий колдонуу ар тилде баш тартылгыз түшүндүрүү элементи. Ислам алымдарынын көпчүлүгү, Куранда мажаздын бар болгондугун кабыл кылышкан.

Аллах Таала бир аятта төмөндөгүчө деген:

إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الضُّمُّ الْبُكْمِ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ.

“Эч күмөнсүз Аллахтын алдында жандуулардын эң жаманы акыл калчабаган дүлөйлөр жана дудуктар.”¹³⁸

Жогорудагы аятта жержүзүндө кыдырып жүргөн жандуулардын эң жамандарынын акыл калчабаган, дүлөй жана дудуктар болгондугун белгилеп жатып мажазий жол аркылуу бир инсандын тибине ишарат кылынууда. Бул адамдар Курандын аяттарына кулак салбаган, аларды укмаксан болгон инсандар. Мына бул себептен улам алар угуусу кем бечара адамдарга окшоштурулган. Ушундайча мажаз кылынган. Бул сөздү Куран ичинде түз чын маанисинде алуубуз мүмкүн эмес. Болбосо мындан угуусу жана сүйлөөсү начар адамдардын жаман адамдар болгондугу мааниси чыгып калышы мүмкүн. Бул болсо Курандын түшүнүгүнө карама каршы. Бул жердеги дүлөй жана дудуктардан максат болсо Аллахты тангандар.

6. МУБХЕМААТ

Кураны Карим кээде сөз кылып жаткан адамдардын жана жерлердин аттарын ачык бербейт. Мунун ордуна кишилерге, жерлерге жана тарыхка, ат атоочтор менен же болбосо ишарат замирлери менен токтолот. Бул абал сүйлөп жатканда жана жазып жатканда ар дайым

137. Мааида 5/90-91.

138. Анфал 8/22.

колдонулган бир жол болуп эсептелет. Мындай абалда аяттардын чындап кимди жана кайсыл жерди максат кылып жаткандыгы так түшүнүлбөөсү мүмкүн. Мына ушундай жагдайлардагы сөздөргө “мубхемат” деп аталат. Мисал катары Тоха сүрөсүнүн 55-аятын берсек болот:

“Силерди ал жерде жараттык, ага кайтарабыз жана кайтадан ал жерден чыгарабыз.”

Бул аятта инсандардын жаратылган, кайта турган жана кайтадан чыгарыла турган жердин аты ачыкча билдирилген эмес. Бул жерге “ха” ат атоочу менен ишарат кылынган, бирок бул жердин жержүзү болгондугун башка аяттардан билүүбүз мүмкүн. Бул кыйынчылыктар Куранды өз ара бүтүндүгү ичинде колго алып же болбосо башка жагынан маалымат байлыгыбызды кеңейтүү аркылуу чечүү мүмкүн. Арийне Мумин сүрөсүнүн 67-аяты инсандын топурактан жаратылгандыгын, Рум сүрөсүнүн 25-аяты болсо инсандын кайрадан жерден тирилтиле тургандыгын билдирүүдө.

Башка бир мисал болсо Фатиха сүрөсүндөн берилсе болот. Бул сүрөнүн 7-аятында өткөн “биз нимат берген адамдар” сөзүнүн толук түрдө кимдерди максат кылып жатканы түшүнүлбөөдө. Бирок бул сөздүн Курандын бүтүндүгү ичиндеги колдонулуусу көңүлгө алынганда аятта сөз кылынган адамдардын жалпы жонунан ыйман келтиргендер болгондугу байкалат. Кээ бир аяттардын жардамы менен бул аятка дагы так ачыктамаларды кылсак болот. Мисалы Ниса сүрөсүнүн 69-аятында бул адамдардын “пайгамбарлар, туура жүргөндөр, шейиттер жана салих адамдар” болгондугу белгиленүүдө.

Жогорудагы аяттарда көрүлгөндөй эле Кураны Каримде мубхемдер бар. Куран окуяларды, адамдарды жана жерлерди атап баяндабайт. Анын максаты окуяларды бир тарыхый окуя катары түшүндүрүү эмес, адамбаласына сабак берүү жана аны ойлонууга чакыруу.

Алгач акылга төмөндөгүдөй суроо келиши мүмкүн: Кураны Каримде мубхемдердин кезигүүсүнүн себеби эмне? Бул жаатта Ислам аалымдары бир канча себептерди айтышкан. Булардын экөөсү төмөндөгүдөй:

➤ Мубхем болгон жагдай Курандын башка бир жеринде кайрадан кайталануу аркылуу ачыкталуусу маани жагынан байлыкка жеткирет. Мисалы: “Өздөрүнө нимат берилгендер”ден максат кимдер экендиги Ниса сүрөсүнүн 69-аятында “пайгамбарлар, туура жүргөндөр, шейиттер жана салих адамдар” болуп баяндалган.

➤ Мубхемдин ачык айкын экендигине көңүл буруу үчүн. Мисалы: “Оо Адам! Сен жана колуктуң менен биргеликте бейишке жайгашкын”¹³⁹ аятында Обо энебиз айтылбастан “колуктусу” деп айтылды.

8. ВУЖУХ ЖАНА НАЗААИР (ҮНДӨШ ЖАНА МААНИЛЕШ СӨЗДӨР)

Курандын жакшы түшүнүлүүсү жана билинүүсү үчүн тафсир илиминде үйрөнүлүүсү керек болгон маанилүү илимдерден бирөөсү эч күмөнсүз “Вужух жана Назааир” илимдери.

139. Бакара 2/35.

Ар тилде болгондой эле Арапчада да окшош таризде айтылган жана жазылган бирок түрдүү маанилерге келген сөздөр бар. Мындай сөздөр Кураны Каримде да орун алган. Андыктан Куранда бир сөздүн түрдүү аяттарда ар кандай маанилерде колдонулуусуна “вужух” деп аталган. Ал эми түрдүү көптөгөн сөздөрдүн бир маанини билдирүүсүнө болсо назааир деп аталган.

Куран илимдеринде вужух деп айтылган сөздөргө бир канча мисал төмөндөгүлөр:

- “Китаб” сөзү Куран мааниси менен бирге “вахий”, “Тоорат”, “Инжил”, “амалдардын жазылган дептери” сыяктуу маанилерге келет.
- “Аят” сөзү “ишарат”, “мужиза” жана “Курандын сүрөлөрүн түзгөн бөлүмдөр” маанисине келет.
- “Ажал” сөзү болсо “карыздын убактысы”, “өмүрдүн мөөнөтү”, “акырет үчүн бычылган убакыт” сыяктуу маанилерге келет.

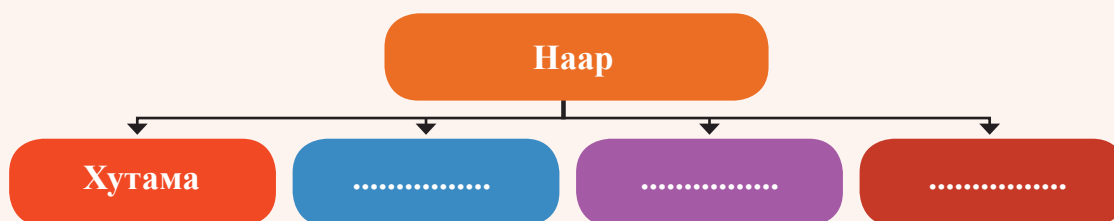
Дин сөзүнүн кандай маанилерге келгенин сөздүктөн табып боштуктарга жазгыла.

Кураны Каримде окшош мааниде болгон жана ар кандай сөз менен айтылган тактап айтканда назааирдин сөздөр да бар. Мисалы:

- Жаннат жана Фирдаус сөздөрү бир мааниде.
- Шайтан жана Иблис сөздөрү да окшош мааниде.

Наар сөзүнүн Курандагы башка маанилерин табып боштуктарга жазгыла.

ЭСКЕРТҮҮ

Вужух жана назааир Курандын түшүнүлүүсүндө чоң маанилүү ролу бар. Аят жана сүрөлөрдө кайталанган көптөгөн сөздөр, колдонулган ар жерде башка - башка маанилерде келет. Бул маанилерди ачыктоо - баяндоо байлыгын камсыздоодо. Вужух жана назааирди көңүлгө албоо болсо аяттардын маанисин жаңылыш жана кем түшүнүүгө себеп болот.

9. ГАРИБУЛ - КУРАН

Гариб сөзү сөздүк жагынан “журтунан узак калган, жалгыз, сейрек жана жабык болгон” сыяктуу маанилерге келет. Кураны Карим Арапчанын Курайш диалектиси аркылуу түшүүсү менен биргеликте башка Арап диалектилеринден келген же болбосо чет тилдерден Арапчалоштырылган сөздөрдү да камтыйт. Айрыкча Куранда аз колдонулганындан улам мааниси кеңири билинбеген, түшүнүлүүсү кыйын болгон сөздөр да бар. Тафсир илиминде бул түрдөгү сөздөрдүн ачыкталуусу Гарибул- Куран Илими менен ишке ашат. Аз. Пайгамбардын (с.а.в.) “Курандын гарибтерин изилдегиле” деп айткандыгы риваят кылынган жана Кураны Каримдин гарибтерини билбегендердин Аллахтын сөзүнү тафсир кылуудан качынуулары талап кылынган. Мындан улам Гарибул – Куран тафсир илиминде маанилүү орунду ээлеген жана хижраттын II - кылымындан тартып Куран илимдери арасында өз алдынча дисциплина абалына келген.

Арапчаны таза сүйлөгөн жана ар кандай Арап урууларынын диалектилеринин өзгөчөлүктөрүн билген Аллахтын Элчиси кээ бир аяттарды жана сахабалардын түшүнө албаган бөлүмдөрдү тафсир кылган, ушундайча Кураны Каримдин алгачкы тафсирчиси болгон. Бирок Аз. Пайгамбар (с.а.в.) сөз тууралуу маалымат бергенге караганда аяттардагы өкүмдөрдү ачыктаган жана көркөм ахлактын негиздери тууралуу көп ачыктама кылган. Исламдын алгачкы доорлорунда кээ бир сахабалар Куранда маанисин жакшы аңдай албаган сөздөрдүн бар болгондугун айтышкан. Арийне Аз. Умар Абесе сүрөсүндөгү “еббен” сөзүнүн маанисини билбегендигин айткан. Ибн Аббас да алты аятта өткөн “фатыр” сөзүнүн маанисин эки Арап айылдык адамдардын бир кудуктун башында талашып тартышып жатканда бул сөздү колдонгондуктарынан үйрөнгөндүгүн айткан.

Аяттардагы гариб сөздөрдүн маанилеринин такталуусуна сахабалар доорундан тартып башталгандыгы жана бул максатта Арап ырына баш багылгандыгы байкалат. Риваятка караганда Арап ыры жөнүндө кеңири маалыматка ээ болгон Абдуллах б. Аббас бул иш-аракеттин башкы өкүлү болгон.

Бул сөздөрдүн бир канчасы төмөнкүчө:

<i>Сефих (Бакара 2/13)</i>	Кинане диалектиси	Сабатсыз
<i>Багй (Бакара 2/90)</i>	Тамим диалектиси	Көрө албастык
<i>Йемм (Аараф 7/136)</i>	Коптий диалектиси	Деңиз
<i>Эрооик (Ясин 36/56)</i>	Хабеш тили	Диван
<i>Эсбат (Бакара 2/236)</i>	Ибрания тили	Уруулар
<i>Рахим (Кахф 18/9)</i>	Рум тили	Такта
<i>Сижжил (Фил 104/4)</i>	Парс тили	Бышып ташка айланган
<i>Эстар (Жума 62/5)</i>	Суряни тили	Китептер

МААЛЫМАТ КУТУЧАСЫ

Тафсир илими алгач сөздөрдүн тилдик маанилери менен алек болгондугунан, тафсирлердингарип сөздөрдүн түшүү учурундагы мааниси менен бирге аныктоосу өтө маанилүү. Болбосо Курандын туура түшүнүлүүсү жана жоромолдонуусу кыйындашып калат.

ОКУП ҮЙРӨНГҮЛӨ

Кыз эркек деп бөлүү жок

Ислам динине боюнча балдар арасында кыз жана эркек деп бөлүү, бирин башкасындан жогоруу көрүү уруксат берилбеген иш аракеттерден болуп эсептелет. Анткени кыз баласын да эркек баласын да берген Аллах Таала. Кулдун бул жерде эч кандай кийлигишүүсү жок. Кураны Каримде:

“Көктөрдүн жердин салтанаты Аллахка таандык. Ал каалаганын жаратат. Кимди кааласа, ага кыздарды берет, кимди кааласа ага эркектерди берет. Же (балдарды) эркектер - ургачылар кылып жуп берет. Кимди кааласа аны кысыр калтырат. Эч күмөнсүз Ал Алишм (баардык нерсени билет) жана Кадиш (баардык нерсеге күчү жетет).”¹⁴⁰ деп айтылат. Эч бир мусулман баласынын эркек болуп калуусу менен мактанбай тургандыгы сыяктуу кыз болуп калуусу менен да мактанбайт. Анткени маанилүү болгон баланын “кыз же эркек” болуусунда эмес, “жакшы бала” болуусунда.

Исламияттан мурун Арабистанда кеңири жайылган кыз балдарын тирүүлөй көмүү салты Исламдын келүүсү менен толук жок кылынган. Кураны Карим кыз балдарынын өлтүрүлүүсүн катуу тыйган: *“Балдарыңарды кедейчилик коркуусу менен өлтүрбөгүлө, аларды да, силерди да биз ырыскаландырабыз! Эч күмөнсүз аларды өлтүрүү чоң күнөө.”¹⁴¹*

Айрыкча Кураны Каримде кыяматтын коркунучтуу болуусу сүрөттөлүп жактанда мындайча баяндалат:

“... тирүүлөй көмүлгөн кыздын кайсыл күнөөсүндөн улам өлтүрүлгөндүгү суралганда...”¹⁴²

Аз. Пайгамбарыбыз (с.а.в.) бир шарапаттуу хадисинде:

“Балдарыңар силерге Аллахтын бир белеги. Ал каалаганына кыз, каалаганына эркек берет.”¹⁴³ деген.

Андыктан Аллах Тааланын бул белегине көп шүгүр кылууңар керек. Анын аманаты болгон балдарыңарды эң жакшы абалда тарбиялагыла.

Ислам дини ата-энелердин балдарынын арасында кыз-эркек кылып бөлүүсүнө жанашпастан тең мамиле кылуусун буйрук кылат.

140. Шуура 42/49-50.

141. Исра 31; Ан'аам 140.

142. Таквир 81/8-9.

143. Хаким, аль-Мустадрек, II, 284.

Аз. Пайгамбарыбыз (с.а.в.):

“Кимдин кызы төрөлсө, анан аны көмбөсө, кордобосо, анын ордуна уул баласын тандабаса, Аллах ал адамды ошол кызы себебинден улам бейишине киргизет.”¹⁴⁴

Абу Хурайра (р.а.) кабар берген бир хадисте:

“Кыз балдары болгон үйгө, ар күн көктөн он эки рахмат түшөт. Жана периштелердин ал үйдү зыярат кылуулары эч үзүлбөйт. Ар түндө жана күндө ата - энелерине бир жылдык сооп жазышат.”¹⁴⁵ деп айтылат.

Аз. Анастын (р.а.) риваят кылганына караганда:

“Бир адам Аз. Пайгамбардын (с.а.в.) жанында отурганда уулдарынын бирөөсү келет. Адам баласын өбүп жана аны тизесинин үстүнө отургузат. Бираздан кийин кызы келет. Адам аны өппөстөн жанына отургузат. Мындан улам Аллахтын Элчиси (с.а.в.):

“Араларында тегиз мамиле кыла албайсыңбы?” деп эскертүү берет.”¹⁴⁶

Балдарга тең мамиле кылууга өтө маани берген Пайгамбарыбыз (с.а.в.) жогорудагыдай жана башка эскертүүлөр менен эркек балдарын кыз балдарынан жогору туткан жана кыздарды кордогон түшүнүктү толугу менен жыккан.

144. Ибн Хажер, аль-Металибул-алиййе, II, 382.

145. Sadık Dâna, *Aile Saadeti*, s. 40.

146. Хейсеми, Мажмауз-заваид, VIII, 156.

ОКУУ БӨЛҮМҮ

ИСЛАМ УЛУТЧУЛДУКТУ КАБЫЛ КЫЛБАЙТ.

Ислам зулумдук жана талап тоноого жол ачкан баардык ишеним жана пикирлерге каршы болгондой эле улутчулдукту жа тыйган. Куран улуттардын бир тукумдан келгендигин билдирип улуулугун айтып чыккандардын пикирлеринин негизсиз экендигин жар салган. Бардык инсандар жана улуттар Аз. Адам (а.с.) менен колуктусу Обо энебизден жаратылган. Инсан коомунун улуттарга, урууларга бөлүнүүсү болсо алардын таанышуу жана жардамдашуусу максатына байланыштуу. Зулумдук жана талап тоноочулукка себеп боло турган туруктуу улуулуктун орду жок. Инсандардын жана коомдордун жакшылык жана улуулуктары бир гана ишенимдерине, жашоо образдарына байланыштуу, Аллахтын буйруктарына моюн сунуу, тыйган нерселеринен сактануу жаатындагы кылдат мамиле кылуу жана такыбалыктарындан улам болот. Арийне Аллах Таала муну “Эй, инсандар! Эч күмөнсүз биз сизди бир эркек жана бир ургаачыдан жараттык жана бири-бириңерди таанып билүүңөр үчүн силерди урууларга бөлдүк. Аллахтын алдында эң кадыр барктууңар Ага каршы келүүдөн эң көп сактанып такыба болгонуңар. Чындыгында Аллах баардык нерсени Билүүчү жана баарынан Кабардар болуучу.”¹⁴⁷ деп баса белгилейт.

Исламга карата улут өзгөчөлүгү инсандарга кандайдар бир улуулукту камсыздабагандай эле маданияттуу коомдун калыптануусунда да негизги себептерден бири эмес. Маданияттуу бир коом жаныбарлар сыяктуу инстинкттери менен жашаган инсандардан эмес, өз эрк-каалоолору менен тандаган ишеним жана идеалдар тегерегинде топтолгон инсандардан түзүлөт. Бул себептен улам Ислам коому Исламды бир дин, бир жашоо тартиби жана образы катары кабылдаган инсандардан куралган коому болуп эсептелет. Өкүмү жүргөн жалгыз себептин ишеними болгон бул коомдун түзүлүүсүндө башка эч бир материалдык же болбосо моралдык таасирдин эч кандай салымы жок. Бир ишеним тегерегинде биригишкен инсандар, кан жагынан бир тууган болушпаса да бир тууган болушат. Куран мындай дейт: “Момундар бир гана бир туугандар.”¹⁴⁸ Тескерисинче бир ишенимди бөлүшүлбөөсү абалында ата баланын арасында болсо дагы кандайдыр бир жакындыктын болуусу мүмкүн эмес. Ыйман келтирбегендиги үчүн атасынын чакырыгына кулак салбаган Аз. Нухтун (а.с.) уулу анын үй-бүлөсүндөн болуп эсептелбейт.¹⁴⁹ Бир ишенимди бөлүшкөн момундар каапырлыкты тандай турган болушса аталары да балдарыда аларга колдоочу болушпайт.¹⁵⁰ Эч бир момун атасы, баласы, бир

147. Хужурат 49/13.

148. Хужурат 49/10.

149. Худ 11/46.

150. Тавба 9/23.

тууганы же болбосо башка жакыны болсо да, Аллах Таалага жана Элчисине (с.а.в.) душман болгон адамга сүйүү күтө албайт.¹⁵¹

Аз. Пайгамбар (с.а.в.) да наадандык дооруна таандык (Пайгамбарыбыз пайгамбарлык ала электен мурдаңкы доор) адаты болгон улутчулдукту тез - тез күн тартибине алып сындаган жана тыйган. Коштошуу кутбасы учурунда, Коштошуу кутбасы катары таанылган таанымал кайрылуусу Араптын Араб болбогонго, Араб болбогондун Арапка, ак түстүү адамдын кара түстүүгө, кара түстүү адамдын ак түстүүгө эч кандай артыкчылыгы болбогондугун, улуулуктун бир гана такыба менен болгондугун жар салган. Меккенин каратылып алынышында, Каабаны таваф кылгандан кийин айткан сөзүндө Аз. Пайгамбар (с.а.в.) бирдей чындыкты төмөнкүчө белгилеген: “Силерден наадандык доорундагы айыптарын жана текеберленгендигин жок кылган Аллахка мактоолор болсун. Оо инсандар, баардык инсандар эки топко бөлүнөт. Бир топ жакшылык кылган, жакшы болгон жана жамандыктан сактангандар болуп булар Аллахтын алдында кадырлуу адамдар. Экинчи топтогулар болсо күнөөкөрлөр жана Аллахка баш көтөргөндөр. Булар Аллахтын алдында кадыр барксыз адамдар. Болбосо баары Адамдын балдары. Аллах болсо адамды топурактан жараткан.” Улуттун улуулугу пикиринин незисиз болгондугу башка бир хадисте мындайча айгинеленген: “Баардыгыңар Адамдын балдарысыңар, Адам болсо топурактан жаратылган. Инсандар аталары жана ата тектери менен мактануудан баш тартышсын. Анткени алар Аллахтын алдында кичине кумурсакадан да кадыр барксыз.”

Мухаммед Пайгамбар (с.а.в.) инсандардын бир тукумдан келгендиктерин жана улуулуктун бир гана такыбалык менен өлчөнө тургандыгын белгилөө менен гана чектелбестен Аллахтын инсандарды улуттарына карата баалабай тургандыгын да өтө баса белгилеген. Бир хадисинде “Аллах кыямат күнү силердин ата-тегиңер тууралуу сурабайт. Эч күмөнсүз Аллах алдындан эң улуу болгонуңар жамандыктардан качынганыңар, такыба болгонуңар.” деген. Башка бир хадисинде болсо “Аллах силердин байлыгыңарга жана келбетиңерге карабайт, бирок силердин жүрөгүңөргө жана амалдарыңарга карайт.” деп аткан. Ушул чындыктын баары жана эскертүүлөр турганда улутчулдук идеологиясын туу тутунган жана Исламдан жогору көргөн адамдын мусулманчыгынын эч кандай мааниси жок. Аз. Пайгамбарыбыз (с.а.в.) “Улутчулдукту туу тутунган адам бизден эмес, улутчулдуктан улам согушка киришкен адам да бизден эмес.” деген сөздөрү менен мындай адамдын ордун белгилеген.

Ислам алып келген дүйнөлүк бир туугандык принциби наадандык доорунда зулумдук менен өкүм сүргөн улутчулдук адатыны сыйрып жок кылган. Өздөрүн ак сөөк жана улуу көргөн Мекке аристократтарыны зулумдук жана кыйноолоруна карабастан Ислам Римдик Сухайб, Хабешистандык Билал жана Ирандык Селман сыяктуу кордолгон инсандардын аракеттери менен ийгилекке жетип глобалдык бир коомду түзгөн.

151. Мужадала 58/22.

ТЕКШЕРҮҮ ҮЧҮН СУРООЛОР

А. Төмөндөгү суроолорго жооп бергиле

1. Насхтин аныктамасын кылгыла.
2. Иъжаз жана Мужиза терминдерин ачыктагыла.
3. Курандын иъжазы тууралуу бир аят айткыла.
4. Мушриктерди түнкүсүн Куранды угууга тарткан себептер эмне эле ачыктагыла.
5. Курандагы мажаздардын кандай артыкчылыктарды камсыздагандыгын түшүндүргүлө.
6. Кураны Каримдин инсандарды алсыз калтыруу жактарын санап кыскача ачыктагыла.
7. Мухкам жана мутешабихтин сөздүк маанилерин айткыла.
8. Куранда насих жана мансух аяттардын болуу себептерин бир мисал менен ачыктагыла.
9. Куранда мубхемат деген эмне? Бир мисал бергиле.
10. Куран илимдеринде вужух жана назааир эмне экенин бир мисал менен ачыктагыла.
11. Пайгамбарыбызга (с.а.в.) берилген эң чоң мужиза эмне экенин кыскача түшүндүргүлө.

Б. Төмөндөгү суроолордун туурасын белгилегиле.

1. “Айткын: «Ант болсун, бул Курандын окшошун жасоо үчүн инсандар жана жиндер топтолушса жана бири-бирлерине колдоо көрсөтүшсө да аны жасай алышпайт»»¹⁵² аяты Куран илимдеринен кайсынысын билдирет? а. Иъжазул-Куран б. Себеби нузул в. Насих жана мансух г. Гарибул-Куран д. Вужух жана назааир	2. Төмөндөгүлөрдөн кайсынысы мухкам аяттардын өзгөчөлүктөрүндөн бирөөсү эмес? а. Аяттардын маанилери так. б. Аяттардын маанилери жеңил түшүнүлөт. в. Аяттардын маанилери ачык г. Ибадат, адал, арам жана амалдарга таандык жагдайлар орун алат. д. Аллахтын зат жана сыпаттары, ыйман, акырет сыяктуу кайып менен байланыштуу темаларды камтыйт.

152. Исра 17/88.

3. Төмөндөгүлөрдөн кайсынысы Курандын кылган өзгөрүүлөрүндөн бирөөсү эмес?

- а. Инсандарды путка сыйынуу сыяктуу түркөйлүктөн куткарып ааламдардын Эгеси болгон Аллахка кул болууларыны жана ага ибадат кылууларыны камсыздоо.
- б. Бай-кедей, кожойун-кул деп бөлүнүүнү жойгон.
- в. Жалгандын ордуна чындыкты, зулумдуктун ордуна адилеттүүлүктү, улутчулдуктун ордуна теңдикти, душмандыктын ордуна тынчтык жана бир туугандыкты орнотуусу.
- г. Кан дооматтарын, өч алууну, жалган айтууну жана башкаларды алдоону тыйды.
- д. Эркек балдарына кыз балдарына караганда көбүрөөк маани берүүнү тыйды.

4. Төмөндөгүлөрдөн кайсынысы себеби нузулду билүүнүн пайдаларындан бирөөсү эмес?

- а. Угуучулардаа угуу жана кызыгуу арзуусун ойготот.
- б. Сүрөнүн же болбосо аяттын дагы да жакшы түшүнүлүүсүнө себеп болот.
- в. Аяттар менен белгиленген буйрук жана тыйуулардын сырлары дагы да ачык жана жеңил билинет.
- г. Күмөндөр жойулат жана каталардын алды тосулган болот.
- д. Аяттардын мухам же болбосо мутешабих болуп болбогондугунун түшүнүлүүсүн камсыздайт.

5. Кураны Карим түшүндүрмөлөрүндө түрдүү адабий өнөрлөрдү колдонгон. Кураны Каримде сөздөр хакикий (түз) маанилеринде колдонулгандыгы сыяктуу, кээде түрдүү маанилерде колдонулат. Тафсир усулунда буга эмне деп аталат?

- а. Мушкил
- б. Мажаз
- в. Хакикат
- г. Мубхем
- д. Мухкам

6. Кураны Каримде бир сөздүн ар кандай аяттарда ар башка маанилерде колдонулуусуна эмне деп аталат?

- а. Мутешабих
- б. Мухкам
- в. Вужух
- г. Назааир
- д. Мубхем

7. Бир насстын өкүмүнүн кийин келген бир насс менен жокко чыгарылуусуна эмне деп аталат?

- а. Себеби нузул
- б. Насх
- в. Гарибул-Куран
- г. Мутешабих
- д. Назааир

В. Төмөндөгү сүйлөмдөрдө өткөн боштуктарды кашанын ичинде берилген сөздөрдүн ылайыктуусу менен толтургула.

(Мутешабих, Насих, Гарибул-Куран, Назааир, Мухкам, Мубхемаат, Себеби Нузул)

1. Өзүнөн мурдаңкы өкүмдү жокко чыгарган аяткадеп аталат.
2. Бирден көп мааниси болгон жана бул маанилерден бирөөсүн тандоо үчүн башка бир далилге муктаждык болгон аяттарга аяттар деп аталат.
3. Бир же болбосо андан көп аяттын түшүүсүнө себеп болгон окуяларгадеп аталат.
4. Мааниси ачык жана так болгони аяттарга деп аталат.
5. Кураны Каримде бир мааниге келсе дагы башка сөздөр менен айтылган сөздөргө деп аталат.
6. Кураны Карим кээде сөз кылган адамдардын жана жерлердин аттарыны ачык бербешти мүмкүн. Мунун ордуна адамдарга, жерлерге жана тарыхка, ат атоочторго көңүл бурат. Курандагы бул сыяктуу сөздөргөдеп аталат.
7. Айрыкча Куранда аз колдонулуусундан улам мааниси кеңири жайылбаган, түшүнүлүүсү кыйын сөздөр бар. Курандагы мындай сөздөргөдеп аталат.

Г) Терминдер

Бош жерлерге келе турган терминдерди тапкыла.

1.: Өкүмү жокко чыгарылган аят.
2.: Инсандардын жысоого алсыз калган жана бир гана Аллах тарабындан пайгамбарларга берилген табияттан тышкары болгон окуя же болбосо кубулуштар.
3.: Кураны Каримде жеңил түшүнүлгөн ачык сөзлөр.
4.: Кураны Каримде жеңилдик менен түшүнүлбөгөн, түшүнүү үчүн башка бир далилге муктаждык болгон аяттар.
5.: Аяттардын түшүү себеби маанисиндеги сөз.
6.: Бир насстын (аят жана хадистин) өкүмүнүн кийин келген бир насс менен жоюлуусу.
7.: өзүнөн мурунку өкүмдү жойгон аятка берилген ысым.
8.: Кураны Каримде сөздөрдүн түз маанилеринде колдонулуусуна айтылат.
9.: Кураны Каримде сөздөрдүн түз маанисинин тышында кыйыр маанисинде колдонулуусуна айтылат.
10.: Кураны Каримде, бир сөздүн түрдүү аяттарда ар кандай маанилерде колдонулуусуна айтылат.
11.: Кураны Каримде ар кандай сөздүн бир маанини билдирүүсүнө айтылат.
12.: Курандын сүрөлөрүнү түзгөн ар бир бөлүмү.
13.: Курандын ар бир бөлүмү.

БӨЛҮМ VI

ТААНЫМАЛ ТАФСИРЧИЛЕР ЖАНА ТАФСИРЛЕРИНИН ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ

БӨЛҮМДҮН ТЕМАЛАРЫ

- ▶ АБДУЛЛАХ Б. АББАС ЖАНА ТАФСИРДЕГИ ОРДУ
- ▶ ТАБЕРИЙ ЖАНА ТАФСИРИ
- ▶ ЗАМАХШЕРИЙ ЖАНА ТАФСИРИ
- ▶ ФАХРЕДДИН АР-РАЗИ ЖАНА ТАФСИРИ
- ▶ КУРТУБИЙ ЖАНА ТАФСИРИ
- ▶ КАДЫ БЕЙЗАВИЙ ЖАНА ТАФСИРИ
- ▶ ИБН КАСИР ЖАНА ТАФСИРИ

ДАЯРДЫК ҮЧҮН СУРООЛОР

- ▶ Маанилүү тафсирчилердин бир канчасынын ысымын атагыла.
- ▶ Табери ким, тафсир жаатындагы эмгегинин атын жазгыла.
- ▶ Тафсирчи Замахшаринин өмүр таржымалын изилдегиле жана талкуулагыла.

ТААНЫМАЛ ТАФСИРЧИЛЕР ЖАНА ТАФСИРЛЕРИНИН ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ

Куран түшүрүлө башталгандан тартып аны эң жакшы түшүнүү жана иш жүзүнө ашыруу мусулмандар тарабынан орток максат катары кабылданган. Бул максаттын алкагында Аз. Пайгамбарыбыздын (с.а.в.) заманындан баштап Куранды түшүнүү үчүн ар түрдүү иш-аракеттер кылынган. Булардын башында болсо Курандын тафсир кылынуусу аракети келүүдө. Белгилүү усул менен Куранды тафсир кылган тафсирчилер жашаган доор жана учурдун талабына, маданий абалдарына, адис болгон илимдин тармактарына жана түшүнүктөрүнө жараша бири-бирлеринден айрымаланып турушкан. Мунун натыйжасында кээ бири риваят, кээ бирлери дираят методдорун колдонушкан. Мындан улам түрдүү тафсир булактары пайда болгон. Кураны Карим Арапча катары түшүрүлгөндүгү үчүн анын тафсири менен тиешелүү алгачкы жазылган эмгектер Арапча болгон. Бул жаатта жазылган көптөгөн Арапча тафсир болуусуна карабастан арасындан бир бөлүгү түрдүү өзгөчөлүктөрүндөн улам Курандын түшүнүлүүсүндө дайым баш багыла турган эмгек өзгөчөлүгүндө болгон. Алар төмөнкүлөр:

1. АБДУЛЛАХ Б. АББАС ЖАНА ТАФСИРДЕГИ ОРДУ

Абдуллах б. Аббас Мухаммед Пайгамбарыбыздын (с.а.в.) чоң атасынын уулу, тафсир жана фыких илимдеринде абройлуу адам катары кабыл кылынган жана хадис риваят кылгандардын арасында болгон сахаба. Ибн Аббас деп да таанымал болгон. Хижраттан үч жыл мурун мусулмандар Курайштын курчоосунда болгон учурда Меккеде төрөлгөн. Төрөлгөндө атасы тарабындан Аз. Пайгамбарыбызга (с.а.в.) алынып барылган жана анын дуасы алынган. Сүйүктүү Пайгамбарыбыздын (с.а.в.) аялдарындан Меймуне энебиз (р.а.) тайэжеси болгондугу үчүн кээ бир түндөрү Пайгамбарыбыздын (с.а.в.) үйүндө конок болот эле. Аз. Пайгамбарыбызга болгон сүйүүсү, берилгендиги жана кызматтары себебинден улам анын көңүлүндө орун алган. Айрыкча “Аллахым ага китепти үйрөт жана динде терең илимдүү кыл!” таризиндеги дуасына жеткен.

Ибн Аббас Аз. Пайгамбарыбыз (с.а.в.) көзү өткөндө он үч жашында бала эле. Көп хадис риваят кылган (муксируун) сахабалардан болгон. Риваят кылган 1660 хадистин бир бөлүгүн Аз. Пайгамбарыбыздын өзүнөн уккан. Көбүнү болсо Аз. Умар, Аз. Али, Муаз, атасы Аббас, Абдуррахман б. Авф, Абу Суфян, Абу Зар, Убей б. Каъб, Зейд б. Сабит жана башка сахабалардан үйрөнгөн. Хадис аалымдары анын риваят кылган хадистерине өтө маани беришкен.

Кураны Каримдин терендиктерин түшүнүп чечмелөө үчүн Аз. Пайгамбарыбыздын (с.а.в.) өзгөчө кылган дуасына жеткен Абдуллах б. Аббас тафсир илиминдеги улуулугуну, алгачкы доорлорундан тартып көптөгөн адамдар тарабынан кабыл кылынган. Аяттардын түшүү себептерини, насих жана мансухуну аябай жакшы билгениндей эле Арап адабиятына болгон билими өтө мыкты эле. Бул себептен улам сахабалар доорундан тартып ага “таржуманул-Куран”, “Бахр (деңиз-океан)” жана “Хибр (аалым)” наамдары менен айтылып келген. Арийне Халифа Аз. Умар (р.а.) Бадр согушуна катышкан сахабалардын катышкан бир илим мажлисинде жашы кичине болгонуна карабастан аны да ал жерге алып баргандай эле анын пикирлерине да чоң маани берип андан суроолорго жооп сурайт эле.

Ибн Аббас Исламдын алгачкы доорлорунда пайда болгон саясий кагылышууларга катышкан эмес жана анын ордуна өзүн илимий иш-аракеттерге берген. Шакирттерди жетиштирип Мекке тафсир мектебинин куруучусу болгон.

Ибн Аббастын шакирттери арасында көптөгөн факихтер (Ислам укукчулары) болгон. Икриме, Мужахид, Атаа, Саид б. Жубайр, Тавус, Саид б. Мусаййаб булардын кээ бирлери. Айрыкча Ибн Аббас тафсир, фыких жана хадистен башка Арап адабияты жаатында терең илимге ээ эле. Бир эле учурда мыкты бир хатип-оратор эле. Намаздардан кийин таасирдүү сөздөрдү айтат эле. Угуучулар арасында Арапча билбегендер болсо сөздөрүнүн алар тарабынан да түшүнүлүүсү үчүн котормочу колдонот эле.

ҮЙРӨНӨЛҮ

Ибн Аббастын тафсир тармагындагы эн маанилүү эки эмгеги төмөндөгүлөр:

1. Тафсиру Ибн Аббас: Андан алынган жана түрдүү тафсир жана хадис китептеринде орун алган тексттер.
2. Гарибул-Куран: Курандагы “Гариб” сөздөрдүн кайсыл Арап урууларынын диалектилеринден алынгандыгын көрсөтүү менен аяттарды ачыктаган.

МААЛЫМАТ КУТУЧАСЫ

Ибн Аббас табияты жагынан саясатка кызыкдар болбогондуктан, доорундагы саясий окуяларга көп катышкан эмес. Муну менен бирге аны хижраттын 18-21-жылдарында Эгипетте, хижраттын 27-жылында Түндүк Африка жортуулдарында жана ошол эле жылы Журжум жана Таберистан жортуулдарына да кытышканын көрсө болот. Хижраттын 36-37-жылдарында болсо Аз. Али мене биргеликте Жамал жана Сыффийн окуяларында болгон.¹

1. İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, Ankara 1988, I, 103.

2. ТАБЕРИЙ ЖАНА ТАФСИРИ

Мухаммед б. Жарир ат-Табири хижраттын 225-жылында Хазар деңизинин түштүгүндө жайгашкан Амул шаарында дүйнөгө келген. Хижраттын III-кылымынын эң алдыда келген тарых, фыких жана тафсир аалымдарындан. Жаш кезинден тартып илим тармагында эмгектенген. Илим алуу үчүн Рей, Басра, Куфа, Мадина, Сирия жана Мисир сыяктуу жерлерди кыдыргандан кийин Багдатка жайгашкан. Ал жерде сабактарды берген жана өз фыкихтык көз караштарын үйрөткөн. Эмгектеринин бир гана бир бөлүмү күнүбүзгө чейин келип жеткен. Калган эмгектери эле бүгүнкү тарых жана тафсир изилдөөлөрүнө чыйыр ача турганчалык мааниге жана байлыкка ээ. Анын фыких тармагында да бир мазхаб куруучусу болгондугу маалым. Бирок бул мазхаб күнүбүзгө чейин келип жеткен эмес. Багдатта хижраттын 310-жылында көз жумган.

Кураны Каримдин кырааты, хадис, тафсир жана фыких тармагында түрдүү эмгектери бар. Булардын арасында эң таанымалдарынан тарых жаатындагы *“Тарихул-умем вал-мулк”* жана тафсир тармагындагы *“Жамиул-баян ан та’вили аайил-Куран”* аттуу эмгектери.

“Жамиул-баян ан та’вили аайил-Куран” атын ташыган тафсирини 883-жылында бүтүргөн. Кээ бир китепканаларда нускалары болуу менен бирге 19-кылымдын аягына чейин басылып чыгарылган эмес эле. Бул чоң эмгектин жоголуп кетүүсүндөн коркушкан. Бирок кийинчирээк басылып аалымдардын кызматына сунулган. Табери тафсиринин киришинде Курандын Арапча түшүүсүнүн себеби жана аяттардын чечмеленүүсүнө уруксаттын болуп болбогондугу темасына токтолгон. Табери хадистерден, сахаба жана табиун сөздөрүндөн, кыраат айрымачылыктарындан, тил илимдеринен, ырлардан, фыких илиминден, тарыхтан жана келамдык көз караштардан пайдаланган. Муну менен бирге Табери өзгөчө кээ бир кыска аяттарды тафсир кылган эмес, аяттардын маанилерине ишарат кылуу менен гана жетинген.

Табери тафсиринде аяттарга ачыктама кыла турган баардык риваяттарды бир жерге топтогонго аракет кылган. Андыктан анын тафсири, өзүнөн мурунку баардык тафсирлерге булак боло турган эмгек болуп калган. Табери риваяттарды жеткирип койуу менен калган эмес, ал өз көз карашын да окуучуга жеткирген. Бул жактан алып караганда риваят тафсиринин өзгөчөлүктөрү көрүнгөндөй эле дираят тафсиринин да өзгөчөлүктөрү бул тафсирде байкалат.

3. ЗАМАХШЕРИЙ ЖАНА ТАФСИРИ

Жаруллах Махмуд б. Умар аз-Замахшари бүгүнкү Түркменистандын чектери ичинде калган Харезм аймагындагы Замахшер шаарчасында хижраттын 467-жылында төрөлгөн. Замахшери атактуу Селчуклу султаны Маликшахтын өкүмдарлыгы учурунда жана илимдин өнүгүшүнө чоң маани берген вазир Низамулмулк заманында жашаган. Бухара, Хорасан, Исфахан жана Багдат сыяктуу илим борборлорунда ар кандай аалымдардан сабактарды алгандан кийин Меккеге жайгашкан. Каабада итикафка кирип өзүн толугу менен илимге берген. Тил менен тиешелүү илимин өнүктүрүү үчүн оазис жана чөлдөрдөгү Арап урууларын зыярат кылып кыдырган. Замахшери хижраттын 538-жылында Харезмдин Журжанийе шаарчасында көз жумган.

Лугат (тил), белагат (Арап адабияты), тафсир, хадис жана ыкых сыяктуу тармактарында алтымыштан ашуун эмгеги болгон Замахшаринин эң таанымал эмгеги “*аль-Кашишаф*” атту тафсири. Тафсирде кыраат айрымачылыктарына көңүл бургандай эле насих жана менсух аяттарды да билдирген. Мушкил (карама каршыдай көрүнгөн) аяттардын та’вил жоромолдорун кылып Куранда карама каршыдай көрүнгөн аяттардын болбогондугун билдирген. Акылга өтө басым жасагандыгы сындалган Замахшари Курандын лугат, нахив (синтаксис), белагат жана иъжаз жактарынан изилденүүсүнө чоң маани берген. Куранда өткөн сөз жана сүйлөмдөрдүн түпкүлүктөрүн көрсөтүүсү эмгегинин маанилүү өзгөчөлүктөрүндөн. Замахшери кезеги келгенде кыраат маалыматтарын берген. Ыкых (укук) жагынан Ханефи мазхабына жакын көз караштар жана ачыктамаларды кылган. Мисалы Фатиха сүрөсүнүн тафсиринде “аль-хамд” сөзүнүн ачыктап жатканда бул сөздүн “мдх” тамырынан келген “мактоо, алкоо” сөзүнүн синоними маанисинде болгондугун жана “кылган жакшылыктары үчүн мактоо” маанисинде болгондугун баяндаган. Мындай кийин өз ачыктамасын далилдөө үчүн эски Арап ырларынан далил келтирген. Замахшери айрыкча “аль-Хамд” сөзүнүн терс маанисиндеги сөздүн “ез-зем” (жерүү) сөзү болгондугун белгилеген. Акырында болсо бул сөздүн түрдүү окулуш формалары тууралуу сөз кылган. Замахшери тафсиринде ишеним жагынан болсо Мутазилинин көз карашын карманган. Замахшаринин көз караштары жана аяттарды жоромолдоосу анын тафсир тармагындагы салмагын көрсөтүп турат. Тил менен тиешелүү ачыктамалары жагынан анын тафсири, баш тарткыс даражадагы мааниге ээ.

4. ФАХРЕДДИН АР-РАЗИ ЖАНА ТАФСИРИ

Абу Абдуллах (Абулфадл) Фахреддин Мухаммед б. Умар Хусейин ар-Рази ат-Таберистани (ө. 606/1210) келам, тафсир жана усулул-ыкых тармагындагы таанылган Эшъари аалымы. Хижраттын 543-жылында Хазар деңизинин түштүгүндө жайгашкан Рей шаарында төрөлгөн. Алгачкы талим-тарбиясыны Рей шаарынын алдыда келген аалымдарынан бири болгон атасынан алган.

Фахреддин Рази VI-кылымда жетишкен маанилүү илим адамдарынан бирөөсү. Күчтүү зээни, ой-жүгүртүүсү жана таасирдүү сөзү сүйлөөсү менен таанылган жана VI-кылымдын улуу ойчулдарынан болгон. Тафсир дисциплинасында чоң мааниге ээ эмгектерди калтыруу менен биргеликте келам, ыкых усулу, тафсир, Арап тили, философия, мантык (логика), астрономия, медицина, математика сыяктуу ошол доордогу баардык илимдерди үйрөнүп ошол тармактарда эмгектерди берген көп кырдуу бир аалым болгон. Мындан улам “аллааме” наамы менен да таанылган. Иран, Түркистан, Афганистан жана Индия чөлкөмдөрүндөгү кээ бир шаарларды кыдыргандан кийин Херат деген жерге жайгашкан. Жашоосунун калганыны мына ошол жерде өткөргөн. Бир тараптан эмгектерди жазганындай эле башка тараптан 300дү ашкан шакирт өстүргөн. Рази 1-шаввал 606-жылы Хератта дүйнөдөн кайткан.

Диний илимдер ичинде Разинин дагы да белгилүү болгон тармактары булар тафсир жана келам болуп эсептелет. Тафсир тармагындагы эң маанилүү эмгеги “*Мефатихул-гайб*” эмгеги. Бул эмгеги “*ат-Тафсирул-кабир*” деп билинет. Разинин тафсирге таандык эң маанилүү эмгеги болуп отуз эки том абалында басылган. Тафсиринде дираят методуну ийгиликтүү колдонгон жана өзүнөн кийинки келген баардык тафсирчилерге булак болуп берген. Куранды тафсир кылып жатканда доорундагы бар болгон бүтүн илимдерден

пайдаланып илимий тафсир кыймылына башчылык кылган. Рази жалпысынан дираят методуну колдонуу менен бирге аяттар менен байланыштуу риваяттарды себеби нузуул жана кыраат айрымачылыктарын айтууга да маани берген. Бирок булар арасындан бирөөнү тандоо туура келген болсо тандалган маанинин аяттардын рухуна ылайыктуу болуусуна көңүл бөлгөн. Ага караганда эң туура тафсир Курандын Куран менен кылынган тафсири.

Фахреддин Рази тафсиринде ээ болгон ар түрдүү илим тармактарын колдонгон. Кээ бир аалымдар анын бул илимдерге таандык маалыматтарын тафсиринде орун бергенин сындашкан. Кадыр сүрөсүнүн алгачкы аятын тафсир кылып жатканда бул аят менен байланыштуу жети башка - башка маселенин болгондугун белгилеген жана тил, стил жана грамматикалык темалары, Курандын кандай түшкөндүгүнө жана кадыр түнүнүн убактысы менен байланыштуу көз караштарды колго алып изилдеген.

Фахреддин Рази тафсиринде айрыкча ахли сүннөттүн келами көз караштарын коргогон. Мутазиле аалымдары Курани каримди тафсир кылып жатканда кеңири келам, тил, адабият сыяктуу илимдерди колдонуп Сунний аалымдарын сындай турганчалык өлчүдө күчтүү дираят тафсирлерин жазышкан. Фахреддин Рази да Мутазиле тафсирчилеринин көз караштарына жооп берүү үчүн бул тафсирин жазган. Рази ал жерде алардын колдонгон методун колдонгон, өз көз караштарын коргогон жана Мутазиленин көз караштарынын алсыздыгын өз көз караштары менен көрсөткөнгө аракет кылган.

Кыскача Фахреддин Разинин тафсири Ислам маданиятынын маанилүү мурастарынан бирөөсү болуп келген.

5. КУРТУБИЙ ЖАНА ТАФСИРИ

Мухаммед б. Ахмед Куртуби Андалустун (тарыхта Испанияда курулган Ислам мамлекети) илим борборлорундан бирөөсү болгон Куртубада туулган. Көптөгөн Ислам шаарларын кыдырган жана илим алган. Кийинчирээк Эгипетке жайгашкан жана хижраттын 671-жылында ошол жерде көз жумган.

Малики мазхабындан болгон Куртуби зухд жана такыба жашоосун жашаган аалым болгондой эле көз караштын тардыгынан узак бир аалым эле.

Куртуби тафсирине *“аль-Жамиул ли ахкаамил-Куран”* атын берген. Ысымындан түшүнүлгөндөй эле анын тафсири өкүм билдирген аяттардын ачыктамасына өтө маани берген. Андыктан Куртуби тафсири ахкам тафсири болуп эсептелет. Куртуби Малики мазхабына таандык болуу менен бирге ар кыл мазхабтардан да туура көргөн көз караштарды кабылдаган. Мисалы Бакара сүрөсүнүн 187 - аятын тафсир кылып жаткан учурунда Рамазан орозосуну унутуп тамак ичи алган кишинин Малики мазхабына караганда ал орозосунун казасын кылуусу керек. Бирок Куртуби бул көз карашты эмес казасын кылууга кажет жок деген көз карашты туура көргөн.

6. КАДЫ БЕЙЗАВИ

Чоң тафсирчилерден бири болгон Насуриддин Абу Саид Абдуллах б. Умар б. Мухаммед Бейзави Шираз жакындарындагы “Бейда” шаарчасында дүйнөгө келген. Туулган күнү тууралуу маалыматтын болбоосу менен биргеликте кээбир булактарда хижраттын 585/1180-жылында дүйнөгө келгендиги билдирилген.

Ширазда казылардын казысы (баш казы) кызматын аркалаган Бейзави бул кызматты кылгандай эле көптөгөн адамга илим үйрөткөн. Казылык кызматында аябай кылдаттык жана тайманбастык менен иштеген Бейзави бул кызматындан баш тарткандан кийин Тебризге барган жана өмүрүнүн калган бөлүгүн ибадат менен жана эмгектерди жазуу менен өткөргөн. Хижраттын 685/1286-жылында Тебризде дүйнө салган.

Эмгектеринден кээ бирлери ушулар: *Анварут-танзил ва асрарут-та’вил*, *Минхажул-вусул ила илимил-усул ва шархул-махсул*.

Исламий илимдердин көпчүлүк тармагына таандык эмгектерди калемге алып “алламе” наамына татыктуу болгон Бейзавиге негизги таанымалдыкты таптырган *“Анварут-танзил ва асрарут-та’вил”* ысымдуу тафсири болгон. Бейзави бул эмгегинде өзүнөн мурунку белгилүү тафсир китептерин мыкты корутундулаган, аяттарга жасаган жоромолдору менен бирге тил эрежелерине таянып кылган ачыктамалары аркылуу чоң тафсирчи болгондугун көрсөткөн. Ислам ааламында жана Европада көп жолу басылган бул эмгектин 250гө жакын шархы (кеңири чечмелениши) жана хашийеси (кошумча ачыктамалары) бар.

Бейзави бул эмгегини жазып жатканда Замахшеринин жана Фахреддин Разинин тафсирлери менен Рагып аль-Исфahanинин *“аль-Муфрадат фи гарибил-Куран”* ысымдуу эмгегинден көп пайдаланган. Өзүнөн мурдакы тафсирчилердин көз караштарына да орун берген Бейзави булардын бир бөлүгүнү кабылдагандай эле кээ бирини зайыф (алсыз) катары кабыл кылган.

7. ИБН КАСИР (Ө. 774/1373)

Абул-фида Исмаил Имамуддин б. Умар б. Касир ад-Дымашки 701/1301 - жылында Дамасктын жакындарындагы Бусрага коңшулаш Маждел айылында дүйнөгө келген. Хижраттын 707 - жылында үй-бүлөсү менен биргеликте Дамаскка көчкөн. Хижраттын 711 - жылында Курани каримди жаттаган. Башталгыч илимин байкеси Абдулваххабдан алган Ибн Касир кийин араларында Ибн Таймийенин да болгон таанымал аалымдардан тафсир, хадис жана фыких илимдерин үйрөнгөн. Жаш кезинде эле жазган *“Ахкамут - танбих”* аттуу эмгегини устазы Бурханеддин аль-Фазариге сунуп мактоосуна таатыган. Айрыкча хадис, тарых, кыраат, келам фыких сабактарын берген. Устаздары арасында Бурханеддин аль-Фазари, кайнатасы Юсуф аль-Мыззи, Зехеби жана Ибн Теймийеден сыяктуу аалымдар бар. Жаш курагында эмгектерди калемге алып баштаган Ибн Касир Дамасктагы медреселерде сабак берген. Өмүрүнүн акырларында көздөрү көрбөй калган. Ибн Касир 774/1373 – жылында Дамаскта дүйнөдөн кайткан.

Ибн Касир “аль - Хафизул - мухаддис” наамы менен таанылган. Зехеби хадис илминин түрдүү тармактарында берген эмгектеринден улам Ибн Касир тууралуу мактоо сөздөрүн айткан жана ага “аль - факихул - муфти” ылакабын берген.

Фыкихта Шафии мазхабына таандык болуусу менен бирге башка мазхабтардын да көз караштарына да ачык эле. Ибн Теймийенин таасиринде калып Ханбели келамын кабылдаган.

Ибн Касир өкүмдарлар, амирлер, аалымдар жана калктын көңүлүндө ишеничтүү бир адам эле. Маанилүү диний жана саясий маселелерде анын фатвасына баш багылган жана берген чечимдерине мойун сунулган.

Фыких, хадис, келам жана тафсир тармагында көптөгөн эмгектерди жазган Ибн Касирдин тафсир тармагында эң маанилүү эмгеги “*Тафсирул-Куранил-азим*” эмгеги. Риваят тафсирлери ичинде Таберинин тафсиринден кийин эң маанилүү эмгек болуп эсептелет. Бул тафсирде Табери Ибн Абу Хатим, Ибн Атыййе сыяктуу улуу тафсирчилердин риваяттары орун алган.

ОКУУ БӨЛҮМҮ

АБДУЛЛАХ Б. АББАС

Ибн Аббасты момундардын амири Умар б. аль - Хаттаб мажлистерине чакырып анын көз карашыны сурап турат эле. Меккелик Мухажирлер: “Ибн Аббасты чакырганындай эле эмне үчүн биздин балдарыбызды чакырбайсын” дешкенде ал аларга: “Бул жетилген жана улгайгандардын жашы. Анын көп суроо сураган тили, жакшы андаган жана акыл калчаган жүрөгү бар.” деген. Аларды кийинчирээк бир күнү алдына чакырган жана өзү билген маселелерди аларга көрсөтүү максатында Ибн Аббасты да чогуу отуруусу үчүн чакырган. Аз. Умар (р.а.) Аллах Тааланын: “Аллахтын жардамы жана жеңиш келгенде...”¹⁵³ сүрөсү жөнүндөгү көз карашыңыз кандай жеп сурады. Кээ бирлери “Улуу Аллах бизге Меккени каратып алууну насип кылса ага мактоо айтып, андан кечирим сурообузду буйурду” деген болсо кээ бирлери үн катышпады. Ибн Аббас болсо: “Жок” деди. Аз. Умар (р.а.): “Мейли не дейсин?” деп суроо сураганда Ибн Аббас ушул жоопту берди: “Бул жердеги маселе Пайгамбарыбыздын (с.а.в.) ажалынын келгени тууралуу. Аллах Таала ага өзүнүн жардамы жана Меккенин каратылып алынышы демек болгон фетихтин келүүсү бул сенин ажалыңдын келүү белгиси, деп билдирди. Мындан улам сен мактоо менен Эгенди аруула жана андан кечирим сура. Анткени ал тооболордуу көп кабыл кылуучу.” деп ачыктады. Умар (р.а.) сөздү улай: “Менин да бул аят тууралуу билгендерим, сенин билгендериңден айрымасы жок” деген.

153. Наср 110/1.

ТЕКШЕРҮҮҮҮЧҮН СУРООЛОР**А. Төмөндөгү суроолорго жооп бергиле**

1. Абдуллах б. Аббастын тафсир илиминдеги ролун ачыктагыла?
2. Казы Бейзавинин тафсирини бишка тафсирлерден өзгөчөлөндүргөн өзгөчөлүктөрүн эмнелер?
3. Таберинин тафсиринде маани берген жагдайлар эмнелер?
4. Фахреддин Разинин тафсиринин өзгөчөлүктөрүн белгилегиле?
5. Куртубинин тафсиринде кайсыл тармакка басым жасалган?

Б. Төмөндөгү суроолордун туураларыны белгилегиле.

1. Төмөндөгүлөрдөн кайсынысы риваят тафсири? а. Табери тафсириб. Рази тафсирив. Замахшери тафсириг. Куртуби тафсирид. Бейзави тафсири	2. Кураны Каримдин терендиктерини түшүнүп жоромолдонуусу үчүн Аз. Пайгамбардын (с.а.в.) атайын дуа кылган, сахабалар доорундан тартып “Таржуманул-Куран” наамы менен таанылган тафсирчи ким? а. Абдуллах б. Аббасб. Фахреддин Разив. Замахшериг. Ибн Касирд. Табери

3. Курандын иъязыны бүтүндөй жактары менен кароосу Куранда өткөн сөз жана сүйлөмдөрдүн түпкүрүнү көрсөтүүсү эмгегинин маанилүү өзгөчөлүктөрүнөн? Бул эмгектин атын жазуучусу менен биргеликте жазгыла?
 - а. Табери - *Жамиул - Баян - ан та'вили аайил - Куран*
 - б. Фахреддин Рази - *Мефатихул - гайб*
 - в. Замахшери - *аль - Кашиаф*
 - г. Ибн Касир - *Тафсирул - Куранил - Азим*
 - д. Куртуби - *аль - Жамиул - Ахкамил - Куран*
4. Тафсиринде өкүм билдирген аяттардын ачыкталуусуна өтө маани берген тафсирчи төмөндөгүлөрдөн кайсынысы?
 - а. Куртуби
 - б. Фахреддин Рази
 - в. Замахшери
 - д. Ибн Касир
 - д. Абдуллах б. Аббас

В. Төмөндөгү сүйлөмдөрдө өткөн боштуктарды кашанын ичинде берилген сөздөрдөн ылайыктуу болгону менен толтургула?

(Фахреддин Рази, Ибн Касир, Казы Бейзави, ат-Тафсирул-кабир, Абдуллах б. Аббас)

1. Исламий илимдердин көпчүлүгүндө эмгектерди жазып “алламе” наамын алган тафсирчи..... .
2. “аль-Хафизул-мухаддис”, “аль-факихул-муфти” ылакаптары менен таанылган тафсирчи..... .
3. “Вахийдин нурлары жана жоромолдун сырлары” маанисине келген “Анварут-танзил ва асарут-та'вил”нин эмгеги.
4. Фахреддин Рази, Мефатухул-гайб аттуу тафсирине..... да деп айтылат.
5. Аз. Пайгамбар Мухаммеддин (с.а.в.) чоң атасынын уулу тафсир жана фыких илимдеринде абройлуу кабыл кылынган жана көп хадис риваят кылгандардын арасында орун алган сахаба..... .

Г. Төмөндөгү аралаш берилген тафсирчилерди жана алардын тафсирлерини туура кылып белгилегиле.

	Тафсирчинин аты		Тафсирдин аты
	Абдуллах б. Аббас	1	аль-Жамиъ ли ахкамил-Куран
	Жаруллах Умар аз-Замахшери	2	Жамиул-баян ан-та'вили аайил-Куран
	Фахреддин Рази	3	аль-Кашшаф
	Мухаммед Бейзави	4	Тафсирул-Кураниз-азим
	Мухаммед б. Ахмед Куртуби	5	Анварут-танзил ва асрарут-та'вил
	Ибн Касир	6	Мефатихул-гайб
	Мухаммед Жарир ат-Табири	7	Тафсиру Ибни Аббас

Г) Терминдер

Бош жерлерге келе турган терминдерди тапкыла.

1. *Жамиул - Баян ан - та 'вили аайил - Куран* аттуу тафсирдин жазуучусу.
2. Замахшеринин таанымал тафсири.
3. Андалустук тафсирчи.
4. *Анварут - танзил ва асрарут-та 'вил* аттуу эмгектин ээси.
5. Курандын тафсирин кылган аалымга берилген ысым.
6. Фыких илиминин аалымы.
7. Хадис илиминин аалымына берилген ысым.

БӨЛҮМ VII

ТАФСИРДЕН ТАНДАЛМАЛАР

БӨЛҮМДҮН ТЕМАЛАРЫ

- ИЛИМ (ЗУМЕР 8-9)
- БЙМАН ЖАНА ИБАДАТ (БАКАРА 3-5)
- АДЕП ЖАНА КӨРКӨМ КУЛК-МҮНӨЗ (ААЛУ ИМРАН 133-136)
- ИНФАК ЖАНА САДАКА (БАКАРА 261-266)

1. ИЛИМ (ЗУМЕР 8-9)

ЭЧ БИЛГЕН МЕНЕН БИЛБЕГЕН БИР БОЛОБУ?

وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَا رَبَّهُ مُنِيبًا إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا حَوَّلَهُ نِعْمَةً مِنْهُ نِسِيَ مَا كَانَ
يَدْعُو إِلَيْهِ مِنْ قَبْلُ وَجَعَلَ لِلَّهِ أَنْدَادًا لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِهِ قُلْ تَمَتَّعْ بِكُفْرِكَ قَلِيلًا إِنَّكَ مِنْ
أَصْحَابِ النَّارِ * أَمَّنْ هُوَ قَانِتٌ آنَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُوا رَحْمَةَ رَبِّهِ
قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُوا الْأَلْبَابِ.

Котормосу:

8. Инсанга кыйынчылык келсе, Эгесине кайткан абалда жалбарат. Анан Аллах ага жакшылык берсе, мурун Ага жалбарганын унутат да, (башкаларды) Анын жолунан адаштыруу үчүн Аллахка шерик кошот. (Эй, Мухаммед!) Ага: «Каапырлыгың менен бир аз ырахаттанып тура тур. Албетте, сен тозок ээлериненсиң», - деп айт.

9. Ал - (Аллахка) мойун сунуп, түн ичинде сажда кылган жана так турган абалда (намаз окуп), акыреттен коркуп, Эгесинин ырайымынан үмүт кылган адам сыяктуу боло алмак беле? (Эй мухаммед!) Аларга: «Билгендер менен билбегендер тең боло алабы?» деп айт. Чындыгында, акыл ээлери гана (Курандан) насаат алат.¹⁵⁴

ТАФСИРИ:

8-9-аяттар: Бул эки аятта билген менен билбеген, чындыкты аңдаган менен аңдабаган эки адамдын адамдык сапаттары ачыкталууда. Бири-бирине толук шайкеш келе турган сүрөттөмөлөрү көрсөтүлүүдө:

Биринчи сүрөттөмөнүн алгачкы бөлүмүндө бир инсандан айтылууда. Анын башына оору, өлүм сыяктуу бир канча кыйынчылыктар келет. Ар тараптан кыйынчылыктар менен курчалгандыгын көрүп турат. Жүрөгүнүн сыгылгандыгын жана рухунун таралганын сезип турат. Бул абалда ал инсандын дароо Эгесине жалбаргандыгы, алакан жайып дуа кылгандыгы көрүнөт. Бир гана Аллахка бет алган, ал Аллахтан башкасынын кыйынчылыктан куткара албай тургандыгын түшүнгөн. Ошол эле сүрөттөмөнүн экинчи бөлүмүндө болсо ошол эле адам орун алган. Бирок бул жолкусунда кыйынчылыктар жок болгон, ордуна молчулук жана жыргалчылык келген. Коркуу ордун коопсуздукка, ачкачылык ордун токчулукка, кыйынчылык ордуну кеңдикке калтырган. Бул жерде өзгөргөн шарттарга карата сахнадагы адамдын абалынын өзгөргөндүгүн көрүүдөбүз. Бул сүрөттөмөдө кыйынчылыктын тийүүсү менен табияты жыргал көрүнгөн бул инсандын кайтадан артка кайткандыгы, жаратылышынын

154. Зумар 39/8-9.

үстүн дат басып калгандыгы; Эгесине кайтышыны, Ага жалбаруусуну жана сыналуу учурунда бир гана Ага кулчулук кылгандыгыны, Андан башка эч кимдин бул балээни кетире албай тургандыгыны унуткандыгы көрүнүп турат. Ал инсан булардын баарын унутууда жана Аллах Таалага ширк кошууга баштоодо.

9-аятта болсо биринчи сүрөттөмөгө карама каршы бир момундун адамдык сапаты сүрөттөлгөн. Бул дайыма Аллах коркуусу менен толгон, Аллахты дайыма эстеген, кыйынчылыкта жана жыргалчылыкта Аны эч эсинен чыгарбаган, түндөрүнсажда жана кыямда өткөргөн, жер жүзүндөгү жашоосун акырет коркуусу менен жашаган, Эгесинин ырайымына жана сыйлыктарына жетүүнү каалаган момун инсандын типти. Бул инсан бар болуунун акыйкатыны түшүнүүнү камсыздайт турган жана кынтыксыз илимди жарата турган Аллах Таала менен үзгүлтүксүз байланышы болгон бир көңүлдүн ээси. Бул сүрөттөмө инсандагы тунук жана терең сезимдерди тутанта турган бир көрүнүш. Бул сүрөттөмө мурдакы аят сүрөттөгөн жагымсыз көрүнүштүн толук терс маанисин берет.

Аллах Таала бул эки сүрөттөмөнү: *“Айткын: билгендер менен билбегендер бир болобу?”*¹⁵⁵ аяты менен салыштырууда жана карама каршы экенине ишарат кылууда. Анткени чыныгы илим марифат (Аллахты таанып билүү) жана таануу, чындыкты андоо болуп эсептелет. Бул илим инсандын жүрөк көзүн ачып ааламдагы бар болгон өзгөрбөгөн закондор менен тыгыз байланыш куруусуна өбөлгө түзөт. Башкача айтканда жаратылган нерселер аркылуу Жаратуучуга жеткирет. Бул илим тармагы кишини Жалгыз Өкүмдар болгон Аллахка алып барган болсо гана чыныгы илим болуп эсептелет. Болбосо илим бир гана мээни толтурган, бирок нерсенин акыйкатына жеткирбеген жыйнаксыз маалыматтар эмес. Курандын бул жердеги баянына караганда чыныгы илимге жана марифатка жетүүнүн жолу Аллах Таалага мойун сунуп ага ибадат кылуу, коркуу ичинде Аллахтын аны дайыма көрүп уккандыгын акылда тутуу. Бир гана ушул жол менен акыйкат терең түшүнүлгөн болот. Бул чындыктарды да бир гана аклы салым (нукура бузулбаган акыл) ээлери түшүнүп андай алыша алат. Бир гана акылдуу, аң-сезимдүү, кемеңгер, нерсенин акыйкатыны андаган, көргөн жана билген нерселерден пайдалана алган, көргөн жана кармаган нерсесинде Аллахты эстеген, Аллахты да, Анын алдына чыгарыла турган күндү да унутпаган бактылуу адамдар биле алышат.

Ааламдагы физикалык мыйзамдар менен жана так илимдер менен алек болуу да ушундай. Булар инсанды Аллахты таанууга жеткирүү үчүн себепчи болуусу керек. Болбосо булар тоскоол болгон парда болуудан башка эчтеке болбойт. Сыртынан кишинин маалыматы артып бирок руханий абалдарында кандайдыр бир өсүү көрүнбөсө, бул жерде коркунучтуу абал бар демектир. Болбосо инсанды илими арткан сайын Аллах Таалага болгон такыбачылыгы, сыйы жана урматы артуусу керек. Чыныгы аалымдар Аллах Тааланы кандай таанып билүү керек болсо ошондой таанышат. Көңүлдөрдө Аллахка чексиз тазим жана махабат сезимдерин ташышат. Кереметтүү аятта:

*“Чындыгында пенделеринин ичинен аалымдар Аллахтан чындап коркушат.”*¹⁵⁶ деп айтылат.

Аз. Пайгамбарыбыз (с.а.в.) болсо:

155. Зумар 39/9.

156. Фаатыр 35/28.

“Силердин Аллахты эң көп тааныганыңар жана Андан эң көп коркконуңар менмин.”¹⁵⁷
деп бул чындыкты баса белгилеген.

Арийне Аллахтын Элчиси (с.а.в.) өлүм төшөгүндө жаткан бир жаш жигитти зыярат кылды жана ага:

“Өзүңдү кандай сезип жатасың?” деп сурады. Жаш жигит:

“-Эгемдин ырайымын үмүт кылып жатам, күнөөлөрүмдөн коркуп жатам” деп жооп бергенде Пайгамбарыбыз (с.а.в.):

“-Мындай абалдарда бир кулдун жүрөгүндө үмүт менен коркуу бириксе Аллах Таалаа анын үмүт кылган нерсесин берет, аны коркконундан куткарат.”¹⁵⁸

Зуннун аль-Мысри (к.с.) бир күнү: “Ирфан (Аллахты жакшылап билүү) ээси үчүн дайыма капа болуу да дайыма бактылуу болуу да жок” деп айткан соң мындайча сөздү улайт:

“Ирфан ээлеринин абалы ушундай нерсеге окшойт: башында керемет таажысы кийилген абалда тактысына отурат. Бирок ал бул абалда эки коркунучтуу көрүнүштүн алдында титиеп коркот. Тактап айтканда башында бир кылыч асылып турат. Ал кылыч бир кыл менен карматылган. Босого алдында болсо эки жырткыч жаныбар күтүп турат...Ал бир жагынан башындагы керемет таажысы менен тактысына сүйүнүп жаткан болсо, бир жагынан да босогодо күткөн жырткыч жаныбарлардан жана башынын үстүндө кылга асылган кылычты элестетип титирейт...Бул абалда ал ирфан ээси адам кантип сүйүнсүн жана кантип корксун ойлонуп көргүлө?”

Мындан кийин төмөндөгүчө кепти улантты:

“Анын башынын үстүндө асылып турган кылыч диний өкүмдөрдүн баары. Босогодо күткөн эки жырткыч жаныбар болсо Аллахтын буйрук жана тыйуулары”

2. ЫЙМАН ЖАНА ИБАДАТ (БАКАРА 3-5)

Куран баяндаган хидаяттан (туура жолго багыт алуудан) чыныгы мааниде пайдалана ала турган такыбалардын ээ болгон белгилүү өзгөчөлүктөр төмөндөгү аяттарда мындайча кабар берилет:

الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ.

Котормосу:

3. “Кайыпка ыйман келтигендер намазды туптуура кылышат жана аларга ырыскы катары берген нерселерибизден сарпашшат.”

ТАФСИРИ:

3-аят: Такыбалардын биринчи өзгөчөлүгү кайыпка ишенүү. Ыйман - жүрөк менен тастыктоо, тактап айтканда бир нерсенин тууралыгын жүрөк менен кабыл кылуу жана аны

157. Бухари, Никах 1; Муслим, Сыям 74.

158. Тирмизи, Женаиз 11; Ибн Мааже, Зухд 31.

тил менен айтып макулдоо. Тастык болбосо ыйман болуп эсептелбейт. Тастык болуп туруп бирок адамдын кыймылдары жана жүрүм турумдары буга карама - каршы болсо бул ыймандын алсыздыгынан болуп эсептелет. Мындай ыйман менен Ислам чыныгы мааниси менен жашалбай тургандыгындай сыяктуу диндин убада кылган түбөлүктүү бактылуулугуна жетүү да өтө кыйын. Диндин көз карашында ыйман негиздерин жүрөк жана тил менен тастыктабаган каапыр, жүрөгү менен тастыктабастан тили менен кабыл кылгандыгын айткан адам мунафык-эки жүздүү, жүрөк жана тил менен тастыктаган абалда амалы болбогон болсо момун бирок фаасык (күнөөкөр) болуп эсептелет. Чыныгы ыйман келтирүү акыреттөтөзоктон кутулуп бейишке кирүүнүн жападан жалгыз шарты. Куран бул темага көп басым жасап келет.

“Гайб” таризинде айтылган “кайып” сөзү сөздүктө “чындап бар болгон бирок көз менен көрүлбөгөн нерселер” деп аталат. Аяттагы “гайб”дан максат болсо Аллах жана Анын Элчисинин бар болгондугун же болбосо боло тургандыгын кабарлаган, инсандын сезимдери менен сезе албаган бирок ишенилүүсү керек болгон бар нерселер жана окуялар. Булар Аллах, периштелер, тагдыр, кыямат, акырет, бейиш жана тозок сыяктуу жагдайлар. Аллахтын Элчиси (с.а.в.) ыймандын аныктамасын кылып жатканда: “Аллахка, периштелерине, китептерине, пайгамбарларына, акырет күнүнө ишенүү. Ошондой эле тагдырга, жакшылык жана жамандыгына ыйман келтирүү”¹⁵⁹ деп билдирген. Албетте булардын баары гайб ааламындан болуп эсептелет.

Негизинен гайб ааламына бир чек койуу мүмкүн эмес. Муну менен бирге жалпысынан эки түрдүү гайбдан сөз кылынат. Биринчиси Аллах Тааланын эч бир жаратыкка билдирбеген, бир гана өзүнө таандык болгон мутлак (толук) гайб: *“Гайбтын ачыкчытары Аллахтын жанында, башкасы аларды билбейт.”*¹⁶⁰ Экинчиси болсо изафи (салыштырмалуу) гайб. Бул Аллахтын жараткандарына каалаганына каалаганча билдирүүсү жана башкаларындан жашырган гайб болуп эсептелет. Буга караганда ар бир бар болгон нерсеге карата гайб ар башка. Бирок Куран жана сүннөттө бар болгондугу билдирилген бирок инсандын сезимдери менен толук андай албаган жагдайлар ыйман келтирүүнүн жана момун болуунун шарты. Бул кеп кылынып жаткан аятта болсо бул түрдүү гайбка ишарат кылынып жатат.

Аллах Тааланын ар түрдүү сырткы жана ички кыймылдары менен ачык жана ашкере болуусуна,¹⁶¹ кулдарына күрөө тамырынан да жакын болуусуна,¹⁶² алардын өздөрү менен жүрөктөрү арасына кирүүсүнө,¹⁶³ ар тараптан аларды курчоосуна¹⁶⁴ карабастан гайб кабыл кылынуусу көздөрдүн аны көрө албай тургандыгы¹⁶⁵ себебинден улам. Арийне ирфан ээлери “Аллах Таала ушунчалык захир (апачык) зухурунун (апачык - ашкерелигинин) катуу болуусундан улам гайб болуп көрүнбөйт.” деп айтышкан.

Көрүнбөгөн жана сезилбеген нерселер көрүп сезгендерибезге караганда алда канча көп. Бул чындыкты кабыл кылган киши Аллахка ыйман келтирүүгө жана ошондой эле анын жашоонун терең мааниси жана максаты болгондугу ишенимине жетет. Көзү метериядан башка нерсени көрбөгөн жана бүтүндөй бар болгон нерселерди көрүп сезген нерселерден

159. Муслим, Ыйман, 1, 5.

160. Ан’аам 6/59.

161. Хадид 57/3.

162. Каф 50/16.

163. Анфал 8/24.

164. Исра 17/60.

165. Ан’аам

гана тургандыгын баамдаган идеология жана системалар, инсан кыялы жана ой-пикирин кудум эле тоңдуруп аны кенен мейкиндиктерден кур калтырууда. Андыктан гайбка ыйман инсан ой-жүгүртүүсүнүн жана аң-сезиминин алдындагы туруксуз тоскоолдуктарды алып таштаган эркиндиктин мүрөк суусу. Ыйман негиздеринин “гайб” мейкиндигинде болуусу момундагы ыйман тереңдигине чексиз форма камсыз кылат. Бул себептен улам Куран ишенилүүсү керек болгон жагдайлар ичинден өзгөчө гайб темасын баса белгилеген. Анткени гайбка ыйман кулдун пайгамбардын чакырыгына кулак салып Аллахтын буйруктарына мойун сунуусунда күчтүү бир таасирге ээ. Материялдык ааламдын аркы жагында бир ааламдын бар болгондугун кабыл кылбагандар болсо Аллахка жана акыретке ыйман келтирүү чакырыгындан жүз үйүршөт.

Такыбалардын экинчи өзгөчөлүгү намазды туттуура кылуулары. Кереметтүү аятта “икаметус-салат” сөзү өтүүдө. “Салат” сөзү Куранда намаз ибадаты менен бирге дуа, мактоо, кыраат кылуу жана ырайым маанилеринде колдонулган. Намаз ибадаты бул маанилерден баарын өзүнө камтыйт. Арийне намаздын кыямында кыраат кылуу, каадасында мактоо жана дуа, акырында болсо намаз кылган адамга ырайым бар.

“Икаме” бир нерсени тургузуу, бутуна тураар абалга алып келүү деп аталат. “Икаметус-салат” болсо намазды туттуура кылуу. Тактап айтканда Аллахтын Элчисинин (с.а.в.) үйрөткөн адеп жана негиздерине мойун сунуу менен убактысында, калтырбастан, ага керектүү маанини берип, сырткы шарттарына мааниберилгендей эле хушу (коркуу менен) жана тазим сыяктуу жүрөктөн чыккан сезим жана руханий жактарын көңүлдөн чыгарбастан аткаруу. “Икаметус-салат” сөзү айрыкча намазды жамаат менен кылуунун маанилүүлүгүнө жана аткаруу үчүн керек болгон шарттардын даярдалуусунун керектигине ишарат кылууда.

Намаз ибадаты диний жашоонун омурткасын түзөт. Жеке адамдын ээни, жүрөгү жана кыймылы менен чектелген жашоосунун Аллах жана Элчисинин каалоосу алкагында жандандырылуусу үчүн баш тарткыс бир негиз болгон намаз, коомдук жашоонун курулушу жана түзөтүлүүсү үчүн да ошондой даражадагы мааниге ээ. Намаздын бул жагын белгилөө максатында Пайгамбар (с.а.в.) “Диний жашоонун негизги түркүгүбул - намаз”¹⁶⁶ деген.

Такыбалардын үчүнчү өзгөчөлүгү болсо Аллах аларга берген ырыскыларындан сарптоолору. Алар Аллахтын берген ар түрдүү ырыскысындан, Анын каалоосуна ылайык башкалардын пайдалануусуна сарпташат. “Ырыскы” баардык жандуулардын материялдык жана руханий ар түрдүү муктаждыктарын билдирген ниматтар жана жакшылыктар. Тамак-аш, суусундук, кийим-кече, мал жана башка түрдүү материялдык нимат жана мүмкүнчүлүктөр ырыскы деп аталгандай илим, ыйман жана адеп ахлак сыяктуу руханий жакшылыктар да ырыскынын ичинде каралган.

“Инфак” болсо кулдун Аллахтын ыраазылыгына жетүү ниети менен ага берилген ырыскыларындан үй-бүлөсүнө, туугандарына, башка инсандарга жана жадакалса баардык жандууларга пайда берүү максатында сарптоосу. Куранда инфак терминин колдонулган жерлеринден бирөөсү “фи себилиллах” тактап айтканда Аллахтын динини сактоо, жайуу жана улуулоо жаатында кылынган ар түрдүү каржамалар.

Аяттагы инфактан парз болгон сарптоолор максат кылынгандай эле нафил сарптоолор да максат кылынган. Парз болгондор зекет жана үй-бүлөсү үчүн кылган зарыл сарптоолор.

166. Тирмизи, Ыйман 8.

Булардын тышкары жакшы ниет менен кылынган баардык сарптоолор болсо нафил сарптоолорго кирет.

Руханий ырыскылар жагынан “инфак” адамдын ээ болгон илим, ирфан жана көркөм кулк мүнөз сыяктуу кудайдын сыйлыктарынан башкаларыны да пайдаландыруусу. Пайгамбарыбыз (с.а.в.) “Пайдалануу үчүн сунулбаган илим Аллах жолунда инфак кылынбаган казына сыяктуу.”¹⁶⁷ деп айткан. Бул мааниден улам суфилер кереметтүү аятта такыбалардын өздөрүнө берилген руханий абал, илим жана марифат нурларынан башкаларына да инфак кылуу керектигине ишараттын болгондугун айтышкан.

Негизинен Куран аяттары кыска сүйлөмдөрдө өтө кенен жана бай маанилерди камтыйт. Мисалы бул аяттын **وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ** “Өздөрүнө биз ырыскы катары берген нерселерден сарпташат.” бөлүмүндө бир канча маанилүү жагдайларга мындайча ишарат кылган:

1. Инсан тапканынын баарын эмес, муктаждыгынан артканын инфак кылып сарптоосу керек. Ба’зийет тактап айтканда бир бөлүгүн билдирген **مِنْ** (мин) тамгасы бул өзгөчөлүккө ишарат кылган.

2. Инфак башкалардын байлыгынан эмес өзүнө таандык байлыктан кылынуусу керек. Бул шартты **رَزَقْنَاهُمْ** (аларгы ырыскы катары бергенибизден) сөзү билдирет. Бул жерде кылынган инфакты Аллах үчүн кылуу жана милдет кылбоо керектигине бир ишарат кылынган. Кудум эле мындай айтылууда: “Силерге ырыскыны биз берип жатабыз. Акыйкатта силер бизге өкүлчүлүк кылып жатасыңар. Андыктан биз берген ырыскылардан кулдарыбызга берип жатканда башка кагып милдет кылууңар туура эмес.”

3. **يُنْفِقُونَ** (сарпташат) этишинин кенен учур маанисинде колдонулуусу, үзгүлтүксүз бир инфак сезиминин кулда жайгашып көнүмүшкө айлануусун билдирет. Бул сөз ошол учурда инфактын чындап муктаж болгон адамдын зарыл муктаждыктарын орундатуусу үчүн кылынуусу керек болгондугуна да ишарат кылат. Болбосо керексиз же болбосо шарият уруксат бербеген жерлерге сарптаган адамдарга инфак кылуу дурус эмес. Анткени “инфак” сөзү ордунда жана негизги муктаждыктарды орундатуу үчүн кылынган сарптоо жана каржоолор маанисинде колдонулган.

Көрүлгөндөй эле аят буйрук жана кеңеш кылган инфактын кулачы болушунча кенен. Бул себептен улам тасаввуф аалымдары ар кыл мартабаларда болгон адамдардын инфактары тууралуу бир канча ачыктамаларды айтышкан. Алардын кээ бирлери төмөндөгүчө:

Байлардын инфакы байлыгындан болуп аны муктаж болгондордон кызганышпайт. Абиддердин (ибадат менен дайым алек болгондор) инфакы напсилеринден болуп өздөрүн кызматтан аяшпайт. Арифтердин (Аллахты жакшылап таанып билгендер) инфакы көңүлдөрүндөн болуп эч качан өздөрүнө берилген кудайдык берекет-куттардан Аллахты изеген адамдарды кур калтырышпайт. Ал эми (Аллах) ашыктарынын инфакы болсо ар кандай. Арийне Мавлана Жалалиддин Руми (к.с.) муну төмөндөгү ыр саптары менен муну баяндаган:

Жоомартка жарашкан кедейге жакшылык кылуу,

Ашыктарга жарашкан болсо Аллах жолунда жандан курманчылык.

167. Ахмед, Муснед, II, 499; Хейсеми, I, 184.

Инфактын белгилүү даражаларын билдирүү үчүн Арапчада түрдүү терминдер колдонулуп келген. Биринчи мартаба “Сеха” мартабасы. Байлыгынын биразын берип калганын өзүнө калтырганга сехавет (жоомарттыктын) ээси денилет. Экинчи мартаба “жууд” мартабасы. Малынын көбүн таратып азын өзүнө алып калган адамга “жууд” ээси деп аталат. Инфакта акыркы чек болсо “иисар” мартабасы. бул мартабада адам зарыл өлчөмүндөгү байлыгы менен жашоо сүрөт жана өз муктаждыгы болгон нерсени дагы башкасына бере билүү ишин аткара алат. Бул адам “иисар” ээси болуп башкасынын камын ойлогон, тактап айтканда башкасын өзүнө караганда көп ойлогон адам катары сыпатталат.

Курандын инфак кылуу буйругу жеке адам болсун, коомчулук болсун, айтор баары үчүн чоң мааниге ээ. Коомдук жашоонун тартиптүү болуусу жана коомдо коомдук адилеттүүлүктүн камсыздалуусу үчүн, материялдык мүмкүнчүлүктөр жана жакшы жашоо шарттары жагынан инсан катмарлары арасында боштук калбоосу керек. Байлардын кедейлерден арадагы байланыш үзүлө турганчалык узакташпоосу керек. Бул катмарлар арасында байланышты камсыздаган жападан жалгыз жол зекет ибадаты башында болуу менен бирге ар түрдүү инфак жана жардамдашуулар болуп эсептелет. Коомдун ичинде зекеттин парз, пайыздын болсо арам кылынышынын сырлары көңүлгө алынбаса жана бул Аллахтын буйруктары так аткарылбаса адамдардын катмарлары арасындагы байланыш үзүлүп кетет. Төмөнкү катмардан жогорку катмарга урмат, мойун сунуу, сүйүүнүн ордуна ынкылап кыйкырыктары, көрө албастык жалындары, кек сактоо жана жек көрүү ураандары жаңырат. Ошондой эле жогорку катмардагылардан төмөнкү катмардагы адамдарга мээримдүүлүк, жакшылык, жылуу мамиленин ордуна зулумдук чычалалары, басмырлоолор жана чагылгандай акараттар жаайт. Кыскасы коомдогу инсан катмарлары арасындагы тынчтык жана бейпилдиктин камсыздалуусу бир гана Исламдын негизги шарттарындан бири болгон зекет, садака жана башка жардамдардын баардык адамдар тарабынан эң жакшы таризде аткарылуусуна байланыштуу.

وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ.

Котормосу:

“Алар сага түшүрүлгөнгө да, сенден мурунку түшүрүлгөндөргө да Акырет күнүнө да ишенишет.”

ТАФСИРИ:

4-Аят: Такыбалардын төртүнчү өзгөчөлүгү Куранга да андан мурун түшүрүлгөн китептерге да ыйман келтирүүлөрү. Анткени Аз. Адамдан (а.с.) тартып акыркы Аз. Пайгамбар Мухаммедке (с.а.в.) чейин баардык пайгамбарлар инсандарга бир динди жеткиришкен. Баракча жана китеп абалында аларга келген вахийлер да бир диндин негиздерин кабар беришкен. Кудайдын чакырыгы жана вахий тарыхтын дайрасында бири-биринде үзгүлтүккө учураган эмес, бири-бирини тастыктап жана тууралыгын баса белгилеп келген. Инсан жашоосу, маданияты жана үрп адаттары өсүп-өнүккөн сайын Аллах Таала жаңы пайгамбарлар жана жаңы диндерди жөнөткөн, мурдакы үмөттөрдүн муктаждыктарын орундатууга багытталган амалдык өкүмдөрдүн кээ бирлерин жаңылаган. Акырында бир гана дин Ислам Аз. Пайгамбарыбыз Мухаммед (с.а.в.) жана Куран менен соңку абалына келип толукталган.

Бул жагынан биз *“Аллахтын пайгамбарларынын эч кимисин биз бөлбөйбүз”*¹⁶⁸ эрежесине карата баарына ишенебиз.

“Сага түшүрүлгөн” дөн максат бул аяттын түшкөн убактысына чейин келген жана кийин келе турган бөлүктөрү менен биргеликте Курандын толугу жана Аз. Пайгамбарыбыздын (с.а.в.) Курандын ачыкталуусуна карата болгон сүннөтү. Момундардын буга терең ишенүүсү (тафсилий), буйрук жана тыйууларын үйрөнүп талап кылынгандай амал кылуусу керек. “Сенден мурда түшүрүлгөн” дөн максат болсо, мурдакы пайгамбарларга түшүрүлгөн Аллахтын вахийлери жана китептери. Бул китептерге болсо жалпылап (ижмалий) тактап айтканда бүтүн абалында ыйман келтирүү парз. Аллах Таала бизди мурдакы китептерде болгон өкүмдөр менен жооптуу кылбагандыгынан аларды терең билүүбүз керек эмес.

Бул аят көңүлдү бурган дагы маанилүү жагдайлардан бирөөсү: Инсанияттын туура жашоо образын үйрөнүп жашоолору үчүн вахийге таянган маалыматтын зарыл болуусу. Бул маалымат ар кимге жекеме жеке эмес, бир гана Аллахтын инсандар арасынан тандап алган пайгамбарларына түшүрүлгөн. Андыктан туура жол менен өмүр сүрүүнүн жолу бир гана ал пайгамбарларга түшүрүлгөн китептерден үйрөнүлүү менен мүмкүн. Бүгүнгө чейин бузулбастан келген Курандан башка кудайдык китеп болбогондуктан мындай бир жашоонун жападан жалгыз булагы ал китеп болуп келет. Андыктан туура жолду табууга аракет кылууну каалагандар үчүн Куранга ишенүү жана аны эрчүү зарыл.

Такыбалардын бешинчи өзгөчөлүгү болсо акырет күнүнө берилип (якин менен), шексиз, күмөнсүз ишенүүлөрү. Алар бир күн бул убактылуу дүйнөнүн акырына чыга тургандыгына, инсандардын эсеп-кысап берүү үчүн кайра тирилтиле тургандыгына, инсандардын амалдарына жараша бейиш жана тозокко кире тургандыгына эч күмөнгө орун бербестен кескин түрдө ыйман келтиришет.

“Акырет” сөзү болсо “биринчиден кийинки келген” маанисинде. Биринчи жашоо дүйнө жашоосу болуп акырет андан кийин келүүдө. “Акырет журту чыныгы жашоонун дал өзү.”¹⁶⁹ аятында “акырет” түбөлүктүү калына турган жайдын бир сыпаты катары колдонулган. Анын эртеңи болбогон “акыркы күн” мааниси да бар.

“Якин жана ийкан” бир нерсени кескин жана мыкты түрдө билүү деп аталат. Изилдөө жана керектүү далилдерден улам ар түрдүү шек, күмөн жана арсардыктан узак болуу менен бир нерсеге толук ишенүү. Якиндин билүү, көрүү жана акыйкатына жетүү таризинде үч даражасы бар. Бейишке кирилүүсүнү билүүбүз “илмел-якин”, бейишти көрүүбүз “айнел-якин”, Аллахтын уруксаты менен бейишке кирип нимат-сыйлыктардан пайдалануу болсо “хаккал-якин” болуп эсептелет.

Акыретке ыйман келтирүү ага даярданууну да талап кылат. Эсеп-кысаптын, сооп жана жазанын бар болгондугуна якин менен ыйман келтирүү адамды азаптан жана өкүнүчтүү натыйжадан сактанууга жана сыйлыктарга жеткире турган жакшы амалдарды кылууга түртөт. Кыска өмүрүн пайдасыз нерселер менен алек болуудан арылтып, аны эң маанилүү жана эң кирешелүү бир таризде пайдаланууга өбөлгө түзөт. Акыретке ыйман келтирүү инсандардын диндар жашоолорунун жана чың дүйнө жашоосун курууларынын негизги пайдубалдарындан бири. Дүйнө убактылуу, акырет болсо түбөлүктүү. Дүйнөдө үзгүлтүктсүз бакыт таалай издөө орунсуз. Негизги бактылуулук соңу болбогон акырет бактылуугу. Кул ал

168. Бакара 2/285.

169. Анкебут 29/64.

бактылууулукка жетүүнүн жолдорун табуусу керек. Убактылуу дүйнөгө жана орунсуз кыялдарга алданбоосу керек.

3. АДЕП ЖАНА КӨРКӨМ КУЛК-МҮНӨЗ (ААЛУ ИМРАН 133-136)

وَسَارِعُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمُوتُ وَالْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ * الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكَاطِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ * وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَن يَغْفِرِ الذُّنُوبَ إِلَّا اللَّهُ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلَىٰ مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ * أُولَٰئِكَ جَزَاؤُهُمْ مَغْفِرَةٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَجَنَّاتٌ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ.

Котормосу:

133. Эгеңердин кечиримине, такыбалар үчүн даярдалган кенендиги асман менен жердей болгон бейишке шашылгыла!

134. Кеңирчиликте да, жетишсиздикте да Аллах жолунда сарптагандар, ачуусун сабыр менен баскандар, адамдарга кечиримдүү болгондор - (ушулар такыбалар)! Аллах - жакшылык кылуучуларды сүйөт.

135. Ыйластык менен алектенгендер, өз жандарына зулумдук кылгандар, билип туруп жасаган (күнөө) иштерин улантышпаса, Аллахты эстеп, күнөөлөрү үчүн кечирим сурашса... Аллахтан башка ким күнөөлөрдү кечире алат?!

136. Алардын сыйлыктары - Эгесинен кечирим жана алдынан дарыялар агып турган бейиштер. Ал жерде алар түбөлүккө болушат. Амал кылуучулардын сыйлыктары кандай жакшы!¹⁷⁰

ТАФСИРИ:

133-Аят: “Аллахтын кечиримине жана бейишке шашылуу” адамдын кечирилүүсүн жана бейишке кирүүсүн камсыздаган жашкы амалдарды аткарууга шашылуусу, тообо жана истигфар кылуу, Аллахтын буйруктарын актарып тыйууларындан оолак болуусу. “Кенендиги көк менен жерчелик болгон бейиш” сүйлөмү бейиштин кенендигини жана чоңдугуну сүрөттөп бизге түшүндүрүп жатат. Арийне Хадид сүрөсүнүн 21-аятында “Ал бейиштин кенендиги көк менен жердин кенендигиндей” деп муну тастыктаган. Риваятка караганда Хераклиустун элчиси Пайгамбарбызга (с.а.в.): “Силер бизди кенендиги көктөр менен жердей болгон бир бейишке чакырып жатасыңар. Андай болсо тозок кай жакта? деп сураганда Аллахтын Элчиси (с.а.в.): Субханаллах! Күндүз болгондо түн каякка кетмек эле?” деп жооп берген.¹⁷¹

170. Аалу Имран 3/133-136.

171. Ахмед, Муснад IV, 75.

Төмөнкү окуя сахабалардын бейишке шашылуусуна карата болгон мисалдардын бири: Аллахтын Элчиси (с.а.в.) Бадр согушунда сахабаларын согушууга үндөгөн жана аларга бейишти эстеткен. Душман аябай жакындаганда болсо:

“Келгиле! Кенендиги көктөр менен жерчелик болгон бейиш үчүн тургула!” деген. Мындан улам Умейр б. Хумам (р.а.) алдыга атырылып чыгып:

“-Оо, Аллахтын Элчиси! «Кенендиги көктөр менен жерчелик болгон бейиш»пи дедиңиз?” деди. Аллахтын Элчиси (с.а.в.):

“-Ооба” жообун берди. Умейр:

“Кандай гана жакшы, кандай гана сонун” деди. Аллахтын Элчиси (с.а.в.):

“-Эмне үчүн мындай дедиң?” деп сураганда:

“Жок. Аллахка ант ичем! Оо, Аллахтын Элчиси башка нерсе үчүн эмес, бир гана бейиш ээлеринден болуу үчүн ушундай деп айттым” деди. Аллахтын Элчиси (с.а.в.) ага:

“-Сен бейиш ээлеринденсиң!” сүйүнчүсүн берди. Умейр согушка катуу киришиш үчүн баштыгындан бир канча курма алып жей баштады. Буга да сабыр кыла албастан:

“-Бул курманы жей турганчалык жашай турган болсом чындап жашоо узун жашоо болот. Алар түгөнгүчө бул жерде отурган болсом дүйнөгө болгон арзуум артып кеткен болот.” деди жана колундагы курмаларды ыргытып ийип кылычын чыгарып душман менен согушту жана акырында шейит болду.¹⁷²

Аллах Таала кулдарын ушундайча кенендиги жана чоңдугу акыл жетпей турган бир бейишке чакырып жатат жана мунун такыба кулдары үчүн даярдагандыгын кабар берип жатат. Такыбачылык болсо кулдун Аллахтан коркуусу жана Анын көзөмөлү алдында болгондугун аңдап билүүсү. Бир гана күчтүү такыбачылык сезими, табиятындан сараң жана байлыкка жакын болгон напсини бул ыпплас арзуулардан куткарып Аллах жолунда сарптоого түрткү болушу мүмкүн. Анткени такыбачылык рухту жаркылдаткан, кирлерден арылткан, аны ар түрдүү Аллахтан башка нерселерге болгон байланыш жана чынжырдан куткарган аябай катуу жана терең аң-сезим абалы. Бул себептен улам Аллах Таала бейишти башкаларына эмес, бир гана такыбаларга багыштаган.

134-аят: Бул аятта өткөн “сарраа” кубаныч жана бакыт тартуулаган, “дараа” болсо зыян жана кыйынчылык берген абалдарга айтылат. “Гайз” болсо жактырылбаган нерсеге каршы инсан сезген ачууланууга айтылат. “казм-ы гайз” болсо ачуулугун жутуу, зыянын тарткан адамдарга карата күчү жетип турса да өч алууга аракет кылбоо, жадакалса жагымсыз мамилени көрсөтпөстөн сабыр кылууга денилет.

Бул жерде алгачкы болуп бейиш ээлери болгон такыбалардын үч маанилүү өзгөчөлүгүнө көңүл бурулат:

а. Кеңдикте жана жокчулукта, молчулукта жана жутчулукта, кубанычтуу жана кайгы капалуу баардык абалдарда дайыма жакшылык кылып сарпташат. Молчулук жана кубаныч абалы аларды көптүрүп өзүмчүлдүккө түртпөгөндөй эле, кыйынчылык жана машакаттар да аларга сарптоону унуттура албайт. Дайыма көңүлү ток жана жакшылыкты аябаган абалда

172. Бухари, Мегази 17; Муслим, Имарат 145; Муватта’, Жихад 42.

болушат. Төмөндөгү мисал кыйынчылык учурларында да Аллахтын Элчисинин (с.а.в.) кандай жоомарттык жана инфак кылуу абалында болгондугун көрсөтүүгө жетиштүү болот:

Бир күнү муктаж бир адам Аз. Пайгамбарыбызга (с.а.в.) келип бир нерселерди сурады. Аллахтын Элчиси (с.а.в.):

“Жанымда сага бере турган бир нерсем жок, бар менин атыман бир нерселерди сатып ал, мен аны төлөп беремин” деди. Пайгамбарыбыздын (с.а.в.) кыйынчылыкка дуушар болуусуна көңүлү ыраазы болбогон Аз. Умар (р.а.):

“Оо Аллахтын Элчиси! Жаныңда бар болсо бересиң, жок болсо Аллах сени күчүңдүн жетпей турган нерселерден жооптуу кылган эмес.” деди. Аллахтын Элчисинин (с.а.в.) Аз. Умардын (р.а.) бул сөзүндөн ыраазы болбогондугу берекелүү жүзүндөн белгилүү болду. Мындан улам Энсардан бир зат:

“Энем, атам сага курман болсун оо Аллахтын Элчиси! Бер! Арштын Эгеси азайтат деп коркпо!” деди. Бул сөз Пайгамбарыбызга аябай жакты, жылмайды жана:

“Мага мына ушул буйрук кылынган.” деди¹⁷³

Инфактын кененчиликте жана тарчылыкта, мал-байлык менен эмес, көңүлдүн жоомарт болуусу менен байланыштуу бир жагдай болгондугун төмөндөгү мисал аркылуу дагы да жакшы түшүнүү мүмкүн:

2005-жылдын 8-Октябрында Пакистан чоң жер титирөөдөн улам кыйроого учураган. Жетимиш миңден ашуун инсан каза болгон. Аркада калгандар да ачкачылык жана жокчулук менен күрөшүп калышкан. Туркия өлкөсүнөн бир мусулман кичине бала 24-ноябрьда төмөндөгү каты менен бирге бар болгон байлыгынын жарымын мусулман боордошторуна инфак кылган жана исардын туу чокусун көрсөткөн:

“Мен кедей бир үй-бүлөнүн уулумун. Атам жок, энем оорулуу. Эки лира нандын акчасы бар эле. Мунун сиздерге бир лирасыны жөнөтүп жатам. Анткени мен бүгүн мусордон нан таптым. Кечке маалы ошол менен ооз ачабыз. Бул бир лира менен жер титирөөдөн жапа чеккен балдарга нан алгыла. Бул акча адал акча. Жөнөтүү үчүн да акча берүүм керек болгондугунан акчамдын баарын жөнөтө албадым. Мунун үчүн кечирим сурайм.”

Арийне Аллахтын Элчиси (с.а.в.) бейишке кирүүдө жоомарттыктын маанилүүлүгүн төмөндөгүчө баяндайт:

“Жоомарт кул Аллахка жакын, бейишке жакын, инсандарга жакын, тозоктон узак. Сараң кул болсо Аллахтан узак, инсандардан узак, тозокко жакын.”¹⁷⁴

б. Ачуулуктарын жутушат. Алар такыбачылыктан келген руханий күч менен, напсинин зарыл арзуулары даражасындан дагы да улуу чекке жетет, ушундайча чоң бир руханий күч табып ачуулукту жеңүү ийгилигине жетишет. Пайгамбарыбыз (с.а.в.) ачуулукту жеңе билүүнүн изгилиги жөнүндө төмөндөгүчө буйурган:

“Чыныгы балбан күрөштө атаандашын жанген адам эмес, ачууланганда ачуулугун жанген адам”¹⁷⁵

173. Хейсеми, X, 242.

174. Тирмизи, Бирр 40.

175. Бухари, Адеп 76; Муслим, Бирр 107.

“Ачуулугун чыгарганга кудурети жетип туруп ачуулугун башкара алган адамды Аллах кыямат күнү баардык инсандардын алдыңкы тарабына чакырат жана аны хурийлерден каалаганын тандоодо эркин кылат.”¹⁷⁶

Бирок ачуулукту жеңүү биринчи баскыч болуп жалгыз өзү жетишээрлик эмес. Инсан кээ бирде өч алуу жана катуу кек сактоо үчүн да ачуулугун жутушу мүмкүн. Бул абалда көз ирмемчелик убакыттагы ачуулануу коркунучтуу бир өч алууга, сыртка чагылган ачуулануу болсо жашыруун кекке айланып кетет. Болбосо ачуулук жана каардануу өч жана кекке караганда таза жана жеңил. Бул себептен улам аят такыбалардын рухларындагы, бул жеңилген ачуулуктун жетүүсү керек болгон натыйжасын көрсөтүүдө жана мунун кечиримдүүлүк болгондугун төмөнкүчө билдирүүдө:

в. Жамандык кылгандарга каршы кечиримдүүлүк менен мамиле кылышат. Ачуулук башкарылып көзөмөлгө алынган учурда рух үстүндөгү оордук, жүрөктү куйкалаган от жана жан дүйнөнү каптаган туман абалына келет. Бирок инсан бул жерден дагы бир кадам алдыга озуп кечире билгенде көңүл ачылат жана рух оордуктарындан кутулап нурдуу жана жарын маанайларга ачылуу мүмкүнчүлүгүнө ээ болот. Жүрөк куйкалаган оттордун таасиринден кутулуп тынчтык, бейпилчилик жана баралына жетет. Муну биргеликте кечирип боорукерлик жана мээрим менен мамиле кылган каршысындагы инсандын да туура жолду табуусуна жардамчы болот.

Риваятка караганда Жафер ас-Садык Азреттеринин бир кулу болгон. Анын кызматтарын кылат эле. Бир күнү кул алып келген ичи шорпо толо болгон кесени кокустан Аз. Жафердин үстүнө төгүп алат. Башы көзү шорпо төгүлгөн Жафер Азреттери болсо ачууланып кулдун жүзүнө карады. Мындан улам кул:

“Мырзам! Куранда ачуулугун жеңгендер макталууда!” деди. Буга Жафер ас-Садык:

“-Ачуулугумду жеңдим!” деди. Кийинки жолкусунда кул:

“-Куранда ошол эле жерде инсандардын кемчиликтерин кечиргендер да макталууда!” деди. Жафер Азреттери:

“-Сени кечирдим!” деди. Эми кул:

“-Аяттын аягында «Аллах жакшылык кылгандарды сүйөт!»¹⁷⁷ деп жатат!” деди. Мындан улам Жафер ас-Садык:

“Мейли анда, бара бер, сен мындан ары эркиндиктесин азат болдуң. Сени Аллах үчүн азат кылдым!”. деди.

Арийне маркум Рамазаноглу Махмуд Сами бир шакирти, башынан өткөргөн кыйынчылык себебинден улам руханий жактан чарасыздыкка учурайт жана мас абалда босогого келет. Эшикти ачкан киши:

“-Кебетең эмне! Кайсыл жерге келгенинди билесиңби?” деп тилдегенде, айласы кеткен жана чарасыз турган адам:

“-Мени боорукерлиги менен бооруна кыса турган башка жай бар беле!.” деп айласы кеткендигин айткан. Болуп бүткөндөрдү ичкериде уккан Мазмуд Сами устаз дароо эшикти

176. Абу Давуд, Адеп 3; Тирмизи, Бирр 74.

177. Аалу Иман 3/134.

ачып келип көңүлү чөккөн шакиртини киргизет. Анын чөккөн көңүлүн мээрим жана боорукердик менен тирилтет. Бул жумшак көңүлгө жаккан мамилеси менен туура жолго түшкөн адам да баардык терс адаттарындан кутулуп такыба адамдардан болот.

135-136-аяттар: Мурдаңкы аятта биринчи топ такыбалардын өзгөчөлүктөрү баяндалгандан кийин экинчи топтогоу такыбалардан да сөз кылынууда. Булар пендечиликтен улам күнөө кылган, бирок күнөөлөргө батпастан тообого кармангандар. Аятта өткөн “фахише” сөзү зынадай өтө жийиркеничтүү иши; “напсиге зулумдук кылуу” сөзү болсо чоң кичине баардык күнөөлөрдү билдирет. Же болбосо “фахише” сөзү башка адам менен байланышы болгон күнөө; “напсиге зулумдук кылуу” болсо башкасы менен байланышы болбогон күнөө аталат. Такыбалардын бир бөлүгү инсандык абалына карата бир жамандык кылышкан болсо же болбосо кандайдыр бир күнөөнү кылып алышкан болсо дароо Аллахты эстешип уялганындан жана корккондуктарындан улам тез күнөөлөрүнө кечирим-истигфар сурашат. Арийне Аллахтын Элчиси (с.а.в.) “Бир киши күнөө кылганда дароо даарат алып намаз кылган соң истигфар кылган болсо Аллах Таала аны кечирет.”¹⁷⁸ деп сүйүнчүсүлөөдө. Алар кылган күнөөлөрүн улантып көөшөрүлүп көк беттенип туруп алышпайт. Кылган жаман иштерине бушайман болуп жүрөгү жана тили менен кечирилүүсүнү тилейт жана ал күнөөлөрдү өчүрө турган жакшы иштерге шашылышат. Анткени алар чындап күнөөлөрдү Кечиримдүү жана Ырайымдуу Аллахтын гана кечире тургандыгын, андан башкасында бул күчтүн болбогондугун билишет.

4. ИНФАК ЖАНА САДАКА (БАКАРА 261-266)

Напсинин төмөн сыпаттарын тазалап таза жүрөк жана жеткилең ыйманга жете билүү, Аллахтын жаратуу, тирилтүү жана өлтүрүү сыяктуу ааламдагы кудайдын кудуретинин агымдарын көрө билүү үчүн эң жакшы жол Аллах жолунда жоомарттук менен инфак кылуу. Келген аяттар бул жагдайды сүрөттөп төмөнкүчө түшүндүрөт:

مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَتَتْ سَنَابِلَ فِي
كُلِّ سُنبُلَةٍ مِئَةُ حَبَّةٍ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ.

Котормосу:

“Мал-мүлкүн Аллах жолунда сарптагандар ар сабагында жүздөн дан (урук) алган, жети баш өндүргөн бир даана данга окшош. Аллах кимге кааласа көбөйтүп берет. Аллах - Жоомарт, Бүлүүчү.”

ТАФСИРИ:

261-аят: Бул кереметтүү аятта ыйман келтирген адамдын Аллах жолунда сарптоолорунун абалын түшүндүрүү үчүн сезимдерди толкуткан жана сезимтал жан дүйнөлөрдүн тереңден таасирленткен мындайча жандуу бир табият кубулушун сүрөттөөдө: Эгүүгө даяр талаасынын башында бир адам жана колунда бир гана бир буудай даны бар. Аны топуракка эгип жатат. Топурактан бир сабак чыгып жатат. Ал сабактан бөлүнүп жети башак чыгып жатат. Ар бир

178. Тиримизи, Тафсир 3.

башактын ичинде жашырылган жүз дан бар. Жадакалса бир дандын Аллахтын буйругу менен мындан да көп түшүм берүүсү мүмкүн. Анткени Аллах Васиъ тактап айтканда кулдарына сыйлыгы жана жакшылыгы эч качан таралбайт, бүтпөйт жана түгөнбөйт. Ал ошондой эле Алиим-Билүүчү зат жүрөктөрдүн тереңинде жашырылган ниет жана ойлорду билет, ошого карата эселеп көп берет. Мына момундун Аллах жолунда берген садакасынын абалы кудум ушул сыяктуу. Же болбосо байлыгын Аллах жолунда каржагандардын абалы ушундайча данды топуракка эккен жана түшүмүн жети жүз же болбосо андан да көп дан алган дыйкандын абалы сыяктуу.

Аллах жолунда берилген садаканын эселеп арттырылуусуну Аз. Пайгамбарыбыз (с.а.в.) мындайча окшоштуруу менен ачыктаган: “Кимде ким таза жана адал болгон кирешесинден бир курмага тете болгон бир нерсе садака кылса Аллах аны кабыл кылат. Анткени Аллах бир гана таза болгонду кабыл кылат. Кийин аны силерден бирөөңөр тайын үйрөтүп чоңойтуп алгандай эле ал да чоңойот. Акыры ал садака тоочолук болуп чоң абалга келет.”¹⁷⁹

Бул тамсилдер (окшоштуруулар) менен Аллах жолунда чуркай турган жана Анын жолунда инфак кыла турган адамдардын Аллах үчүн сарпталган жана эгилген дандардын кандай гана куттуу, берекелүү жана сооптуу боло тургандыгын түшүнүүлөрү талап кылынууда. Андыктан момундар бир данды дагы маанисиз көрбөөлөрү зарыл, жок кылбоолору жана Аллахтан эч нерсени аябоолору керек. Колдорунда эмне бар болсо, бир буудай даны болсо дагы Аллах жолунда сарптоосу жана мындан тартынбоосу керек. Аллахтын сырдуу принциптери жана кайрадан тирилүүнүн сыры менен топуракка ташталган бир дан топуракта өнүп жети жүз же андан да көп дан берген сыяктуу; инсандар да өлгөндөн кийин тирилтилишет жана дүйнөдө Аллах үчүн кылган иштери мисалындагыдай аябай берекелүү бир абалда артып көрүнгөн абалда таразага койулат. Айрыкча бул тамсилде айыл-чарба илиминде өсүп өнүгүү болуп керектүү чаралар көрүлгөн болсо бир дандан эң аз жети жүз же андан көп дан алынуусу мүмкүн экендигине карата бир сүйүнчү бар. Бүгүн айыл-чарба тармагында болгон өнүгүүлөрдүн жардамы менен бир буудай данындан чыккан сабактардан чыкканындан кийин бөлүп кайра көчөт абалында тигип бир дандан 2000 дандан ашкын түшүм алынуусу мүмкүн экендигин тажрыйба кылышкан.

الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ لَا يُتْبِعُونَ مَا أَنْفَقُوا مَنًّا وَلَا أَذًى لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ
وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ * قَوْلٌ مَّعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِنْ صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَا أَذًى وَاللَّهُ غَنِيٌّ
حَلِيمٌ * يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَبْطُلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَى كَالَّذِي يُنْفِقُ مَالَهُ رِثَاءَ النَّاسِ
وَلَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَأَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًا لَا
يَقْدِرُونَ عَلَى شَيْءٍ مِمَّا كَسَبُوا وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ.

Котормосу:

262. Мал-мүлкүн Аллах жолунда сарптагандарын кийин колко (милдет) кылууну, жагымсыздыкты ээрчитпегендердин сооптору Эгелеринин алдында. Аларга коркунуч да, кайгы да жок.

179. Бухари, Зекет 8; Муслим, Зекет 63.

263. Жакишы сөз жана кечиримдүүлүк, ыза ээрчитип келген садакадан жакишы. Аллах - Бай жана Жумшак.

264. Эй, ыйман келтиргендер! Мал - мүлкүн элдер көрсүн үчүн сарптаган, Аллах менен Акырет күнүнө ишенбеген (адамга) окшоп, садакаңарды колко кылып, же ыза менен бузуп албагыла. Ал - үстүндө топурагы бар жылма ташка окшош. Ага катуу жамгыр жааса, аны (түшүмүн жууп кетип) таш бойунча калтырат. Алар өздөрү кылган иштин эч бирине ээ боло алышпайт. Аллах каапыр коомду туура жолго салбайт.

ТАФСИРИ:

262-аят: Аллах жолунда жана Аллах үчүн кылынган сарптоолордун мурдакы аятта сүйүнчүлөнгөн эселеп сыйлыгын алуу үчүн, аларды, соопторун жокко чыгарып пайдасыз абалга алып келе турган апааттардан сактоо керек. Бул апааттардын башында “колко-милдет кылуу” жана “ыза кылуу” келүүдө.

Аятта өткөн “مَنْ” сөзү бирөөнүн жакшылык кылган адамына “сага ушундай ушундай жакшылык кылгам” деп айтуу менен ал адамга кылган жакшылыгын бир нерсе деп эсептөөсү, аздыр - көптүр кылган жакшылыгы менен бой көтөрүүсү жана анын береселүү абалда калгандай сездирүүсү. Бул мамиле көңүл чөктүрөт, кылынган жакшылыктын кадырын түшүрөт, керек болсо кесип жок кылат. “أَذَى” болсо жийиркентүү маанисине келет. Жакшылык кылган кишинин бир кемчилиги себебинден улам арызданууда болуусу, кол-тил узатуу жана жакшылыкты милдет кылуу да ыза берүү болуп эсептелет. Жакшылык кылган адамына: “Канча жолу сурайсың, уялбайсыңбы?” же болбосо “Тынбай эле кыйынчылыктарың менен келесиң, Аллах мени сенден куткарсын, сени менден узак кылсын.” сыяктуу сөздөр ыза берүүгө мисал боло алат. Аллах үчүн инфак кылуу эгер бул жаңылыш мамиледен узак турса, садакаларын көздүн карегиндей сактап сыйлыгын бир гана Аллахтан күтүшсө Аллах Таала аларга сыйлык соопторун эң сонун абалда берет. Акыретте аларга эч бир коркуу болбогонундай эле алар сооптордун жок болуп кетүүсү сыяктуу ой менен кооптонуп капа да болушпайт.

Риваятка караганда бул аят Аз. Осмон жана Аз. Абдурахман б. Авф жөнүндө түшкөн. Абдурахман б. Авф (р.а.) мал-мүлкүнүн жарымы болгон төрт миң дирхамды садака кылды жана: “Жанымда сегиз миң дирхам бар. Мунун төрт миңин өзүм жана бала-чакам үчүн калтырдым. Төрт миң дирхамын болсо Аллахым үчүн бердим.” деди. Мындан улам Пайгамбарыбыз (с.а.в.): “Үй-бүлөңө калтырганың да, Аллах үчүн бергениң да берекелүү болсун.” деди. Аз. Осмон (р.а.) болсо Табук казатында миң төө жана миң динар жардам кылган. Рума кудугун сатып алып Мусулмандарга вакыф кылып берген (кайтарымсыз соопчулук үчүн колдон чыгарып берүү). Аллахтын Элчиси (с.а.в.) колдорун көтөрүп: “Оо Эгем! Мен андан разы болдум. Сен да андан раазы бол!.” деп дуа кылды.

263-аят: Аллах үчүн бергенден кийин милдет кылууга жана ыза берүүгө керек жок. Анткени бул кыйноо жана мажбурлоо эмес, өз каалоосу менен көңүлдөн кылынган бир иш. Кул муну бир гана соопко ээ болуу жана Аллахтын ыраазычылыгына жетүү үчүн кылат. Кааласа кылбай да койуусу мүмкүн. Анткени жардам сураган же болбосо жардам берилүүсү керектүү болгон инсандарга таттуу тилдүү болуу, көңүл алуучу, жакшы бир сөз айтуу, кандайдыр бир кемчилик бар болсо аны да кечирүү милдет кылып ыза берүү менен садака кылуудан дагы да жакшы. Бул жагдай менен тиешелүү Улуу Аллах Таала башка бир кереметтүү аятында төмөндөгүчө буйурат:

“Эгер сен (колун жукалыктан) алардан жүз үйрүп, Эгеңден ырайым издеп аны үмүттөнсөң, анда аларга жылуу-жумшак сөз сүйлө.”¹⁸⁰

Азиз Махмуд Худайи (к.с.) мындай дейт: “Тиленчини эң жакшы абалда кайтаруу, милдет кылган жана ыза берген адамдын садакасынан да жакшыраак. Анткени жакшы сөз, аркага кайтаруу үчүн болсо да тиленчинин көңүлүн сергитет жана кубандырат. Садака болсо инсандын материалдык жагына пайда бергендей эле анын жүрөгүн жибитүү аркылуу адамга толук пайда берет. Денеге пайда берген нерсе менен рухка ыза берген нерсе бириккенде толук пайда камсыздалган болбойт. Эч күмөнсүз рухту кубанта турган нерсе денеге пайда бере турган нерседен дагы да жакшы. Анткени инсанда руханият топурактан жаратылган денеге караганда кыйла улуу жана шарапаттуу орунга ээ.”

Абдуллах б. Зубайрдын уулу Амир, кедей жана кулчулукту көп кылган адамдарга бере турган учурунда аларды капа кылып албоо үчүн төмөндөгүдөй ыкманы колдонот эле:

Жардам бериле турган адам саждада турганда акча башытыгын анын бут кийиминин жанына сездирип койуп жана көрүнбөстөн узакташып кетет эле. Ага:

“-Эмне себептен бирөөнү жөнөтүп эле кылбайсың?” деп сурагандарга:

“-Алардын бирөөсүнүн мен жөнөткөн адам менен жана мени менен жолукканда уялганында жер кароосуну каалабайм. Ошондуктан мындай кылбайм.” таризинде жооп берген.

Чындыгында Аллах Таала Ганий-кулдарынын бере турган садака жана башка жакшылыктарына муктаж эмес. Ал садакага муктаж кедейлерди жана карыптарды мол мол ырыскыландырууга, бай болгондорду да кедей жана башкаларына кол ачып кала турган абалга түшүрүп койууга Кадир күчү жетчү зат. Ошондой Аллах Халиим-ар күнөөкөрдү дароо жазаландырбайт. Милдет кылган жана ыза бергендерге да тообо кылып жаңылыштардан кайтуулары үчүн мөөнөт берет.

264-аят: Аллах Таала өз жолунда кылынган сарптоолордун милдет кылуу жана ыза берүүдөн арындырылуусу жана кулдардын кылган жакшылыктарынын сооптордон кур калбоолору үчүн бул жагдайды айрыкча көңүл бурдурткан тамсил менен жакшылап ачыктоодо.

Бул кереметтүү аятта алгач милдет кылуу жана ыза берүү аркылуу садака берген, Аллахка жана акыретке ишенбей туруп эл көрсүн үчүн садака бергенгенге; милдет кылуу жана ыза берүү аркылуу берилген садака да Аллахка жана акыретке ишенбеген бир адамдын эл көрсүн үчүн берген бирок кабыл кылынбаган садакасына окшоштурулууда. Ушундайча нифак (эки жүздүүлүк) жана риянын (эл көрсүн үчүн кылынган амал) садакаларды жокко чыгаруусу сыяктуу, милдет кылуу жана ыза берүүнүн да садакаларды жокко чыгара тургандыгын баяндоодо. Анткени ар эки түрдөгү садака да Аллах үчүн берилген садака болуп эсептелбейт.

Кийин Аллахтын ыраазычылыгы көздөлбөстөн рия үчүн берилген, сыйлыгынада акыретте Аллахтан бир сооп күтүлбөгөн садаканын жана бул садака ээсинин абалын төмөндөгү мисал менен түшүндүрүүдө:

180. Исра 17/28.

Ортодо сыйдам бир таш турат. Таштын үстүндө бироз топурак бар. Бул топуракка күчтүү бир жамгыр жаап жатат жана жааган сайын таштын үстүндө эч бир из калбай жатат. Таш да үстүндө топурактан эч бир белги калбастан капкатуу бир абалда калат.

Бул мисал Аллахка жана акырет күнүнө ишенбестен инсандар көрсүн үчүн мал-мүлкүнү сарптаган адамдын ыймандын берген тынчтык жана бакытынан кабарсыз болгон жана аны түшүнбөгөн капкатуу жүрөгүн сүрөттөөдө. Бирок бул катуулугун риядан бүткөн кабык менен жабууну каалоодо. Бул рия кабыгын оронгон капкатуу жүрөк, үстүндө бироз топурак болгон сыйдам аска ташына окшоштурулган. Бул жумушактыктан жана өсүмдүктөн из көрүнбөгөн бир таш. Катуулугун жашыруу үчүн үстүнө бироз топурак төгүлгөн. Кудум ыйман нурундан кур калган жүрөктөрдүн катуулугун риянын жабып жашыргандыгы сыяктуу. Нөшөрлөп жааган жамгыр ошол капкатуу таштын үстүндөгү топуракты жуугандыгы жана анын үстүндө эч бир өсүмдүктөн, мөмөдөн эч бир из калтырбагандай сыяктуу; инсандарга көрсөтүү үчүн мал-мүлкүнү инфак кылган жүрөктөр болсо мөмө да бербегендей, акыретте да бир соопко жеткирбейт.

Аяттагы сүрөттөмөгө төмөнкүдөй маани берүү да мүмкүн: Милдет кылган жана ыза берген адам менен эки жүздүү мунафык катуу таш сыяктуу, булар берген садакалар таш үстүндөгү топурак сымал, кыямат күнү болсо нөшөрлөгөн жамгыр сыяктуу. Кыямат күнү келгенде баардык бул садакалар, нөшөрлөгөн жамгырдын сыйдам таштын үстүндөгү топуракты жууп кеткендиги сыяктуу жок болуп кетет. Анткени ал күнү бул амалдарды Аллахтын ыраазылыгы үчүн кылбагандыктары ачыкка чыгат. Ишенбеген абалда инфак кылгандар; эл көрсүн үчүн милдет кылган жана ыза берген абалда садака бергендер, кылган бул амалдарындан ал күн эч бир пайдага ээ боло алышпайт. Анткени Аллах каапырлар тобуну, акыретте өздөрүнө жарай турган жакшы иштерди орундатууга уруксат бербейт. Андыктан момундар да садака берип жатканда кылдат болуулары жана соопторунун желге кетүүдөн коркуулары керек.

Үчүнчүсү катары ушул маани да берилүүсү мүмкүн: Үстүндө аз топурак болгон сыйдам ташка урук эгилип, үстүнө нөшөрлөгөн жамгыр жааганда ал уруктун топураксыз жалгыз калуусу. Жадакалса урук да калбастан ал жерден жуулуп кетет. Ал киши эгинине муктаж болгонунда тиккен жеринен эч нерсе таппайт.

Каапырлардын, мунафыктардын жана кылган амалдарын бир гана Аллах ыраазычылыгы үчүн кылбагандардын, акыретте жолугуша турган зыяны менен байланыштуу Аллахтын төмөндөгү эскертүүсү кандай гана ордунда таамай айтылган:

*“«Силерге кылган ишинен улам зыянга учуроочулар ким экенин айтып берейинби?» - дегин. * Алар дүйнөдөгү аракеттери текке кеткендер. (Бирок) алар өздөрү: «Чындыгында жакшы иш кылып жатабыз», - деп ойлошот.»¹⁸¹*

“Биз алар кылган иштерине киришип, аларды тозоңдой кылып текке кетиребиз.”¹⁸²

Аллахтын Элчиси (с.а.в.) болсо: “Силер жөнүндө эң көп коркконум бул-купуя ширк.” Сахабалар: “Оо Аллахтын Элчиси! Купуя ширк деген эмне?” деп сурашканда Аллахтын Элчиси (с.а.в.): “Ал - рия.” деп жооп берген. Пайгамбарыбыз сөзүн улай: “Аллах Таала кулдарына, амалдарынын сыйлыктарын бере турган күн: «Амалдарыңарды көрсөтүү үчүн

181. Кахф 18/103-104.

182. Фуркан 25/23.

кылган адамдарга баргыла жана алардан сыйлык көрө алат бекенсинер карап көргүлө?» дейт.¹⁸³ Ушундайча айтуу менен эл көрсүн үчүн, рия кылуунун кандай гана кооптуу болгондугун билдирген.

Ошондой эле Пайгамбарыбыздын (с.а.в.) кыямат күнү алгачкы болуп эсеп-кысап үчүн суракка чакырылган жана кылгандарын Аллах үчүн эмес эл көрсүн үчүн кылган Куран хафызы, Аллах жолунда өлтүрүлгөн адам жана көп мал-мүлкү болгон адам суракта жоготууга учурап тозокко киргизилүүлөрү менен байланыштуу берген маалыматтары чындап аябай эскертүүчү жана бизди этият жана сак болууга чакыруучу.¹⁸⁴

Андай болсо Аллах жолунда ыкластуулук менен сарптагандардын абалы кандай болот экен:

وَمَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَتَشْيِئًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ كَمَثَلِ
جَنَّةٍ بَرْنَوْهَ أَصَابَهَا وَابِلٌ فَاتَتْ أَكْلَهَا ضِعْفَيْنِ فَإِنْ لَمْ يُضْبَحْهَا وَابِلٌ فَطَلَّ وَاللَّهُ بِمَا
تَعْلَمُونَ بَصِيرٌ* أَيَوَدُّ أَحَدُكُمْ أَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ مِنْ نَخِيلٍ وَأَعْنَابٍ تَجْرِي مِنْ
تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ لَهُ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ وَأَصَابَهُ الْكِبَرُ وَلَهُ ذُرِّيَّةٌ ضِعْفًا فَأَصَابَهَا
إِعْصَارٌ فِيهِ نَارٌ فَاحْتَرَقَتْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ.

Котормосу:

265. “Мал-мүлкүн Аллахтын ыраазылыгын көздөп сарптагандар жана өз напсилерин бекемдегендер - дөңсөөдөгү бакчага окшош. Ага нөшөр жааса эки эселеп түшүм берет. Эгерде жаабаса, (ага) себелеген жамгыр (деле жетиштүү). Аллах - эмнени жасасаңар (да баарын) Көрүүчү.

266. Алдынан дарыялар агып турган бардык жемиштери бар курма жана жүзү багы болуп, балдары алсыз, өзү картайган кезде, багын оттуу бороон каптап, өрттөнүн калышын силерден бирөө каалайт беле? Ой жүгүртүүңөр үчүн Аллах силерге аяттарын ушундай түрдө түшүндүрөт.”¹⁸⁵

ТАФСИРИ:

265-аят: Бул аятта мал-мүлкүнү Аллах ыраазылыгы үчүн, ыймандын жүрөгүнө жакшылап тамыр салышын камсыздоо жана мыкты бир Ислам коомуну түзүү үчүн жоомарттык менен сарптагандардын абалы көңүлдү тарткан бакчага окшоштурулуусу менен баяндалууда: Жамгыр, шамал жана күндүн тийүүсү, ичиндеги өсүмдүктөрдүн өсүүсүнө эң пайдалуу абалда болгон бир көрктүү бакча турат. Ичинде ар түрдүү жашылча жана мөмөлүү өсүмдүктөр бар. Бул бакчага катуу жамгыр жаайт, шамал ыңгайлуу тараптан эсет жана күндүн шооласы пайдалуу даражада тийет. Мындан улам бакча мөмө жана жашылчаларын эки эселеп берет. Көнүмүш адаттарда маселен миң берген бул бакча бул жамгырдан улам эки миң берет. Жогорку түшүм берген учурда бир данга жети жүз дан берген бул бакча бул жамгырдан улам бир данга миң төрт жүз дан берет. Бул ушундай бир бакча, ага катуу жамгыр жаабаса деле аз

183. Ахмед, Муснад, V, 428-429.

184. Тирмизи, Зухд 48.

185. Бакара 2/265-266.

гана жааган жамгыр, бираз нымдуулук, жамгырдын бир себелеп кетүүсү деле жетиштүү болот жана бере турган түшүмүн ошондо деле бере берет.

Бул сүрөттөмө мал-мүлктөрүн Аллах жолунда жана жакшылык иштер үчүн сарптагандардын абалын ачыктоодо. Мал-мүлктөрүн Аллахтын ыраазычылыгына жетүү үчүн жана ал аркылуу өздөрүнү, мал-мүлктөрүнү, амалдарыны, мусулман боордошторуну бузган азгырыктардан жана ар түрдүү кыйынчылыктардан сактоо менен Аллах жолунда бекем кылуу; жакшылык кылууну өздөрүнө таандык туруктуу кулк мүнөзгө айлантуулары жана андан кийин ар түрдүү изгилик жана ибадаттарды жеңилдик менен орундатуулары; кыскасы эге турган уруктарын өндүрүп өстүрүү үчүн муктаждарга жана муктаж жерлерге адептерине ылайык чын жүрөктөн сарптагандардын абалдары мына ушундай бир бакчанын абалы сыяктуу.

Бир башка жоромолго караганда бул сүрөттөмө момун бир жүрөктүү түшүндүрүүдө: Ыйман шөкөттөлгөн бир жүрөк, жылмайуу менен сулуулукка ээ болгон бир көңүл, бир гана Аллахтын ыраазычылыгына жетүү үчүн сарптайт. Жана сарптаган нерсени да жакшы болгондугуна чын көңүлдөн ишенип берет. Сарптаган нерсеси ыйманынан бүтүп келүүдө, тамырлары тээ жан дүйнөнүн тереңине жайылууда. Мына ишенген бир жүрөктү, үстүндө катталган топурак болгон, жааган катуу бир жамгыр менен жанданып жапжашыл бир абалга бөлөнгөн; өсүмдүктөрү бири-бирине чырмалган берекелүү бир бакча сүрөттөөдө. Бул жамгыр ал топуракты жандандырып жашылга айланткандай жана ал жерде мол түшүмдүн жетишүүсүнө себеп болгондой эле, момундун Аллах үчүн берген садакалары да анын көңүлүн тазалап Аллах менен байланышын күчтөндүрөт; мал-мүлкүнү да арындырып Аллах Тааланын каалаганындай арттырылат. Айрыкча бул садакалар, жамгырдын жардамы менен бакчанын бүтүндөй түшүмдөрү менен биргеликте өсүүсү сыяктуу, бүтүндөй Ислам коомунун жашоосун оңдойт, түзөйт жана өнүктүрөт.

Топурагы мол ал бакчага катуу жамгыр жаабастан бир себелеп кетүүсү да болсо ал бере турган түшүмүн бере берет. Ошондой эле Аллах үчүн сарптоого даяр болгон бир көңүл да бере турган көп нерсеси болбостон аз нерсесин берсе да ага жетиштүү болот. Ал көңүлдөрдү кубантууга, өзүнү бүтүн момундар менен боордош билүүгө, бүтүндөй Ислам коомунун дарттары менен дарттанып, кубанычы менен кубанып алардан айрылбаган бөлүгү болуу аң-сезимине жетүү үчүн жетиштүү. Анткени Аллахка жеткире турган эттер да эмес, кандар да эмес, башка нерселер да эмес. Аллахка жеткире турган жүрөктөрдүн түпкүрүндөн оргуштап чыккан “такыбаачылык” сезимдери, ниеттин аруулугу жана ыкластуулук.

266-аят: Аллах Таала садакасыны өз ыраазычылыгына ылайыктуу бербеген же болбосо инсандарга көрсөтүү үчүн берген адамдын өкүнүчтүү акыбетин мындайча сүрөттөп түшүндүрөт: Бул жерде бир адамдын курма жана жүзүм бактарындан куралган бир бакчасы бар. Бул алдынан дарыялар аккан, дарактарынын арасындан суулар чалкыган аябай кооз жана көркөм бир бакча. Мезгил түшүм жыйноо мезгили болуп дарактар, бактар мөмөгө толгон. Ал бакчада ар түрлүү мөмө-жемиш жана жашылчалар бар, ал жакта болбогон нерсе жок. Ар тарап жыргалчылык, кубаныч жана сүйүнүчкө толгон, баардык жерде руханият, жарыктык жана сулуулук бар. Бирок абал бул адалда уланбайт; иш терсине кайта баштайт. Алгач адам картайтат, аябай муктаж абалда иштегенге да күчсүз бир абалга түшөт. Ошол эле учурда анын колдору жетпейт, күчтөрү жетпейт, алсыз, бечара жана кичине балдары да бар. Аларды кароо жана багуу да анын мойнунда. Андыктан ал, аябай кыйынчылыкта, муктаж жана чарасыз абалда. Ушундай абалда жашап жатканда ал сулуу бакчасына оттуу бороон

тийип аны көз ачып жумгуча өрттөп жок кылат. Бул адамдын ордунда болууну ким каалайт эле? Бул абалдагы жүрөгүндөгү капа жана кайгынын кандай гана чоң болгондугун ойлоону керек. Бул балээ жана кыйынчылык, сулуу бакчанын жана анын ичиндеги түшүмдүн кайра кайтып келбей турганы менен билинет. Айрыкча ал адам иштеп таба албай турганчалык алсыз, башкаларынын өзүнө жардам берүүлөрүндөн үмүтсүз болуусу менен бирге муктаждык ичинде калган. Ошондой эле башка инсандардын, тактап айтканда бала-бакыранын, анын кароосуна жана багуусуна муктаж абалда болуулары жана андан тамак-аш суроолору сыяктуу себептерге муктаждыгындан улам кыйынчылыгы эселеп артууда.

Мына ушул сымал Аллах ыраазылыгы үчүн берген адам акыреттеги бейишти үмүт кылуусунда, баардык муктаждыктары жагынан жалгыз гана таянычы ал бакча болгон адам сыяктуу. Бирок бул адам кылган жакшылыктарынын аркасынан милдет кылып кедейди капа кылган учурунда, бул абалы ал бакчаны өрттөп күлгө айланткан бороонго окшош болот. Бул жакшылыгынын аркасынан бушаймандык, өкүнүчтүк, кайгы капа жана таң айран болуу ээрчип келет. Бул кайгы берген мал-мүлк кыямат күнү үчүн сарпталганда жана ал адам ал жакшылыгынын сообуна аябай муктаж болгон учурунда андан эч пайда таба албайт. Ушундайча күмөнсүз кайгыруулардын эң чоңу жана катуусу ичинде калган болот.

Ал эми ыйман менен кылынган жакшылыктардын сыйлыктары бейиштер болот. Булардын ыкласына жана Аллах үчүн болуусуна тоскоол болгон ыймансыздык, рия, милдет кылуу жана ыза берүү сыяктуу жат иштер да оттуу бороонго окшош. Бул бороон кылынган жакшылыктарды өрттөп, эң муктаж болгон учурунда алардын пайдалануу мүмкүнчүлүгүнү толук жок кылат. Андыктан туура чечим берип тез кыймылдоосу керек; мөмөлүү, түшүмдүү, көлөкөлүү бакчага отко толгон бороон келип жок кылуусундан сактануусу керек. Бул себептен улам Аллах ойлонуп түшүнүүбүз жана талап кылынгандай амал кылуубуз үчүн өз аяттарын ушундайча баяндап жатат.

ЖООПТОР

I - БӨЛҮМ

Берилген суроолордун туура жооптору:

1-а, 2-д, 3-б, 4-а, 5-в, 6-д, 7-д, 8-а, 9-д, 10-д, 11-б.

Боштуктарга толтурулган сөздөр.

1. Мусхаф, 2. Ахлак, 3. Муаввизатайн, 4. Маккий, 5. Тавкифи

Терминдер

1. Куран, 2. Вахий Катиби, 3. Арз, 4. Фуркан, 5. Зикр, 6. Хидаят, 7. Тавхид, 8. Мукаттаа, 9. Сүрө, 10. Тавкифи, 11. Фатиха, 12. Муаввизатайн, 13. Маккий, 14. Маданий, 15. Аят, 16. Мусхаф, 17. Таватур, 18. Таблиг, 19. Хира, 20. Вахий

II - БӨЛҮМ

Берилген суроолордун туура жооптору:

1-д, 2-а, 3-г, 4-г, 5-в, 6-г, 7-б, 8-а, 9-а, 10-г.

Боштуктарга толтурулган сөздөр.

1. Фетрети, 2. Рисалаты, 3. Вахий катиби, 4. Арз, 5. Мусхаф

Терминдер

1. Вахий, 2. Дыхйе, 3. Вахийдин фетрети, 4. Алак, 5. Себеби нузул, 6. Тадрижий, 7. Сабиилик, 8. Мажусилик, 9. Ханиф, 10. Тоорат, 11. Забур, 12. Инжил, 13. Кадыр түн, 14. Рамазан, 15. Мукабеле, 16. Абу Бакир, 17. Зейд, 18. Мусхаф, 19. Осмон, 20. Хафса

III - БӨЛҮМ

Берилген суроолордун туура жооптору:

1-в, 2-д, 3-б, 4-б, 5-г, 6-б.

Боштуктарга толтурулган сөздөр.

1. Риваят, 2. Меал, 3. Дирият, 4. Лафзий, 5. Куран, 6. Сахаба

Терминдер

1. Тафсир, 2. Риваят, 3. Дирият, 4. Насафи, 5. Та`вил, 6. Мутаржим,
7. Муфассир, 8. Меал

IV - БӨЛҮМ

Берилген суроолордун туура жооптору:

1-г, 2-в, 3-б, 4-г, 5-а.

Боштуктарга толтурулган сөздөр.

1. Абус-Сууд Эфенди, 2. Ахкамул-Куран, 3. Тасаввуфтук, 4. Израилият,
5. Төртүнчү, 6. Табиилер

Терминдер

1. Сахаба, 2. Табии, 4. Израилият, 5. Тадвин, 6. Мужахид, 7. Табери,
8. Мухкам, 9. Мутешабих

V - БӨЛҮМ

Берилген суроолордун туура жооптору:

1-а, 2-д, 3-д, 4-д, 5-б, 6-в, 7-б.

Боштуктарга толтурулган сөздөр.

1. Насих, 2. Мутешабих, 3. Себеби Нузул, 4. Мухкам, 5. Назааир,
6. Мубхемаат, 7. Гарибул-Куран

Терминдер

1. Мансух, 2. Мужиза, 3. Мухкам, 4. Мутешабих, 5. Себеби нузул, 6. Насх, 7. Насих,
8. Хакикат, 9. Мажаз, 10. Вужух, 11. Назааир, 12. Аят, 13. Сүрө

VI - БӨЛҮМ

Берилген суроолордун туура жооптору:

1-а, 2-а, 3-д, 4-а.

Боштуктарга толтурулган сөздөр.

1. Фахреддин Рази, 2. Ибн Касир, 3. Казы Бейзави, 4. ат-Тафсирул-кабир,
5. Абдуллах б. Аббас

Терминдер

1. Табери, 2. аль - Кашшаф, 3. Куртуби, 4. Казы Бейзави, 5. Муфассир, 6. Факих, 7. Мухаддис

[illegible]

This image shows a full page of a handwriting practice worksheet. It consists of approximately 20 horizontal dashed lines spaced evenly down the page, providing a guide for letter height and placement. The background is plain white, and there are no other markings or text present.

[illegible]